

T.C.
ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİMDALI
SİYASET BİLİMİ BİLİM DALI

SİYASAL HAYATTA KADIN
VE AK PARTİ KADIN MİLLETVEKİLLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Burcu YILDIRIM

Danışman
Prof. Dr. Fatma TÜTÜNCÜ

BOLU – 2019

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Burcu YILDIRIM'a ait "Siyasal Hayatta Kadın ve Ak Parti Kadın Milletvekilleri" adlı çalışma, jürimiz tarafından Kamu Yönetimi Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak oy birliğiyle/ oy çokluğuyla kabul edilmiştir.

21.03.2019

Unvan, Adı, Soyadı	İmza
Üye (Tez Danışmanı) : Prof. Dr. Fatma TÖTÜNCÜ	
Üye : Doç. Dr. Nuran SAVAŞKAN AKDOĞAN	
Üye : Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ARI	

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Doç. Dr. Yaşar AYYILDIZ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ETİK UYGUNLUK BEYANI

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum, “**Siyasal Hayatta Kadın ve AK Parti Kadın Milletvekilleri**” başlıklı çalışmanın yazılmasında, bilimsel ve etik kurallara uyduğumu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda atıfta bulunduğumu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, tezin tamamının ya da bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitede bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Burcu YILDIRIM

21.03.2019

ÖN SÖZ

“Kadının Siyasetteki Yeri ve Temsili” konusu geçmişten günümüze tartışılan önemli bir sorunu teşkil etmektedir. Türkiye Büyük Millet Meclisinde kadın milletvekili oranının 2007 yılına kadar %5’in altında kalmış olması, bu durumun bir göstergesidir. Tez konusunun temel problematiğini bu mesele teşkil etmiş olup “Siyasal Hayatta Kadın ve AK Parti Kadın Milletvekilleri” başlığı altında araştırmalar yapılmıştır. “Siyasal Hayatta Kadın” konusuyla ilgili kadınların toplumsal hayata ve siyasal alana katılımının gündeme geldiği ilk dönemlerden günümüze yaşanan gelişmeler incelenmiştir. Çalışmada ayrıca; AK Parti kadın milletvekillerinin tamamının (eski ve yeni dönem) özgeçmişleri incelenmiş, 26. Dönem kadın milletvekillerin birçoğu ile mülakatlar yapılmıştır. Çalışmanın başlangıcında parti ayrımı gözetmeksizin tüm kadın milletvekillerine ulaşmak hedeflenmiş ancak TBMM’deki mülakat taleplerine yalnızca AK Partili kadın milletvekillerinden yanıt alınabilmiş olması tezin çerçevesinin de yeniden belirlenmesine neden olmuştur. Mülakatlar aşamasında yardımcı olan AK Parti kadın milletvekilleri ve danışmanlarına teşekkürlerimi sunuyorum.

Çalışmada, cinsiyete dayalı ayrımcılığın son bulması ve kadın erkek fırsat eşitliğinin sağlanması amacına katkı sağlamak hedeflenmiştir. Yüksek lisans sürecimde ders aldığım hocalarıma bana ilham verdikleri ve örnek oldukları için teşekkürü borç biliyorum. Araştırmalarım süresince desteğini esirgemeyen, yol gösteren, ışık tutan danışman hocam Prof. Dr. Fatma Tütüncü’ye minnet ve teşekkürlerimi sunuyorum. Bununla birlikte gösterdikleri ilgiden dolayı tez savunma jürimde yer alan değerli hocalarım Doç. Dr. Nuran Savaşkan Akdoğan ve Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Arı’ya teşekkür ederim. Son olarak; her koşulda bana cesaret veren, tüm eğitim hayatım boyunca desteklerini sunan sevgili anne ve babama teşekkür ederim.

Burcu YILDIRIM

21.03.2019

ÖZET

SİYASAL HAYATTA KADIN VE AK PARTİ KADIN MİLLETVEKİLLERİ

Burcu YILDIRIM

Yüksek Lisans Tezi

Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Fatma TÜTÜNCÜ

Ocak 2019, 157 + x Sayfa

Türkiye’de kadınların siyasal katılımına yasal bir engel bulunmamasına rağmen, ataerkil toplumsal ve siyasal yapı kadınların eksik temsiline sebep olmaktadır. Kadınların siyasete parlamento üyeleri olarak katılmalarının, kadınların güçlenmesi ve ataerkil yapılarla mücadeleleri açısından önemi göz önüne alınarak, bu tez 2002 yılından beri iktidarda olan bir siyasi partinin bir parçası olan AK Parti kadın milletvekillerini analiz etmeyi amaçlamıştır. Bu nedenle, milletvekilleriyle mülakatlar yapılmış; vekillerin yerel ve ulusal medyadaki görünürlükleri, verdikleri röportajlar ve TBMM konuşmaları incelenmiştir. Böylece vekillerin siyasi yaşamdaki konumları ve siyasi katılım biçimleri derinlemesine irdelenmiştir.

Sonuç olarak, AK Partili kadın milletvekillerinin siyasette önemli ama sınırlı bir güçleri olduğu gözlenmiştir. Her ne kadar parlamentoya girişleriyle dindar ve muhafazakâr kadınların siyasetteki görünürlüğü artsa da, vekiller siyasete kadın olarak katılmanın doğurduğu birçok güçlüğün varlığına işaret etmişlerdir. Bu güçlüklere aşmak için aile ve toplumsal çevrenin desteğinin, eğitim ve kariyerin, ekonomik gücün, siyasete özel bir ilgi duyup kararlılık göstermenin ve siyasi liderin inisiyatifinin öneminin altını çizmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Siyasal Katılım, Kadın, AK Parti Kadın Milletvekilleri.

ABSTRACT

WOMEN IN POLITICAL LIFE AND THE AK PARTY WOMEN REPRESENTATIVES

Burcu YILDIRIM

Master's Thesis

Department of Public Administration

Thesis Advisor: Proffessor Dr. Fatma TTNC

January 2019, 157 + x Pages

Although there is no legal barrier to women's political participation in Turkey, the patriarchal social and political structure causes womens under-representation in politics. Given the importance of women's participation in politics as members of parliaments in order to empower women and struggle with patriarchal structures, this thesis aimed to analyze the Ak Party's women representatives, who have been a part of the political party in power since 2002. For this purpose, individual interviews were conducted; their media appearances, interviews and speeches at the The Grand National Assembly of Turkey were examined. And their positions in political life and the ways of their political participations were deeply scrutinized.

To conclude, it has been observed that Ak Party women representatives have a significant but limited power in politics. Although the pious and conservative women's visibility has been increased thanks to women's entrance into the parliament, they also underlined many difficulties in political participation. In order to eliminate these difficulties they have underlined the importance of the support of family and social milieu, education and career, economic power, special interest and perseverance for making politics as well as the initiative of the party leader.

Keywords: Political Participation, Woman, Ak Party Women Representatives.

İÇİNDEKİLER

ONAY SAYFASI	ii
ETİK UYGUNLUK BEYANI	iii
ÖN SÖZ	iii
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar LİSTESİ	x
GİRİŞ	1
I. BÖLÜM	
1. SİYASAL HAYATTA KADIN	9
1.1. Toplumsal Cinsiyet ve Katılım İlişkisi	9
1.2. Kadınların Siyasal Hayata Katılımında Tarihsel Süreç	10
1.3. Feminist Akımın Etkisi	16
1.3.1. Türk Siyasal Yakın Tarihinde Kadının Yeri.....	18
1.3.2. Cumhuriyet Dönemi'nde Kadın Hakları Alanında Gelişmeler	19
1.3.3. Türkiye'de İlk Kadın Hareketleri	21
1.3.3.1. Siyasette İlk Kilometre Taşı: Kadınlar Halk Fırkası	23
1.3.3.2. Türk Kadınlar Birliği Cemiyeti	24
1.3.4. Kadına Seçme ve Seçilme Hakkı Getiren Düzenlemeler	25
1.3.5. Kadınların Katıldığı İlk Seçim: 1930 Yerel Seçimleri	26
1.3.6. 90'lı Yıllar ve Siyasette Başörtüsü Sorunu.....	27
1.3.7. 1935'ten Günümüze Seçimlerde Kadın Oranları.....	28

II. BÖLÜM

2. KADININ KATILIMINA ETKİ EDEN ETMENLER.....	33
2.1. Örf ve Adetlerin Etkisi	35
2.2. Eğitim Durumunun Etkisi	36
2.3. Ekonomik Durumun Etkisi	39
2.4. Kadınların İşgücüne Katılımının Etkisi	39
2.4.1. Kamu Görevlerinde Kadınlar.....	41
2.5. Dinî Unsurların Etkisi	43
2.6. Hak ve Özgürlüklerin Etkisi.....	44
2.6.1. Kadın Haklarının Yasal Boyutu.....	45
2.6.2. Kadın Erkek Ayrımcılığının Etkisi.....	48
2.7. Kadına Karşı Şiddetin Etkisi.....	49
2.8. Sivil Toplum Kuruluşlarının Etkisi.....	52
2.9. Mevcut Temsil Durumunun Etkisi.....	54
2.9.1. Tanımlayıcı ve Nitelikli Temsil.....	55
2.9.2. Dünyada Temsil Oranları.....	57
2.9.3. Kota Sisteminin Temsile Etkisi	60
2.10. Siyasi Partilerde Kadınların Konumu	62

III. BÖLÜM

3. AK PARTİ KADIN MİLLETVEKİLLERİ.....	65
3.1. AK Parti Kadın Milletvekillerinin Araştırılmasının Amacı.....	65
3.2. Çalışmanın Önemi.....	65
3.3. Kapsam ve Sınırlılıklar	66
3.4. Çalışmanın Yöntemi	66
3.4.1. Mülakat Soruları	67
3.5. Mecliste Kadın Temsilinin Önemi	67
3.6. AK Partinin Kadın Söylemi	68
3.7. Siyasette Kadın Olmanın Avantajları ve Dezavantajları	70
3.8. Siyasette Aile ve Çevre Desteği.....	78
3.9. AK Parti Kadın Milletvekillerinin Siyasete Girme Nedenleri	81
3.10. AK Parti Kadın Milletvekillerinin Siyasi Geçmişi	84

3.11. AK Parti Kadın Milletvekillerinin Eğitim Durumları.....	85
3.12. AK Parti Kadın Milletvekillerinin Meslekleri	86
3.13. AK Parti Kadın Milletvekillerinin Medeni Durumları.....	87
3.14. AK Parti Kadın Milletvekillerinin Çalışmaları.....	87
3.14.1. Sosyal Politikalar Alanındaki Çalışmalar	88
3.14.2. Kadınlara Yönelik Çalışmalar	90
3.14.3. Gençlere Yönelik Çalışmalar.....	104
3.14.4. İstihdam Alanında Çalışmalar	106
3.14.5. Aile Konusunda Çalışmalar	110
3.14.6. Eğitim Alanındaki Çalışmalar	112
3.14.7. Dış İlişkiler Çalışmaları	114
3.14.8. İnsan Hakları Çalışmaları	118
3.14.9. Çevre Alanındaki Çalışmalar.....	121
3.14.10. Bilim ve Teknoloji Alanındaki Çalışmalar.....	123
IV. BÖLÜM.....	127
4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	125
KAYNAKÇA	141

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1.1: TBMM Milletvekilleri – Cinsiyete Göre Dağılımı Tablosu.....	29
Tablo 2.1: Türkiye’de Bitirilen Eğitim Düzeyi ve Cinsiyete Göre Nüfus	37
Tablo 2.2: Kamu Personelinin Cinsiyet Dağılımı.....	42
Tablo 2.3: Ulusal Parlamentolarda Kadın Temsil Oranı ve Kota Uygulamaları.....	61
Tablo 3.1: Bakanlar Kurulu Üye Oranı.....	69
Tablo 4.1: AK Parti Kadın Milletvekilleri Eğitim & Medeni Durum Tablosu	134
Tablo 4.2: AK Parti Kadın Milletvekilleri Görev Dönemleri Tablosu	138

GİRİŞ

Türkiye’de kadınlar dünyadaki birçok ülkenin kadınlarından önce seçme ve seçilme hakkını elde etmiş olsalar da, siyasal katılım konusunda erkeklerle eşit temsil oranlarına yaklaşmamıştır. Siyasal hakları yasalar ile güvence altına alınmış olsa da bu hakların hayata geçirilmesi konusunda birtakım engeller ile karşılaşmışlardır (Yaraman 2015: 11). Temsilde eşitliğe ulaşılması, söz konusu engellerin teşhis edilmesini ve aşılmasını gerekli kılmaktadır . Bu bağlamda siyasal katılım konusu üzerinde çalışmalar da önem kazanmaktadır.

Tezin amacı; kadınların siyasal hayattaki konumlarının ve siyasal katılımı konusunun ilgili tarihsel süreç, katılıma etki eden faktörler, karşılaşılan sorunlar, gerçekleştirilen çalışmalar ve somut örnekler üzerinden incelenmesidir. Bu amaçla ilk bölümde kadınların siyasal hayata katılımında tarihsel sürece, elde edilen haklara ve önemli sayılabilecek gelişmelere yer verilmiştir. Tarihsel süreç incelenirken temelde her alanda kadın erkek eşitliğinin sağlanması amacıyla ortaya çıkmış olan feminist hareketin kadınların birtakım haklara kavuşmasındaki etkilerinden bahsedilmiştir. Feminist teoriler başlı başına bir araştırma konusu olduğundan burada sadece katılıma etkileri göz önünde bulundurulmuştur. Dünyada feminist akımların yayılmaya başladığı dönem, Türk siyasal yakın tarihinde ise kadınların konumlarının değişim göstermeye başladığı Osmanlı Devleti’nin son dönemleridir. Osmanlı kadınının konumu, modernleşme sürecine paralel olarak değişime uğramıştır (Çakır 1996, Kızılloluk 1999: 215).

Nezihe Muhittin’in başkanlık ettiği Kadınlar Birliği Cemiyeti ve Kadın Gazetesi gibi kuruluşların çalışmalarına Türkiye’de ilk kadın hareketleri başlığı altında yer verilmiştir. 1923 yılında kurulan Kadınlar Halk Fırkası kadınlar için siyasette ilk kilometre taşı olarak görülebilecek bir oluşum olmuştur. Fırkanın çalışmaları engellerle karşılaştığı dönemde ise, 7 Şubat 1924’te, Nezihe Muhittin’in öncülüğünde Türk Kadın

Birliği kurulmuştur (Muhittin 1931: 101–105). Dergi ve mecmualar ile kadınlar arasında yayılmaya başlayan akımın, Türkiye’de bir kadın hareketine temel oluşturduğu söylenebilir. Ardından Türkiye’de kadına seçme ve seçilme hakkını getiren 1580 sayılı Belediye Kanunu’nun 1930 yılında yürürlüğe girmesinin ardından gerçekleşen 1930 yerel seçimlerinde Türk kadını ilk kez seçme ve seçilme hakkını kullanmıştır. 1935’ten günümüze seçimlerde kadın milletvekili oranları, bir gösterge olarak kadınların bu yolda kat etmiş olduğu mesafeyi ortaya koymaktadır (Devlet Personel Başkanlığı, kadın milletvekili sayıları Temmuz 2018). Kadınlar vardır ancak katılım oranları asla eşitlik açısından arzulanan seviyelere yaklaşmamıştır.

Siyaset arenasının ön saflarında mücadele eden aktörlerin arasında olan kadınların nicelik açısından düşük bir orana sahip olmasının çeşitli sebepleri mevcuttur. Bu sebepleri araştırmak amacıyla çalışmanın ikinci bölümünde kadının katılımına etki eden etmenlere yer verilmiştir. Kadınların katılımına etki eden etmenler; örf ve adetler, dinî unsurlar, eğitim durumu, hak ve özgürlükler, kadın- erkek ayrımcılığı, kadına karşı şiddet, sivil toplum kuruluşları, kadınların işgücüne katılımı, mevcut temsil oranlarının etkisi, kota sistemi, siyasi partilerde kadınların konumu gibi çeşitli yönlerden incelenmiştir.

Kadınları siyasetten uzaklaştıran sebeplerden biri örf ve adetlerin etkisidir. Kadınlara genellikle “kadınsı” rollerin uygun görülmesi, güç konumlarındaki rol modellerin yetersiz oluşu, ataerkil toplum yapısı, kadınlar arasındaki dayanışmanın yetersiz kalması, ailevi sorumluluklarının yoğunluğu örf ve adetlerin etkisine örnek verilebilir. Kadın ve erkeklere yüklenen rol ve sorumluluklar ise sosyolojik yapının şekillenmesindeki temel etkenlerden biridir. Toplumda kadınlara geleneksel olarak annelik ve ev ile ilgili sorumluluklar yüklenmektedir. Bu nedenle kadının kimlik oluşumunda aile uzantılı roller genel kabul görmekte ve değer bulmaktadır (Fidan 2005: 188). Bu durum kadının iş hayatında ve siyasette yer almasını zorlaştırmaktadır.

Demokratik ve siyasal haklarını sonuna kadar kullanmak isteyen kadın, bu alanda adım atarken karşılaştığı zorluklar nedeniyle bazen vazgeçmek bazen de varmak istediği hedefin daha aşığısını kabullenmek zorunda kalabilmektedir. Kadın-erkek

arasındaki iş bölümü cinsiyete dayanmakla birlikte bu durum siyasete de yansımaktadır (KA-DER 2005: 8). Kadınlar siyasal aktivitelerde bulunurken söz konusu cinsiyetçi iş bölümünün dışına çıkmak için çaba sarf etmek durumunda kalabilmektedir. Özel alandaki ağır sorumluluklar, kadınların yoğun mesai gerektiren siyasi faaliyetlere katılmalarına engel olmakta ya da güçleştirmektedir (Kalaycıoğlu 1983: 20). Bu nedenle de kadınların siyasal arenada yol alırken erkek rakiplerine oranla daha zor şartlar altında oldukları söylenebilir. Ancak son yıllarda bu konuda birtakım değişmelere de rastlanmaktadır. Örneğin; toplumun her geçen gün biraz daha değişmesinin kadınların ailede daha fazla söz sahibi olmasını sağladığı söylenebilir. Talep ve şikâyetlerini hem özel hem de kamusal alanda ifade etmeleri olumlu gelişmelerden sayılabilir. Ayrıca bir kamu kurumu olarak Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü'nün (KSGM) kurulması ve Türkiye'de kadının siyasal katılımını artırmaya yönelik çalışmalar yürütülmesi bir başka gelişmedir.

Eğitim konusundaki eksiklikler, ekonomik zayıflık, evin içinde verilen emek ve evin dışındaki işten oluşan çifte sorumluluk, siyasal ilgi eksikliği gibi etmenlerin kadınların siyasal alandan uzak kalmalarına neden olduğu söylenebilir. Yapılan araştırmalar kadınların genellikle siyasete ilişkin hususlara erkeklere göre daha az ilgi gösterdiklerini ve bu nedenle daha az bilgi sahibi olduklarını ortaya koymaktadır (Demir 2002). Eğitim ve öğrenim görmek; kadınların yalnızca bilgi sahibi olmasını değil; aynı zamanda toplumda yer edinmesini, sosyalleşmesini, özgüven kazanmasını da sağlayabilmektedir. Ayrıca siyasal haklarını ve bu hakları ne şekilde kullanabileceğini bilmek, siyasal katılım için bir gereklilik olarak görülebilir. Türkiye İstatistik Kurumunun verilerine göre, Türkiye'de 2017 yılı itibarıyla yaklaşık 2 milyon okuma yazma bilmeyen kadın mevcuttur. Erkeklerde ise bu sayı kadınlara oranla oldukça düşüktür (359 bin civarında). Eğitim konusundaki eksikler, siyasal hakları kullanmada noksanlıklara neden olabilmektedir. Sonuç olarak eğitimin katılımı etkileyen temel etkenlerden biri olduğu söylenebilir.

Ekonomik durumun gelir düzeyi yetersiz olan kadınların siyasal katılımı açısından olumsuz etkileri bulunmaktadır. Siyasi aktivitelerde bulunmak; ulaşım giderleri, adaylık başvuru ücretleri gibi birtakım harcamalarda bulunmayı

gerektirmektedir. Bu gereklilikler, maddi anlamda yetersiz olan kadınların siyasal katımına engel teşkil etmektedir. Birleşmiş Milletler İnsani Gelişim Endeksi, pek çok ülkede kadınların oldukça fakir konumunda olduğunu göstermektedir (UNDP 2017). Türkiye'nin de bu ülkeler arasında yer alması, katılım sorunun nedenlerinden bir tanesi olarak görülebilir.

Kadının siyasal hayatta temsili, bu bağlamdaki hak ve özgürlüklerin elde edilmesi ile mümkün olmuştur. Araştırmada bu hakların elde edilmesi süreci kadın haklarının yasal boyutu başlığı altında ele alınmıştır. Bu kapsamda dünyadaki ve Türkiye'deki önemli hukuksal düzenlemelere yer verilmiştir. Dünyada ilk olarak Batı hukuk sisteminin temellerini ortaya koyan Roma uygarlığında aile sosyal düzenin merkezindedir. Kadın ise söz konusu aile yapısının içerisinde pasif konumdadır. Uzun yıllar kadınların yasal bağlamda katı kurallar altında sınırlı kaldığı görülmüştür. Bu durum ancak 18. yüzyılda kadınların uğradıkları haksızlıklardan esinlenilerek ortaya çıkmış olan feminist hareketin etkisi ile bozulmaya uğramıştır. Bu gelişmelerin etkisi Türkiye'de de kendini göstermiştir. Türkiye'de kadına seçme ve seçilme hakkı getiren ilk yasal düzenlemeler, siyasette kadınların önünü açan ve haklarını güvenceye alan temel unsurlar olmuştur. Bu yasal düzenlemeler sayesinde kadınlar ilk kez 1930 yılında yerel seçimlerde seçme-seçilme hakkını kullanmış ve ilk olarak 1935 yılındaki genel seçimler ile 18 kadın milletvekili TBMM'de yer almıştır (TBMM Resmi web sitesi). Zaman içerisinde özellikle Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun 18 Aralık 1979 tarihinde kabul edilen ve 3 Eylül 1981 yılında yürürlüğe giren "Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women - CEDAW) ile yasal bağlamda oldukça önemli bir aşama daha kat edilmiştir. Kadın hakları, yasal bağlamda Türkiye'nin 1985 yılında taraf olduğu başta CEDAW ve İstanbul Sözleşmesi ile 6284 sayılı "Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun" gibi düzenlemelerle güvence altına alınmıştır. Ancak istenilen sonuca ulaşmak adına önemli olan husus, mevzuat çalışmalarından ziyade elde edilen hakların pratikte uygulanabilmesidir.

Demokrasinin temelinde, tüm vatandaşların devlet politikasını şekillendirmede eşit hakka sahip olduğu bir anlayış mevcuttur. Bu hak, kadın ve erkek arasında da eşit

şekilde dağılmasını içerse de Türkiye Büyük Millet Meclisindeki oranlara bakıldığında hiçbir dönemde siyasette kadınlar erkekler kadar varlık gösterememiştir. Siyasetin iktidar ve güç gibi kavramlarla birlikte kullanıldığı görülmektedir. Özellikle “güç” kavramı biyolojik yapısından da anlaşıldığı üzere ilk çağlardan bu yana erkeklere ithaf edilmiş bir özelliktir. Tarihsel ve siyasal olarak liderliğe ve siyasi aktörlüğe “erkeksi” bir kimlik verildiği için kadınlar sosyalleşme sürecinde siyasete ve liderliğe yönlendirilmemekte, siyaset “erkek işi” olarak görülmektedir (Tekeli 1982: 375–396). Bu nedenle kadın- erkek eşitsizliğinin en belirgin olduğu alanlardan birisi siyasal alandır.

Dünyada temsil oranları incelendiğinde kadının temsili konusu birçok ülkede çözülmeyi bekleyen bir sorun olarak görülmektedir. Kadınların dünya çapındaki parlamentolarda temsili oran olarak %18,4 olması, buna karşılık erkeklerin %81,6 gibi bir orana sahip olması bu sorunun bir göstergesi olarak görülebilir (Parlamentolar Arası Birlik, IPU). Kamu görevlerinde kadınların sayısının yine erkeklere oranla geride kalması sorunun aslında sadece siyasal hayatla sınırlı olmadığını, genel olarak kadınların toplumda var olma sorunu olduğunu gözler önüne sermektedir (Yaraman, 2015: 23). Birçok ülkede temsil sorununa bir çözüm yöntemi olarak kadınların belirli oranlarda yer almasını öngören devlet veya parti politikalarını içeren kota sistemi görülmektedir. Parlamentoda kadın oranını yükselten ülkelerde sivil toplum kuruluşlarının harekete geçirildiği, kota gibi çeşitli alanlarda bir dizi politikalar ve düzenlemeler yapıldığı ve bunun bir ülke projesi hâlinde yürütüldüğü görülmektedir. İskandinav ülkelerinde kadın milletvekilleri oranı dünya ortalamasının yaklaşık iki katının (%40’ın) üzerindedir. Siyasal hayatta kadının temsiline en düşük olduğu Arap ülkelerinde ise %9 civarındadır. Kadın parlamenterlerin %40’ın üzerinde olduğu Raunda, İsveç ve Güney Afrika örneklerinde kota uygulamaları yürütülmektedir (Parlamentolar Arası Birlik, <http://archive.ipu.org/iss-e/women.htm>, 9 Kasım 2017’de erişildi). Ancak kota sistemi ile siyasal alandaki temsil sorunu yapay bir etki ile düzenlenebilse de pratikte temsile sadece rakam olarak bakılmasına neden olmaktadır. Konunun bir sorun olarak algılanması ve toplumda sıkça gündeme gelmesi, çözüm yollarının artırılması açısından olumlu görülebilir. Eşitliğin işlenmesi için toplumdaki tutum ve davranışlarda değişime ihtiyaç vardır. Bu değişimi sağlamada medya ve sivil

toplum kuruluşlarına da görev düşmektedir. Medya, bireylere belli tutum ve değerleri aktarma ve bunların benimsenmesine yardımcı olma, bireyin yönlendirilmesi gibi işlevlere sahiptir (Dursun 2008: 227). Kadın erkek eşitliği ve temsilde eşitlik konularına kamuoyunun dikkatini çekmek amacıyla medyanın yanı sıra kadınların siyasal hayattaki varlığını destekleyen KA-DER ve KADEM gibi sivil toplum kuruluşları da faaliyetlerde bulunmaktadır.

Siyasal partiler içerisinde görev alan kadınlara çoğunlukla kadın seçmenlere ulaşma ya da partiye kaynak sağlama görevleri verilmektedir. Hâlen siyasal partilerin genel başkanlarının, il başkanlarının ve parti meclisi üyelerinin büyük çoğunluğu erkeklerden oluşmaktadır (siyasi partilerin web siteleri). Bu durum siyasette kadınlara erkekler kadar fırsat tanınmadığını düşündürmektedir. Kadınlar partiye oy kazandırmak için çalışmalarda bulunmakta ancak kendileri aday olmak istediklerinde ya yarış dışında kalmakta ya da erkeklerden sonraki sıralarda yer bulmaktadır. Atanarak seçilme yöntemi, kadınları siyasette etkisiz hâle getirebilen bir etmen olarak görülebilir. Atanarak seçilme, simge biçiminde kullanılma gibi olgular kadının siyasal gündemdeki etkisizliğinin hem nedeni hem de sonucudur (Yaraman 1999: 77). Burada atanacak kişinin seçiminin parti liderlerinin kişisel tercihlerine bırakılması kadının etkisiz kalmasına neden olabilmektedir.

Tezde kadının temsili konusu araştırılırken siyasette yer almayı başarmış kişilerin tecrübe ve düşüncelerinden yararlanmak amacıyla kadın milletvekilleri hakkında literatür taraması yapıldı. Ulusal tez merkezi üzerinde yapılan tarama sonucunda “Kadın ve Katılım” konusunda çalışmalar mevcut olmasına rağmen, kadın milletvekillerinin söylem ve tecrübelerinin yeterli düzeyde araştırılmamış olduğu tespit edilmiş olup, bu durum önemli bir eksiklik olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda üçüncü bölümde “Kadın Milletvekilleri” konusunu incelemek üzere mülakat tekniği seçilerek, siyasetçi kadınlarla yüz yüze görüşmeler gerçekleştirmek suretiyle bilgi toplamak amaçlanmıştır. Üçüncü kısımda yalnızca AK Partili kadın milletvekillerini inceleme kararı alınması, konu çerçevesini sınırlandırarak daha ayrıntılı bir araştırma yapılmasına olanak sağlamıştır. 2002–2018 yılları çalışma evreni olarak belirlendi. Bu evrenden, belirlenen dönemde Türkiye Büyük Millet Meclisinde AK Parti çatısı altında

milletvekili olarak görev yapmış ve yapmakta olan kadın milletvekilleri tespit edilerek örneklem grubu oluşturuldu. Türkiye’de, AK Parti kadrolarında milletvekilliği yapmış kadın siyasetçilerin profilleri araştırıldı. AK Parti kadın milletvekillerinin tamamının meclis konuşmaları, basına yansıyan demeçleri ve özgeçmişleri incelendi. Mevcut kadın milletvekilleri (26. Dönem) içerisinde mülakat vermeyi kabul edenler ile görüşmeler gerçekleştirildi. AK Partili 19 kadın milletvekiliyle yapılan derinlemesine görüşmelerde, kadın milletvekillerinin kişisel niteliklerini netleştirmek için sorular soruldu. AK Parti kadın milletvekillerinin Türkiye'deki kadın sorununa ilişkin bakış açılarını araştırmak amaçlandı. Ayrıca, kadın kollarıyla olan ilişkileri de dâhil olmak üzere parti içi ilişkileri üzerinde duruldu. Mülakat soruları çerçevesinde kadın milletvekillerinin siyasi kariyerlerinde cinsiyet ayrımcılığına maruz kalıp kalmadıkları ve siyasal katılıma engel olan etmenler hakkındaki düşünceleri de araştırılmıştır. AK Parti kadın milletvekillerinin incelenmesi sırasında, kadın olmalarının siyasetteki çalışmalarını etkileyip etkilemediği sorusuna yanıt arandı. Aile ve çevrelerinden ne oranda etkilendikleri, siyasete girme nedenleri ve siyasi geçmişleri ilgili başlıklar altında incelenmiştir. Özgeçmişleri üzerinden eğitim durumları meslekleri ve medeni durumları değerlendirilmiştir. Mecliste yer alan kadın milletvekillerinin ülkenin genel eğitim düzeyinin üzerinde eğitim almış oldukları görülmektedir. Bu durum kadının temsili açısından bir sorundur. Demokrasi gereği meclis halkın her kesiminden insanların temsil edilmesi gereken bir organdır. Kadınların mecliste yer alabilmek için en iyi eğitimi almış kişiler olmak zorunda olduğu bir durumda, geriye kalan (yoksulluk vb. birtakım nedenlerle daha az eğitim almış) kadınların siyasal temsil hakkı sınırlanmış olmaktadır. Benzer şekilde avukat, doktor gibi (toplumca saygınlığı yüksek) mesleklerden gelen milletvekillerinin çoğunlukta olması, satış temsilcisi ve işçi vb. ülkede yoğunlukta olan meslek mensuplarının temsil edilmiyor olması da temsilde eşitsizliğe neden olmaktadır.

Halkın yönetimi anlamına gelen demokrasinin işlerliği açısından her kesimden vatandaşın temsilinin sağlanması önemlidir. Bu noktada TBMM’de kadınların eşit temsili demokrasinin bir gereği olarak görülebilir. 2002 yılından bu yana iktidarda bulunan AK Partinin kadın konusundaki politikası da temsil açısından önemli görülebilir. Bu bağlamda AK Partinin kadın söylemini incelemek amacıyla hem parti

yetkililerinin demeçleri hem de parti tüzük ve programları incelendi. İktidara geldiği ilk dönemde AB uyum çalışmalarının etkisi ile kadının statüsü, kadın- erkek eşitliği gibi konularda birtakım düzenlemeler yapılmıştır. İktidara geldiği ilk seçimlerden itibaren meclisteki ve siyasetteki kadınlar sayıca artırmıştır. AK Parti, muhafazakâr ve İslamcı kadınların siyasetteki görünürlüğünü arttırmıştır (Ayata ve Tütüncü, 2008: 384). Ancak bu artışa sayıca bakıldığında bir eşitlikten söz edebilmek için daha çok yol kat edilmesi gerektiği söylenebilir. Kadına şiddet, kadın hakları ihlalleri ve kadının siyasi temsili gibi sorunlar hâlâ süregelmektedir.

AK Parti Tüzüğü'ne göre kadın kolları başkanları, görevli olduğu yerin teşkilat kademesi yönetimi ile yürütme kurullarının üyesi olur ve karar verme mekanizması içinde yer alırlar. AK Parti iktidarı döneminde kadın milletvekili sayısı gittikçe artış göstermiştir. Parti lideri Recep Tayyip Erdoğan, birçok konuşmasında öncelikle partinin kadın ve gençlik kollarına teşekkür ederek başlamaktadır. Özellikle seçim dönemlerinde kapı kapı gezmek suretiyle yoğun çalışmalarda bulunan kadın üyeler, başarılı sonuçlar alındıkça kadınlar takdir edilebilmektedir. Muhafazakâr kadınların başörtüsü konusunda gündemde yer alan tartışmaları ise seçim süreçlerinde parti yararına oy hareketliliği oluşturmuştur.

AK Parti kadın milletvekillerinin yürütmüş oldukları çalışmalar, partinin yürütmekte olduğu politikaların her alanına az da olsa yayılmıştır. Ancak kadınları ilgilendiren alanlarda yoğunlaştıkları gözlemlenmektedir. Mecliste yürütmüş oldukları çalışmalar; sosyal politikalar alanındaki çalışmalar, kadınlara yönelik çalışmalar, gençlere yönelik çalışmalar, istihdam alanında çalışmalar, aile konusunda çalışmalar, eğitim alanındaki çalışmalar, dış ilişkiler çalışmaları, insan hakları çalışmaları, çevre alanındaki çalışmalar, bilim ve teknoloji alanındaki çalışmalar başlıkları altında gruplandırılmıştır. Bu çalışmalar incelenirken muhafazakâr ideolojinin etkisi ile kadını “annelik” ve “eşlik” gibi geleneksel rolüyle özdeşleştiren cinsiyete dayalı bir iş bölümünün etkileri görülmüştür. AK Parti kadın milletvekilleri özellikle eğitim gördükleri alanlardaki çalışmalara katkıda bulunsalar da söz konusu çalışmalarda ana aktör oldukları durumlar ender görülmektedir. AK Parti kadın milletvekilleri parti içerisinde herhangi bir ayrımcılığa maruz kalmadıklarını hatta pozitif ayrımcılığın söz

konusu olduğunu belirtse de AK Parti Genel Merkez Ana Kademesinde, il ve ilçe başkanlığı gibi üst düzey yetkililer içerisinde kadınların sayıca azınlıkta olduğu görülmektedir. AK Parti içerisinde siyaset yapan kadınlar genellikle yöneten değil yönetilen konumundadır. Benzer şekilde kadın milletvekili ve bakan sayılarına bakıldığında temsilde eşitliğe ulaşmak için hem AK Parti özelinde hem de Türkiye genelinde kat edilmesi gereken daha birçok aşama olduğu söylenebilir.

I. BÖLÜM

1. SİYASAL HAYATTA KADIN

1.1. Toplumsal Cinsiyet ve Katılım İlişkisi

Toplumsal cinsiyet, herhangi bir toplumsal alanda kadın ve erkeklere yüklenen rol ve sorumluluklar ile kendisini gösterir. Bu roller kişinin biyolojik yapısı ile alakası olmayan tamamen kültürel bakış açısı ve birtakım örf adet ve öngörülerin etkisi ile ortaya çıkmakta ve toplumdan topluma değişebilmektedir. Biyolojik olarak bakıldığında kadının bedensel gücünün erkeğe oranla daha zayıf olması toplumsal önyargıları oluşturan temel sebeptir. Kadının eski toplumlarda sosyal hayattan dışlanması önemli sebeplerinden biri de onun elinin silah tutmamasıdır. Kaldı ki tarih boyunca kadın savaşçılar var olagelmıştır (Öztürk 2011: 135). Cinsel ayırım üzerine temellenen toplumsal yapının bir örneği olarak ülkemizde de Osmanlı İmparatorluğu döneminden günümüze aktarılan siyasal kültürde, kamusal alan erkeğe; özel ve mahrem alan ise kadına ayrılmıştır (Çakır 1991: 134). Kadınların özgürlükleri ve hakları konusunda bilgilenmesi, kamusal alanda var olma mücadelesi vermesi, kamusal alanda yer almaya çabalaması önemlidir.

Parlamentar demokrasielerde katılım genellikle oy kullanma düzeyinde kalmaktadır. Ancak katılımın özünde siyasal kararların alınmasında etkili olmak, hükümet üzerinde kendi talepleri doğrultusunda baskı oluşturmak gibi etkinlikler de bulunmaktadır. Kadınlar katılım konusunda çoğunlukla oy kullanmaktan ileriye gitmemekte, diğer mücadelelerin dışında kalmaktadır.

Türkiye ölçeğinde bakıldığında Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu dönemde başlayan modernleşme çabası, cinsiyet rollerinin değişimine hatırı sayılır bir katkı sunmuştur. Yasalarımızda siyasal haklarda cinsiyet ayrımına rastlanmamaktadır ancak toplumsal cinsiyet eşitliği sağlanamadığından kadınların siyasal hayata katılımı da sınırlı kalmaktadır. Hukuksal kurallar sosyal yapıya, toplumun ruhuna işlemediği sürece katılım sorunu devam edecektir. Siyasetin erkek işi olduğu önyargısı kadınların önünde hâlen bir engel olarak durmaktadır. Kadınların eğitimden uzak kalması ve ekonomik olarak yeterli gücü elinde bulunduramaması da cesaret kıran diğer etmenlerdir. Ailevi sorumluluklarının erkeklere oranla daha fazla kadınlara yüklenmesi olması ise siyasal eğilimlerini ortaya koyacak vakit bulamamalarına neden olmaktadır.

Toplumsal cinsiyetin bireylere yüklediği roller iş hayatına ve siyasal hayata yansımaktadır. Birçok meslek grubunda günümüzde hâlâ erkeklerin egemenliği göze çarpmaktadır. 2018 yılında geçiş yapılan başkanlık sistemi akabinde kurulan kabineye bakıldığında 16 bakan ve 1 başkan yardımcısı içerisinde Ticaret Bakanı Ruhsar Pekcan ve Çalışma, Sosyal Hizmetler ve Aile Bakanı Zehra Zümrüt Selçuk dışında ezici çoğunluğun erkeklerden oluşması da güncel ve önemli bir göstergedir.

Türkiye'de kadınların %25,5'i siyasal yaşama çok seyrek bir biçimde, %3'ü ise yoğun bir biçimde katılmaktadır. Erkeklerde ise siyasal yaşama çok seyrek olarak katılanların oranı %69, yoğun bir biçimde katılanların oranı ise %14,2 civarındadır. Kadın erkek davranışları arasındaki fark, bu noktada çok dikkat çekicidir (Kışlalı 2006: 158). Kadınların siyasal karar mekanizmalarında eksik temsili, demokrasinin anlamına uygun bir biçimde çalışmasına imkân vermediği gibi, "yönetime katılma" konusunda da cinsler arası eşitsizlik sorununu gündeme getirmektedir.

1.2. Kadınların Siyasal Hayata Katılımında Tarihsel Süreç

Kadınların siyasal hayata katılımı dünyada ilk olarak 1789 Fransız Devrimi'nin etkisiyle Fransa ve İngiltere'de, 20. yüzyılın başlarında ise Avrupa Amerika ve Avustralya'da gündeme geldi. Bu dönemlerde kadınların vatandaşlık ve oy haklarını

elde etmek için örgütlenmeleri de söz konusu olmuştur. Yaşadıkları dönemin şartlarına bakıldığında bu başlangıçlar bile siyasal bir etkinlik olarak nitelendirilebilir. Siyasal etkinlik duygusu, kişinin içinde yaşadığı siyasal sistemi etkileyerek kendine menfaat temin etmesidir (Kalaycıoğlu 1983: 40).

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ise, Birleşmiş Milletlerin kurulması sürecinde kadın erkek eşitliğine vurgu yapıldı. Sonrasında örgüt içerisinde Kadının Statüsü Komisyonu ve İnsan Hakları Bölümü'ne bağlı Kadının Statüsü Birimi de kurulmuştur. Bu birim, Kadının İlerlemesi Bölümü (DAW) adıyla çalışmalar yürütmüştür.

Tarih yazıcıları, geçmişin büyük bir parçasını oluşturan kadınlarla birlikte birçok gruba, sınıfa, halkı sistematik olarak tarihten dışlamışlar, saklamışlardır (Öztürk 2011: 129). Tarihe bakıldığında kadınlar ancak yardımcı rollerde bulunmakta, savaş ve zaferlerde ise kahraman rolleri hep erkeklere biçilmektedir. Tarih kitaplarında özne genel olarak erkeklerdir. Feminist tarih araştırmaları başladığında kadınların tarihte yer almamalarının gerçek sebebi fark edildi. Bu sebep, onların bu olayların içinde aktif rol almamaları değil, resmî kayıtlara geçilmemeleri idi.

18. yüzyıla, toplum sözleşmesine¹, bakıldığında kamusal alan kadınlarda özel alan ile özdeşleşmektedir. Bu sözleşme, kadınların kamusal alanda temsil edilmediği, eşlerine bağlı olarak görüldüğü bir çerçeve oluşturur. Bu durum Sanayi Devrimi'ne kadar devam etmiştir. Bu devrimle birlikte kadın artık bir işgücü olarak görülmeye başlanmış ve kamusal alanda da bu sayede bir yer edinmesi söz konusu olmuştur.

Kapitalizmin geliştiği dönemde burjuva sınıfında ev işlerinin yönetilmesi amacıyla hizmet eden işçiler, kadınların evde üstlendikleri görevleri edinmiş ve kadınlar evde bile işe yaramadıklarını hisseder duruma gelmiştir. Bu kadınları betimleyen Mary Wollstonecraft sağlayacağı iktidar, prestij ve zevk uğruna özgürlüklerini, sağlıklarını ve faziletlerini kaybettiklerini dile getirir (Demir 1997: 46). Kadın hakları açısından, Wollstonecraft'ın 1792 yılında yazdığı A Vindication of the Rights of Woman (Kadın Haklarının Savunucusu) eseri bu alandaki ilklerdendir.

¹ Toplumda bireylerin yükümlülükleri ve haklarını ortaya koyan bir sözleşmedir.

Kapitalizmin yayılması ile birlikte ev emeği ve ücretli emek birbirinden ayrılınca kadınların toplumdaki yeri özel alanın dışına çıkma fırsatı bulmuştur. Marshall, 1970’li yıllarda ev içi emeğinin üretken iş olarak mı yoksa üretken olmayan iş olarak mı değerlendirileceği hususunda tartışmalardan bahsetmiştir. (Marshall 1999: 220). Ev içi emeği kavramı, feminist kuram içinde kadınların evde yaptıkları, ücretsiz işlerin ağırlığını analiz etmek amacıyla geliştirilen bir kavramdır. (Marshall 1999: 220) Sanayi Devrimi ve ardından kadının iş hayatına adım atması, ailedeki rolleri, kadın ve erkek üzerine yüklenen sorumlulukları da değişime uğrattı. Neticede bu durum zamanla feminist akımların da etkisiyle, erkeklerin de ev işine katkıda bulunmaları gerektiği yönünde tartışmalar başlamasına sebep olmuştur (Mahaim 1992: 15-16). Yani bir yandan evin içinde erkek emeğinin de olması, ev içi iş bölümünün cinsiyetçi olmaması tartışılırken, kadınların da siyasette bulunma çabası söz konusudur.

Siyasetin erkek işi olarak görüldüğü toplumlarda kadınlar siyasette erkeklere göre farklı tutum ve siyasal davranışlar göstermektedir. Oy kullanma ya da bir siyasal partiye üye olma oranları açısından bakıldığında oranlar erkeklerin çok gerisinde kalmaktadır. Demokrasi ve katılım arasında bir “özdeşlik” söz konusudur. Bu bağlamda kadının katılımı konusu bir ülke için adeta bir demokrasi göstergesidir.

Türkiye dahil birçok ülkede kadınlara erkeklerle hukuki olarak eşitlik sağlanmış olsa da günümüzde hâlâ miras paylaşımında, siyasal temsilde ve birçok iş alanında erkeklere öncelik tanınabilmektedir. Bu durumlarda kadınların siyaset üstü bir kolektif çalışmaya girmesi ortak sorunlara çözüm üretmeleri açısından yararlı görülebilir.

Seçim dönemlerine gelindiğinde kadının temsili konusu ülke menfaatleri ve ekonomi ile ilgili meselelerin arkasında kaybolmaktadır. Feminist akımının yayılması ile kadınların eşitlik talepleri de artış gösterdi. Eşitlik ile ilgili yasal düzenlemeler geliştirilmeye başlamasında bu artışın da etkili olduğu söylenebilir. Dünyada kadınların siyasal hakları elde etme süreci incelendiğinde “uygar” olarak adlandırılan birçok ülkenin dahi kadın haklarını uzun yıllar göz ardı ettiği görülmüştür. Birinci Dünya Savaşı’ndan önce yalnızca Yeni Zelanda, Finlandiya ve Norveç, kadına seçme-seçilme hakkı vermiştir. 1952 yılında imzalanan Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanan

Kadınların Siyasal Haklarına İlişkin Sözleşme 'de kadınlara oy kullanma hakkı, kamu organlarına seçilme hakkı, kamu görevlerinde yer alma hakkı gibi temel siyasi haklar tanındı. Sözleşmeye taraf olan devletler bu kararların uygulanması konusunda sorumluluk aldı.

1952 yılında Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen “Kadınların Siyasal Haklarına İlişkin Sözleşme” kadınların siyasal hakları açısından önemli bir aşamadır. Sözleşmenin ilk üç maddesiyle kadınlara eşit koşullar altında bütün seçimlerde oy kullanma hakkı, tüm kamu organlarına seçilme hakkı, kamu görevlerinde yer alma ve kamu görevlerini yerine getirme hakkı tanınmıştır (BM 1952). Sözleşmeyi imzalayan devletler bu hakların kabul edilmesinin yanında hakların uygulanması hususunda da yükümlülük altında girmiştir. Türkiye Cumhuriyeti söz konusu sözleşmeye 1954 tarihinde katılmış; sözleşme, 1959 tarihinde onaylanarak aynı yıl içinde yürürlüğe girmiştir. Sözleşmeye göre;

Madde 1- Kadınlar, hiçbir ayırım gözetilmeksizin erkeklerle eşit koşullar altında bütün seçimlerde oy kullanmaya sahip olacaklardır.

Madde 2- Kadınlar hiçbir ayırım gözetilmeksizin erkeklerle eşit koşullar altında ulusal yasalarca kurulmuş ve halk tarafından seçilen tüm kamu organlarına seçilme hakkına sahiptirler.

Madde 3- Kadınların, hiçbir ayırım gözetilmeksizin, erkeklerle eşit koşullar altında ulusal yasalar uyarınca kurulmuş bütün kamu görevlerinde yer alma ve kamu görevlerini yerine getirme hakları vardır (BM 1952).

Ayrıca Türkiye'nin taraf olmadığı 1966 tarihli Birleşmiş Milletler Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi ile Türkiye'nin taraf olduğu 1979 tarihli Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Yok Edilmesi Sözleşmesi (CEDAW) de kadınların siyasal haklarını güvenceye almıştır.

Birleşmiş Milletler' in öncülüğünde düzenlenen Dünya Kadın Konferanslarında kadın sorunları uluslararası platformda gündeme getirildi. 1975 yılında Mexico City'de düzenlenen konferansta eşit siyasal katılım hakkında siyasal katılımda eşitliğin

sağlanması için bütün siyasal alanlarda ve devlet politikalarının oluşturulması süreçlerinde kadın ve erkeklerin eşit rol alması gerektiği kanısına varıldı. Bu konferansın sonunda hazırlanan on yıllık eylem planına göre (1975-1985) her düzeydeki kamu görevlerinde kadın sayısını artırmaya yönelik hedefler konuldu.

İkinci konferans 1980 yılında Kopenhag'da, üçüncüsü ise 1985 yılında Nairobi'de gerçekleşti. Bu konferanslarda da yine siyasal katılım ve karar almada eşitlik konularına vurgu yapılmıştır. Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi'nin kararı ile toplanan Dördüncü Dünya Kadın Konferansı 1995 yılında Pekin'de düzenlendi. Bu konferansta 189 ülkeden 17.000'e yakın katılımcı hazır bulundu. Eylem Platformu'nda ise yetki ve karar alma sürecinde kadınların durumu, kadınların özel ve kamusal yaşama eşit katılımını engelleyen sorunların çözümüne yönelik girişimler planlandı.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu bu konferans sonrası 5 yıl boyunca gösterilen ilerlemeyi değerlendirmek amacıyla 2000 yılında "Kadın 2000: 21. Yüzyıl için Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Kalkınma ve Barış (Pekin+5)" adı altında bir oturum düzenledi. Bu oturumun sonucunda kadınların siyasal hayata katılımı konusunda öne çıkan maddeler ise şu şekilde yer aldı;

"Ulusal ve uluslararası düzeylerde kadının temsil oranının düşük olması, yasalarla uygulamaların farklılığı, geleneksel roller nedeniyle kadınların karar alma mekanizmalarında eşit bir şekilde yer alamaması sorun alanları olmaya devam etmekte; buna karşın, birçok ülkede kurulan ulusal mekanizmalar ve karar alıcı pozisyonlardaki kadınların arasında gelişen işbirlikleri sürdürülmektedir. Kota uygulamaları ve diğer araçlarla olumlu ayrımcılık politikalarının geliştirilmesi ve gerçekleştirilmesi sonucunda bu alanda önemli aşamalar kaydedildiği belirtilmektedir.

Karar alma mekanizmalarında yer alan kadınların sayısını artırmaya yönelik uluslararası, ulusal işbirlikleri ve sivil toplum örgütlerinin yadsınamaz katkıları ile kadınların karar alma mekanizmalarına tam ve eşit katılımı konusunda oldukça önemli bir mesafe kaydedilmiş olmasına rağmen, kadınların özellikle

aile içindeki geleneksel rolleri, mali açıdan güçsüzlükleri karar alma mekanizmalarında yer almalarını engellemektedir” (KSGM, 2009).

Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanmış olan “2012 Siyasette Kadın Haritası” ise Türkiye’yi kadın ortalaması açısından son sıralarda göstermektedir. Aslında sadece Türkiye için değil dünyada da pek çok gelişmiş ülkede dahi halen kadının siyasetteki ağırlığı zayıftır. Söz konusu haritada sadece ilk 9 ülkede kadının mecliste kadın temsil oranı yüzde 40’ı geçebilmiştir. Kabinede temsil oranları açısından bakıldığında ortalama % 50’ler ile Norveç, İsveç, Finlandiya başı çekmektedir. Mecliste en az kadın milletvekili oranına sahip bölge ise Arap ülkeleridir. Dünyada sadece 8 ülkede kadın devlet başkanı ve 17 ülkede kadın başbakan bulunmaktadır.

1.3. Feminist Akımın Etkisi

Feminizm, 18. yüzyılda İngiltere’de doğan, cinsler arası eşitliği kadın haklarının genişletilmesiyle sağlamaya çalışan bir toplumsal harekettir (Marshall, 1999: 240). Bu kavram ilk olarak kadınlara eğitim, siyasi ve çalışma haklarının verilmesi amacıyla başlatılan kampanyalarda kullanılmaya başlanmıştır. İkinci dalga feminizm ise 1960’lardan sonra gelişim göstermeye başlamıştır. Birleşmiş Milletler ‘in de desteği ile 1975 – 1985 yılları arasında birtakım kadın hareketlerinin oluşumuna ortam hazırlamıştır. Kadınlar, tarih boyunca ezilmiş, miras, boşanma ve mülkiyet haklarından mahrum bırakılmıştır. Aydınlanma çağı, Fransız Devrimi, insan hakları bildirgesi gibi gelişmeler de kadınlar açısından beklenen eşitliği sağlamamıştır. Aydınlanma, modernizm ve Fransız Devrimi’nin ortaya çıkmasında çok emeği geçen kadınların emekleri karşılığını bulamamıştır. Bunun ardından doğal haklar bildirgesinden yola çıkarak kadınların 19. yüzyılda ortaya çıkardıkları akım feminizm olarak adlandırılmıştır.

19. yüzyılda çalışmakta olan bir kadın şehirde aynı işi yapan erkeğin yarısı kadar, taşrada ise üçte biri kadar para kazanmaktaydı. Feminizmin tıpkı doğuşunda olduğu gibi gelişmesinde de içinde bulunduğu sosyal çevre ve şartlara göre şekil almış

olan pek çok çeşidi vardır (Öztürk 2011: 48). Feminist teoriler başlı başına bir araştırma konusu olduğundan burada sadece önemli noktalarını göz önünde bulundurulmaktadır. Modern feminizmler; aydınlanmacı liberalist feminizm, kültürel feminizm, Marksist ve sosyalist feminizm, radikal feminizmdir. Postmodern feminizmler ise; varoluşçu feminizm, lengüistik feminizm, postfeminizm olarak gruplanmaktadır.

Modern feministler modernizmden etkilenerik cinsiyet üzerinden bir yaklaşım göstermektedirler. Marksist feministlere göre kadınlar proletaryayı temsil eder. Onlara göre kadın ve erkek nihayetinde eşitlenecek ve bu ayrım ortadan kalkacaktır. Radikal feministler ise bütüncül bakış açısına sahiptirler. 1960'lı yıllar Batı'da radikal ve tepkisel hareketlerin geliştiği bir dönemdir. Böyle bir ortamda kadınların özgürleşme istekleri liberal ve Marksist teorilerin de beklentilerine cevap vermemesi, radikal feminizmin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Toplumdaki baskının da erkek egemenliğinden kaynaklandığını savunan bu akım, sorunları ancak feminizmin çözebileceğini savunmaktadır.

Çağdaş feminist kuramlara göre kadın iktidar kavramına "bir şeye gücü olmak" (power to), erkekler ise "bir şeyin üzerinde gücü olmak" (power over) anlamını yüklerler (Yaraman 1999: 30). Onlara göre kadınların kaç çocuk doğuracağına bile devletin karar veriyor olmasına kadar birçok karar erkek egemen kararların yansımasıdır. Kadınların kendileriyle ilgili kararları kendilerinin tayin etmesi gerekmektedir. Postmodern feminizmler ise 2. Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkmıştır. Postmodern akım, modern çağın söylemlerine karşı çıkararak bilginin geçmişte temellendirildiği öykülerden kuşku duyar. Modern akımın etkisiyle gelişen feminizm, postmodernizmin doğuşuyla modernizme gelen eleştirilerin etkisiyle postmodern feminizme dönüşmüştür. Postmodernizmin ortaya çıkışında büyük katkıları olan Derrida ve Foucault'un lengüistik feminizmin ve postfeminizmin oluşumuna da büyük etkileri olmuştur (Öztürk 2011: 100). Postmodern feminist akımlardan varoluşçu feminizm, varoluşçuluk felsefesi üzerinden kadının konumunu tartışan feminist akımdır. Bireyin sosyal rollerini aşabileceği ve kendi gelişimi konusunda özgür karar alabileceği tezini savunur. Simon de Beauvoir'ın *The Second Sex* (İkinci Cins) ve Mary Daly'nin *Beyond The God Father* (Tanrı Babadan Ötede) eserleri bu akımı öne çıkaran çalışmalar

olmuştur. Postmodern feminizmde üç farklı ekolden söz edebiliriz. Bunlar; Fransız geleneği, bilim felsefesi ve yorumsamacı (hermenötik) geleneklerdir.

1.3.1. Türk Siyasal Yakın Tarihinde Kadının Yeri

Dünyada Sanayi Devrimi'yle belirginleşen kadın hareketleri ve feminist akımlar son dönemini yaşayan Osmanlı'da da etkilerini göstermeye başlamıştır. Özellikle eğitilmiş, saraya yakın çevrelerde kadınlar arasında zihniyet değişimi hareketlenmiştir. İlk aşamada fikirsel anlamda birçok dergi ve mecmua kanalı ile kadınların bilinçlenmesini sağlamış kadın hareketi günden güne gelişerek yol almıştır. 1856 yılında yayınlanan Islahat Fermanı'nda kadınların eğitimi adına önemli bir adım atılmıştır. Buna göre: Her okul herkese açık olacak, cemaatler kendi kültür ve yazılarına uygun okullar açabilecekler, fakat bütün okulların programları ile öğretmenleri Meclis-i Maarif'in denetiminde tutulacaktı (Çakır 1996: 219).

1870 yılında kız öğretmen okulu Darümuallimat açılmış, 1876 yılında Kanuni Esasi kabul edilmiştir. 1913-1914'te kızlar için ilk lise İstanbul İnas (Kız) Sultanisi adıyla İstanbul'da açılmıştır. Bu dönemde çıkarılan dergilerde dönemin gündemdeki siyasi konularında kadınlar da yorum katmaya başlamışlardır. Bu değişim ve hareketlere devletin umarsız kalması mümkün olamamıştır. Kadının sosyal hayatta görünür hâle gelmesi, etkin duruşunun başlangıç noktası eğitim hayatına gerçek anlamda eşit şartlarda katılımı ile mümkün olmuştur. Siyasete uzanan serüven hiç şüphesiz eğitimdeki değişim ve gelişimle sağlanmıştır.

Bu gelişmeler kadının sosyal alanda etkin bir birey olarak duruşunu sağladığı gibi Osmanlı-Cumhuriyet Dönemi kabuk değişiminin de ilk işaretleri ve adımları olmuştur. Eğitim ile başlayan hareket savaş sırasında askere giden erkekler nedeniyle boşalan iş sahalarına (Jön Türk hareketinin de desteği ile) kadınların dahil olması ile ivme kazanmış, böylece sosyal hayata aktif iş hayatı da eklenmiştir. Ancak imparatorluğun son dönemleri işgal ve milli mücadele yılları aslında dünyadaki kadın hareketleri ve bilinçlenmesiyle eş zamanlı ilerleyen Türk kadın hareketini sekteye uğratmıştır. Ama bu dönemde bile kadınlar pek çok hayır derneği ve topluluklar

oluşturmaktan geri kalmamış, varlığını ve ağırlığını tüm sosyal alanlarda ve hatta savaş cephelerinde de göstermiştir.

Ataerkil toplumlarda iktidar yeteneği sadece erkeğin değerleriyle belirlenmiş olmasından dolayı, iktidar ancak erkeklere özgü bir kuvvet olarak ortaya çıkmıştır (Yaraman 1999: 29). Osmanlı Devleti'nde devletin güçlü dönemlerinde kadın daha çok aile içinde toplumsal hayattan uzak kalmaktaydı. Kırsal kesim kadını ise tarlada çalışarak ekonomiye katkıda bulunuyordu. Kentlerdeki eve kapalı hayat tarzı, kırsal kesim ile farklılık göstermekteydi. Ancak her ikisinde de erkeğe bağımlılığı söz konusudur.

Türkiye'de kadının statüsünün tartışma konusu olmaya başlaması Tanzimat Dönemi'ne rastlar (Yumlu ve Belkıs 2017: 123). Tanzimat Dönemi'nin etkisiyle oluşan çağdaşlaşma hareketiyle beraber, Batı'daki feminist hareketlerin de etkisiyle Türk kadınının içinde bulunduğu sorunların çözümüne ve kadınların toplumsal hayata katılmasına yönelik teşvik edici çalışmalar yapıldı. Namık Kemal, Şemsettin Sami, Abdülhak Hamit Tarhan bu çalışmalarda bulunan yazarlardan bazılarıdır. Bu görüşlerin yaygınlaşmasının ardından kız çocuklarının eğitim alabilmeleri amacıyla 1858 yılında ilkokul ve ortaokul eğitimlerine başlandı. 1842 yılında ebe okulu, 1869'da kız sanat okulu, 1870'te kız öğretmen okulları açılmıştır. 1876-1877'de ise İstanbul'da 9 kız rüştiyesi ve buralarda 309 öğrenci vardı. Oysa o tarihte İstanbul'da 21 erkek rüştiyesinde 1795 öğrenci okuyordu (Oktay ve Öztürk 1991: 43).

1.3.2. Cumhuriyet Dönemi'nde Kadın Hakları Alanında Gelişmeler

1. Dünya Savaşı sırasında erkeklerin cepheye gitmesi, kadınların geride birtakım görevler üstlenmelerine sebep olmuştur. Bu dönemde kadınların fabrikalarda işçi olarak görev almaya başladıkları görülmektedir. Cumhuriyet Dönemi'nde ise yasalar aracılığıyla kadın erkek eşitliğinin sağlanması amaçlandı. Bu dönemde kadınlar ilk kez meslek seçme ve kamu görevleri alma hakkı elde etti.

Cumhuriyetin kurulduğu dönemde ülkenin içinde bulunduğu siyasi ve sosyal yapı, kadın hakları konusunun gündeme taşınmasına uygun değildi. Kadınlar da kendi mücadelelerinin önüne vatanın birlik ve bütünlüğünün mücadelesini koydular. Kadınların bu mücadelesi kamusal alandaki varlıklarının da önünü açmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında elde ettikleri haklar ise kadınların talepleri ile sağlanmamıştır. Türk kadın hareketi ise toplumun orta ve üst sınıfında gelişme göstermiş tam anlamıyla tüm kadınları kapsayacak bir hâl almayı başaramamıştır. Feminist hareket özellikle entelektüel ya da burjuva denilebilecek bir sınıfın hareketi olarak görülmüştür. 1980'li yıllarda atağa geçmiş, halk tabanına ulaşmayı ise 90'larda başarmıştır. Bu bilinçlenme ve tabana inme sürecinde muhafazakâr kadın hareketlerinin de etkisinden söz edilebilir.

Mustafa Kemal Atatürk'ün Batı uygarlığını örnek alan görüşleri, devlette kadın erkek arasında ayrımın kaldırılmasını amaçlamaktaydı. Atatürk, milli mücadele döneminde gerçekleştirilen kongrelerde kadın ve erkeklerin bir arada yer almasını sağladı. Konuşmalarında toplumda kadınlara hak ettikleri özgürlüklerin sağlanmasını, sosyal hayatta yer almalarını savundu.

1923 yılında TBMM'de kadınlara siyasal haklar tanınması konusu tartışmalara neden oldu. Anadolu kadınları, vatan topraklarının korunmasında yeri geldiğinde cephede yer alarak ülkenin varlığında önemli bir yere sahip oldu. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasında milli mücadelenin kazanılmasında büyük rol oynayan Türk kadınının ülke içinde söz sahibi olması gerektiği düşünceleri gündeme gelse de seçme ve seçilme hakkı elde edeceği 5 Aralık 1934 tarihine kadar birçok kez eleştirilmiş ve sekteye uğratılmıştır.

Türk kadınının yurttaşlık haklarını kazandığı dönem, cumhuriyetin kurulduğu ve reformlar aracılığı ile toplumun yeniden yapılandığı yıllara denk gelmektedir. Teşkilatı Esasiye Kanunu'na bakıldığında mebus olmak şartı Türk ve erkek olmak ibaresi yer almaktadır. Türk Medeni Kanunu'nda da başlangıçta kadınların siyasi hakları yer almamıştır (http://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/143/14.htm, 17 Kasım 2016'da erişildi). Kadınların siyasal hakları hukuksal anlamda ilk olarak 1924

yılında Teşkilat-ı Esasiye Kanunu görüşmeleri sırasında gündeme getirilmiştir. Kanun'un 10. maddesine bakıldığında 18 yaşını dolduran her Türk'ün milletvekili seçilme hakkı kazandığı düşünülür fakat sonrasında ilgili maddeye 'erkek' ibaresi eklenerek sınırlar katılaştırılmıştır. Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile de eğitimdeki eşitlik çalışmalarının yapılmış olması yıllar içerisinde siyasal hayata yansımalarını göstermektedir.

1925 yılında kabul edilen Kıyafet Kanunu ile 1926 yılında kabul edilen Türk Medeni Kanunu, kadın ve erkeklerin toplumda ve aile içerisindeki statülerinin eşitlenmesi yönünde birer adım olarak görülebilir. Türk Medeni Kanunu'nun kabulü sırasında kadının toplumda ne derece yer alacağı konusunda TBMM'de birçok tartışma oldu. Bu kanunla çok eşlilik ve ailede karı koca eşitsizliği sorununun giderilmesi amaçlanmıştır. Eşya, miras, şahıs hukuku açısından kadın erkek arasında eşitlik sağlanmıştır.

1.3.3. Türkiye'de İlk Kadın Hareketleri

Türk kadınları, uzun süren savaş yıllarında ve ardından kurulan cumhuriyette ilk olarak iş gücü ihtiyacını karşılamak amacıyla çalışma hayatına dâhil oldu. Kadın hakları, cumhuriyetin temellerinin atıldığı dönemde öncelikle dönemin aydın kadınları tarafından gündeme getirildi. Schuurman ve Narssen kentsel toplumsal hareketlerin ortaya çıkması konusunda haklı olarak siyasal ve ekonomik çerçeve koşulların önemini vurgulamaktadırlar (Wedel 2001: 225). İlk kadın örgütlenmeleri ve mitingleri de bu koşulların değişime uğradığı Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne geçiş döneminde olmuştur. 22 Mayıs 1919'da yapılan Kadıköy mitingi ve Münevver Saime Hanım'ın söylemleri açıkça bir mücadele başlatmak istendiğini gösteren o döneme ait önemli bir örnektir.

Nezihe Muhittin Hanım'ın kurmayı amaçladığı Kadınlar Halk Fırkası da kadın meselesi ile ilgili Cumhuriyet Dönemi'nin öne çıkan bir diğer önemli girişimi olmuştur. Ancak hükümet bu fırkanın kuruluşuna izin vermemiştir. Sebep olarak ise kadınların henüz siyasal haklara sahip olmamasını göstermiştir. Aynı amaçlarla kurulan Türk

Kadınlar Birliği Cemiyeti (TKBC) bu dönemde kadınların toplumsal hayatta yer alması amacıyla kurslar ve konferanslar düzenledi. Türk Medeni Kanunu'ndaki hakların kadınlar tarafından öğrenilmesi ve kullanılması yönünde çalışmalarında bulundu. Kadınların milletvekili gösterilmesine yönelik girişimler o dönemde kamuoyu tarafından bir propaganda olarak görüldü ve destek bulamadı. Öte yandan bu dönemde, kadının eğitimi konusunda Türk Ocakları ve Türk Gücü cemiyetlerinin teklifleri oldu.

1927-1928 yıllarında karma eğitime geçilmeye başlanmış ve kadınların yükseköğretime katılımları sağlanmıştır. Bir yandan kadınların siyasal hakları elde etme istekleri sürerken, öte yandan da sosyal kurumlardaki değişim ve gelişmelerin devam ettiği görülmektedir. Ancak ülkemizde 1930'lu yıllara kadar kadınların siyasal haklarına kavuşması mümkün olmadı. Kadın basını açısından değerlendirildiğinde ise, konuyla ilgili en yoğun ve radikal söylemin 1950'li yıllarda *Kadın Gazetesi* tarafından kullanıldığı ortaya çıkmaktadır (Yaraman 2015: 233).

Wedel'e göre ise Türkiye'de ilk kadın hareketleri Türkiye'deki sınıf sorunlarına bağlı olarak ortaya çıkmıştır. Türkiye'deki yeni kadın hareketi 80'li yılların başlarında bir yandan siyasete örgütlü katılım olanaklarının sınırlılığına karşı tepki olarak, öte yandan da sol harekette kadın konusunun genel sınıf sorunlarının dinamizmine bağlı kılındığının görülmesiyle ortaya çıktı (Wedel 2001: 175). 1987 yılında 3000 civarında kadın dayaağa karşı bir eylemde bulundu. 1990 yılına gelindiğinde ise benzer şekilde İstanbul'da 25000'e yakın kadın imza toplamıştır.

Kadın hareketi, bilinçli bir esnek örgütlenme yapısına sahiptir (Wedel 2001: 175). Bu hareket, sözde "özel alan" a giren dayak konusunun siyasal yanını topluma mal edebilmiş ve doğrudan ilişkisi olmayan kadınlara da televizyon aracılığıyla ulaşmıştır. Bu hareketin ardından kadın evleri, kadın araştırma merkezleri de kurulmuştur. Ayrıca Wedel, Türkiye'de feminist hareketler ile tabandaki kadınlar arasındaki kopukluğun, kadın hareketlerinin gelişmesini engelleyen temel etmen olarak görmektedir.

Türkiye’de kadınların kadın hareketlerine olan ilgisi ise siyasete olan ilginin de altında kalmaktadır. Kadın sorunlarının da ülke gündeminde yeterince yer alamadığı söylenebilir. Yaşanılan sıkıntılar ancak bir cinayet ya da tecavüz suçu gibi dikkat çekici bir noktaya ulaştığında gündeme gelebilmektedir. Yerel sorunlara ilişkin bilinç, ender durumlarda kolektif eylemlere ve örgütlenmeye dönüşmektedir çünkü özellikle sorunlardan mağdur olan kadınlar bu yaklaşımın öngördüğü siyasal katılım kaynaklarından büyük ölçüde uzaktır (Wedel 2001: 225). Alt tabakadaki kadınlar en çok şiddete uğrayan ve toplumsal hayata katılım konusunda sınırlanan kesim olmasına rağmen, kadın hareketlerine katılımında da en düşük seviyelerde kalmaktadır.

1.3.3.1. Siyasette İlk Kilometre Taşı: Kadınlar Halk Fırkası

Milli Mücadele sonrası kadınlar siyasi hayata aktif katılım için ilk adımı 1923’te atmışlardır. Cumhuriyet ilan edilmeden önce Nezihe Muhittin ve yol arkadaşları, kadın hakları için bir kadın komitesi toplamaya karar vermiştir. 1923’te Darülfünun Konferans Salonu’nda gerçekleştirdikleri toplantıda "Kadınlar Halk Fırkası" adıyla siyasi bir parti kurma kararı alınmıştır. Partinin programı o dönem basında yer almış ve ciddi tartışmalara konu olmuştur. Kadınlar Halk Fırkası kuruluş dilekçesi 8 ay sonra mevcut hükümet tarafından yürürlükteki 1909 tarihli Seçim Kanunu’na göre; “kadınların siyasi temsilinin mümkün olmadığı” gerekçesiyle reddedilse de kuruluş çalışmaları tamamlanıp resmi başvurusu yapılan Türk Cumhuriyet tarihinin ilk siyasal partisi olmuştur. Bu sebeple parti olarak resmen tanınmayan Kadınlar Halk Fırkası, Türk Kadınlar Birliği adında bir derneğe dönüştürülmüştür.

Amacı "kadınlığı düşünsel ve sosyal alanlarda yükselterek modern ve olgun bir düzeye erdirmek" olan Türk Kadınlar Birliği'nin Başkanlığını Nezihe Muhittin üstlenmiştir. Dernek kendi imkânlarıyla 1924’te dergi çıkarmış ve derginin 18 sayısı yayın hayatında yer edinmiştir. Dergi genel olarak kadınların siyasal taleplerinin duyurulmasını kapsayan içeriği ile yayın yapmıştır.

1925 yılında henüz kadınlara siyasal hakları tanınmamış olmasına rağmen Türk Kadınlar Birliği Başkanı Nezihe Muhittin ve milli mücadelede etkin görev almış

edebiyatçı Halide Edip Adivar'ı milletvekilliği için aday göstermiştir. Yasal engele rağmen bu tavrın amacı seçimler sırasında konuyu gündeme getirerek kamuoyunu ve Türkiye Büyük Millet Meclisini kadınlara oy verme hakkı için etkilemek olmuştur. Şeyh Said isyanının aynı süreçte baş göstermesi de kadınların siyasi taleplerine kulak tıkamak için bir başka bahane olmuştur. 1924 Anayasası hazırlanırken kadınların milletvekili seçme ve seçilme hakkına sahip olması gündeme tekrar gelmiş, ancak TBMM Genel Kurulunda bu hakların yalnızca erkeklere tanınması görüşü baskın gelmiştir. Bu dönemde kadınlar siyasi haklarına yine kavuşamamıştır. Parti kurmak, milletvekili adayı bildirmek şeklindeki adımlar henüz seçilmek için değil, oy verebilmek için farkındalık oluşturma çabaları olarak görülebilir. Bu sancılı süreçlerin en önemli kazanımı olan seçme ve seçilme hakkı 1930'lu yıllarda alınmıştır. Kadınlara bu hak 1930 yılında yerel düzeyde, 5 Aralık 1934 tarihinde ise genel düzeyde verilmiştir (Çaha 1996: 113).

Aynı süreçte kadınların muhtar olup olamayacakları da tartışmaya açılmış ve gerek basında gerekse siyasi kulislerde ses getiren tartışmalardan olumlu bir gelişme çıkmamıştır. Dönemin etkin basın kuruluşu Cumhuriyet Gazetesi kadınların bu çabalarına asla destek çıkmamış ve imzasız pek çok köşe yazısıyla kadının siyasi hayata katılım mücadelesini eleştirmiştir. İmzasız köşe yazılarından birinde “Hanımlarımız siyasi, içtimai haklar almak için çalışsınlar, uğraşsınlar, buna hiç kimsenin bir diyeceği yoktur. Fakat bütün dünyada en ziyade kadınların meşgul buldukları hayır müesseselerini ihmal ederek siyasi haklar peşinde koşmaları da hoş görülemez.” şeklinde eleştiri almıştır.

1.3.3.2. Türk Kadınlar Birliği Cemiyeti

Türk Kadınlar Birliği Cemiyeti, Cumhuriyet Dönemi'nin ilk kadın derneğidir. 1924 yılında Nezihe Muhittin öncülüğünde bir araya gelinmiştir. Nezihe Muhittin ve onun görüşlerini destekleyenler 1923 yılında Kadınlar Halk Fırkasını kurma çabaları ardından (o dönemde parti kurulmasına izin verilmemesi nedeniyle) bu oluşum ortaya çıkmıştır. Siyasal nitelik taşıyan etkinlikleri dışında aile içinde ve toplumda, meslek yaşamında ve zihinsel alanda kadının yükselmesi uğruna çaba göstermek, uygarlık ve

ilerleme anlayışı içinde genç kuşakların eğitimine çalışmak ve yoksul kadınlara yardımcı olmayı amaçlamıştır. 1925 yılında çıkarmaya başladıkları “*Kadın Yolu*” isimindeki dergi ile kadınların siyasi haklarını elde etme mücadelesini büyük kitlelere duyurmayı başardı. Kurulduğu dönemde Şeyh Said isyanına denk gelmesi, toplum tarafından yeterince ilgi görememesine ve hatta eleştiriler almasına neden olmuştur.

Cemiyet 1926 yılında, Uluslararası Kadın Birliğine üye olmuştur. Öte yandan cemiyet içerisindeki fikir ayrılıkları ve bölünmeler 1927’de Nezihe Muhittin’in ayrılmasına neden olmuştur. 1935 yılında ise derneğin birçok faaliyeti engellenmiştir. Bu faaliyetler siyasi hakların elde edilmiş olması gerekçe gösterilerek çalışmalarını durdurulmuş olup 1949 yılında farklı bir kadro ile bir araya gelmiştir.

Yeni kadro tarafından hazırlanan “Birlik Dergisi” ise 15 günde bir yayınlayarak çalışmalarını geniş kitlelere yaymayı amaçlamıştır. “Kadın dergileri” her kesimden kadının yazma ürkekliğini, çekimserliğini gidermede, taleplerini iletmede önemli bir işlev görmüştür (Çakır 1996: 22-23). Kadın dergileri, birçok kadını siyasal hayata katılım konusunda yöreklendirmesi açısından da önemli bir işlev görmüştür.

1.3.4. Kadına Seçme ve Seçilme Hakkı Getiren Düzenlemeler

Kadın hareketleri ve mücadelesinin etkisi ile 1580 Sayılı Belediye Kanunu 1930 yılında yürürlüğe girmiştir. Yasal anlamda ilk ve en önemli bu somut adım ile kadınlara Belediye Meclislerine seçme ve seçilme hakkı verilmiş oldu. Akabinde 1930 Belediye seçimlerine Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) adayı olarak giren Latife Bekir, Rana Sani Yaver, Refika Hulusi Behçet ve Safiye Hanımlar Belediye Meclisine seçilmişler, Nakiye Hanım ise mecliste daimi encümenine seçilmiştir.

Yerel seçimler sonrasında 26 Ekim 1933’te Köy Kanunu’nda 20 ve 25. maddelerinde yapılan değişiklik ile kadınlara köyde muhtar ve ihtiyarlar kurulunu seçmek ve bu makamlara seçilme hakkı verilmiştir. Kırk bin köyü ve nüfusun yüzde seksenini oluşturan köylüyü kapsayan bu karar katılımcılığı sınırını toplumun geneline yayan önemli bir adımdı.

Bu yasal değişikliklerle birlikte anayasada da düzenlemelere gidilerek 1924 Anayasası'nın 10 ve 11. maddeleri değiştirilmiştir. Bu doğrultuda yerel siyasette önu açılan kadınlar genel siyasette de milletvekili olabilme hakkını 5 Aralık 1934'te elde etmişlerdir. Söz konusu düzenleme ile her kadına 22 yaşında seçme, 30 yaşında seçilme hakkı verilmiştir. Kadının siyasetteki yeri açısından bir milat olan bu tarihle ilgili olarak Atatürk şöyle diyor: “Bu kararlarla Türk kadınları siyasal ve sosyal alanda pek çok batı ülkesindeki kadınlardan daha üstün bir durum kazanmışlardır. Bundan sonra peçe altında, kafes altında kadın kalmayacaktır. Türk kadınları bugün en önemli haklarını kazanmışlardır. Bundan ötürü ben bu kararı en önemli reformlarımızdan biri sayıyorum.” (Arat 1986: 126–127). Bu milat tarih siyasal hayatta kadının temsili adına atılan en temel ve en önemli adım olarak görülmektedir.

1.3.5. Kadınların Katıldığı İlk Seçim: 1930 Yerel Seçimleri

Kadınların hukuksal anlamda siyasal haklarına kavuşması yerel seçimlerde 1930, genel seçimlerde ise 1934 yılında gerçekleşti. Zamanlama açısından bakıldığında seçme ve seçilme hakkını elde etme konusunda Türkiye'nin birçok batı ülkesine göre önde olduğu söylenebilir. 3 Nisan 1930'da çıkan Belediye Kanunu ile kadınlara belediyelerde erkekler ile birlikte görev alma ve belediye seçimlerine katılma yolu açıldı. Böylelikle Türkiye'de kadınlar siyasal yaşama 1930 yılında adım atmış bulunmaktadır. Cemiyet-i Akvam (bugünkü adıyla Birleşmiş Milletler Cemiyeti) da Türkiye'nin kadın hakları doğrultusunda gösterdiği gelişmeleri bir teşekkür mektubu ile tebrikte bulunmuştur.

Bu dönemde siyasal anlamda ilk adımların atıldığını görülmektedir. Türk kadını 1930 belediye seçimlerinde ilk kez seçme seçilme hakkını kullandı. Daha sonrasında köy muhtarlığı ve ihtiyar heyetine katılma haklarına kavuşmuştur. 1923 ile 1934 yılları arasındaki seçim süreçlerinde ise kadınlar çoğunlukla propaganda aracı olarak kullanıldı.

1933 yılına gelindiğinde kadınlara muhtar olabilme hakkı tanınmış, ilk kadın muhtar (Gül Hanım) ise 26 Ekim 1933 tarihinde seçilmiştir. Kadınlar tarafından

oldukça sevinçle karşılanan bu olay o yıllarda miting yapılarak kutlanmıştır. 1935 yılında Cumhuriyet Halk Partisi kadınların siyasete girmelerine yönelik yoğun çabalar sarf etmiştir. O yıllarda İsmet İnönü kadınlara siyasal haklar verilmesinin bir lütuf değil, aksine bir vazife haline geldiğini söylemiştir. 1935 genel seçimlerinde (5. Dönem) 18 kadın milletvekili meclise girerek Türkiye'nin ilk kadın vekilleri olarak siyasi tarihte yerlerini almışlardır.

Günümüze gelene kadar siyasi hayata damgasını vuran ilklere kısaca bahsederek; 1970 yılında Türkiye İşçi Partisi Genel Başkanlığına seçilen Behice Boran ilk kadın “parti genel başkanı” unvanını taşımaktadır. Türkiye'nin ilk kadın bakanı 1971 Nihat Erim başbakanlığında kurulan 33. Hükümet'te parlamento dışından sağlık ve sosyal yardım bakanı olarak görevlendirilen Türkan Akyol olmuştur. Türkan Akyol dışarıdan atanan ilk bakan iken, 1987'de Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı görevine getirilen İmren Aykut milletvekili olarak ilk seçilen bakan unvanını taşımaktadır. Bilindiği üzere Türkiye'de ilk ve tek kadın başbakan 1993 yılında göreve gelen Tansu Çiller'dir (www.academia.edu/21156044, 14 Aralık 2016' da erişildi).

1.3.6. 90'lı Yıllar ve Siyasette Başörtüsü Sorunu

Türkiye'de cumhuriyetin laiklik anlayışı, dinin devlet tarafından denetlenmesi ve siyasal alan dışında tutulmasını öngörmekteydi. 90'lı yıllara girilmesi ile birlikte din temelli siyasi partiler güç kazanmaya başladı. Muhafazakâr ve dindar kitlelerin etkisi ile zamanla devletin belirlediği inanç ve ibadetlerin beslenmesi ve devlet eliyle şekillendirmesine yönelik bir değişim gösterdi. Bu bağlamda temsil ettiği ideolojiye mensup kadınların kamusal alanda yer almaya yönelik talepleri arttı. Kamusal alanda başörtüsü özgürlüğü konusu ülke gündemini meşgul etti. Bu süreçte, kadın hakları konusu, başörtüsü özgürlüğüne indirildi (Sancar 2016: 14). Türkiye'de muhafazakâr siyasal ideolojinin yükselişe geçtiği 1990'lı yıllar, kadın hakları noktasında bir değişimin kendini gösterdiği yıllar olmuştur. Bu dönemde Refah Partisi ve Fazilet Partisi gibi muhafazakâr ve din temelli partiler hükümet koalisyonlarına dâhil olarak iktidara ayakbastılar (Sancar 2016: 11). Özellikle din ve vicdan özgürlüğü noktasında baskılanmış hisseden muhafazakâr kesim; sosyal, ekonomik ve siyasal hayatta daha

görünür hale gelmeye başlamış ve bu yıllarda ortak sorunları üzerinden birliktelik oluşturmuşlardır. Türk siyasetinde “çağdaş kadın” profili hâlâ hak ettiği yeri siyasette bulamamışken; muhafazakâr görüşe mensup kadınlar içerisinde başörtülü olan kesim ise mecliste yoktu.

Başörtülü kadın siyasetçiler ilk olarak 1999 genel seçimlerinde TBMM’ye girmeye hak kazanmıştır. Söz konusu seçimde Merve Kavakçı Fazilet Partisinden İstanbul, Nesrin Ünal ise MHP’den Antalya milletvekili seçildi. Başörtülü vekillerden Ünal, yemininde ve genel kurul çalışmalarında başörtüsünü çıkarırken, Kavakçı başörtüsü ile genel kurula girmiş ancak protestolar nedeniyle yemin edememiştir. Bu hadiseden sonra da başörtüsü sorunu Müslüman erkeklerce kadın hakları ya da bireysel özgürlükler çerçevesinde tartışılmasının ötesinde, İslamcı-laikçi mücadelesinde önemli bir imgeye dönüşmüştür (Yılmaz 2011: 808). 2001 yılına gelindiğinde Kavakçı, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Türkiye aleyhine dava açmış, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin temel insan haklarını güvence altına alan 34. maddesi gereği ilgili dava lehine sonuçlanmıştır.

2001 yılında AK Partinin kuruluşu ve iktidara gelişi ile başörtülü kadınlar açısından gelişmeler ivme kazanmıştır. Adalet ve Kalkınma Partisi, geleneksel dinî partilerin yerini alarak “ılımlı İslam” adı verilen yeni siyaset tarzının temsilcisi oldu (Sancar 2016: 11). İktidara geldiği ilk dönemde Avrupa Birliği’ne uyum çalışmaları nedeniyle kadın örgütlerine daha ılımlı bir yaklaşımda bulunan AK Parti ile dindar kadının siyasetteki yeri sayıca artmıştır. Ancak AK Partinin 2015 yılındaki seçimlere kadar (iktidarının ilk 13 yılında) başörtülü bir milletvekili bulunmamıştır.

1.3.7. 1935’ten Günümüze Seçimlerde Kadın Oranları

Kadının siyasal hakları ile ilgili dönemin en önemli hukuki hamlesi, dönemin başbakanı İsmet İnönü’nün de desteği ile 5 Aralık 1934 tarihinde hazırlanan 2598 sayılı Seçim Kanunu’dur. Teoride bu kanun, kadınlara milletvekili seçme ve seçilme hakkını kazandırmış olsa da kadın vekil oranlarına bakıldığında pratikte bu hakkın kullanımı hususunda sıkıntılar olduğu görülmektedir. Kadınlar mecliste yer aldığı ilk dönemde

Türkiye, kadın vekil oranı ile dünyada ilk sırada yer almış ancak daha sonra bu oran gerileme göstermiştir;

- 1935 seçimlerinde 399 milletvekilinden 18'i,
- 1939 seçimlerinde 429 milletvekilinden 16'sı,
- 1943 seçimlerinde 455 milletvekilinden 16'sı,
- 1946 seçimlerinde 454 milletvekilinden 9'u,
- 1950 seçimlerinde 472 milletvekilinden 3'ü kadındır.

Tablo 1.1: TBMM milletvekilleri – cinsiyete göre dağılımı tablosu

YIL	TOPLAM MİLLETVEKİLİ SAYISI	KADIN MİLLETVEKİLİ SAYISI	KADIN ORANI (%)
1935	399	18	4.5
1939	429	16	3.7
1943	455	16	3.5
1946	465	9	1.9
1950	487	3	0.6
1954	541	4	0.7
1957	610	8	1.3
1961	450	3	0.7
1965	450	8	1.8
1969	450	5	1.1
1973	450	6	1.3
1983	399	12	3.0
1987	450	6	1.3
1991	450	8	1.8
1995	550	13	2.4
1999	550	22	4.2
2002	550	24	4.4
2007	550	50	9.1
2011	550	79	14.4
2015 7 HAZİRAN	550	97	17.6
2015 1 KASIM	550	81	14.7
2018	600	103	17.1

Kaynak: Devlet Personel Başkanlığı, Temmuz 2018

(Fotoğraf: Türkiye’de İlk Kadın Milletvekilleri)

Tüm genel seçim dönemlerinde, 1935 seçimleri dışında ana temayı oluşturmamasına karşın, kadın konusunun basın gündeminde çok farklı yoğunluklarda da olsa yer aldığı ortaya konmuştur (Yaraman 1999: 233). 1935 yılında yapılan seçimlerin ardından 18 kadın milletvekili meclise girdi. Bu rakam o dönem için küçümsenemeyecek bir rakamdı. 1946–1991 tarihleri arasında ise kadınların sayısı 3 vekile düştü. Sonrasında Türk Medeni Kanunu’nda değişikliğe gidildi. Avrupa’da en modern kanun olması sebebiyle İsviçre Medeni Kanunu örnek alındı.

1946 yılında çok partili hayata geçilmesinin ardından kadın vekil sayısında bir azalma görüldü. 1946- 1960 yılları arasında görev alan kadın vekillerin bu nedenle daha güçlü ve kararlı bir duruş sergilemeleri gerekti. Cumhuriyet Dönemi’nin ardından ise ilk artış 2007 yılında olmuştur. %9,1’e çıkmıştır. Türkiye kadınının temsili konusunda diğer 144 ülke arasında 113. sırada yer bulmaktadır (Parlamentolar Arası Birlik verileri 2016).

2007 seçimlerinde 50, 2011 seçimlerinde ise 79 kadın vekil meclise girdi. 7 Haziran 2015 seçimlerinde meclise girebilen 98 kadın vekilden 41'i AK Parti, 32'si HDP, 21'i CHP, 4'ü ise MHP'den seçilmiştir. 7 Haziran 2015 seçimlerinde 98 kadın vekile ulaşılmışken 1 Kasım 2015 tarihindeki erken seçimde bu rakam 82'ye düşmüştür. Türkiye Büyük Millet Meclisinde bugünkü dağılıma bakıldığında 82 kadın vekilden 35'i AK Parti, 21'i CHP, 23'ü HDP, 3'ü ise MHP mensubudur. Bu rakamlara bakıldığında geçmişe kıyasla kadınlar için oldukça olumlu bir tablo ortaya çıkmaktadır.

24 Haziran 2018 seçimlerinde toplam milletvekili sayısı 600'e çıkmış olup 103 kadın milletvekili meclise girmiş, kadın oranı %17,1 e ulaşmıştır. Öte yandan, gerek siyasal alanda gerekse kamusal alanda daha çok yol kat edilmesi gerekmektedir. Toplumsal cinsiyet ayrımının önlenmesi ve demokrasinin gerekleri gereği mecliste hedeflenmesi gereken 600 koltuktan 300'ünün kadınlar tarafından doldurulmasıdır.

Türk Medeni Kanunu'nun kabulü, aile yapısında birtakım değişiklikleri beraberinde getirdi. Evlenmede, boşanmada ve miras kanunlarında kadın ve erkeğe eşit haklar tanındı. Bu haklar ile kadınlar aile hayatında hukuksal olarak erkekler ile eşit konuma gelirken çeşitli meslek gruplarına dâhil olabilmelerinin de yolu açılmış oldu.

Aile, dönemden döneme değişim göstermekle beraber topluma her daim bir uyum göstermek suretiyle hayatta kalmış bir yapıdır. Aile sosyolojisini, feminizmle son derece ilgili kılan yönlerinden bir tanesi, kadının ezilmesini aile kurumuna bağlayan Marksist feministlerin, bu nedenle aile kurumunun ortadan kalkması gerektiğine yönelik teorileridir (Marshall 1999: 7). Bu teorilerin çıkış nedeni toplumsal cinsiyet kavramının aile yapısından kaynaklanmasıdır.

Cumhuriyetin kadına bakışı, milli devlet olabilme kararlılığı içerisinde kadını erkekten farksız gören bir anlayışı hâkim kılmıştır. Kanunlar önünde kazanılan bu hakların ardından pratikte de siyasi ve sosyal açıdan kadınların erkekler ile eşit hale gelmesi amaçlanmaktaydı. Atatürk'ten sonraki dönemde ise kadının siyasetteki rollerinde azalma oldu. Çok partili döneme geçişle birlikte siyasette kadınların varlığı hem sayıca hem de etkinlikçe azalma gösterdi.

1990 yılında bir kanun hükmünde kararname ile Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığına bağlı “Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü ” kuruldu. Ardından 1991 yılında Başbakanlığa bağlanan bu kurum, 1993 yılında ayrı bir devlet bakanlığı oldu.

Öte yandan, her ne kadar kadınlar siyasetin içinde yer alıyor görünse de siyasette daha çok ekonomik ve toplumsal meseleler baz alınmakta olduğundan kadın - erkek sorunu göz ardı edilebilmektedir. Erkeklerin maddi konulara eğilimi düşünüldüğünde kadın milletvekillerinin varlığı daha önemli hâle gelmektedir. Demokrasinin yapısı gereği partilerin daha fazla oy alabilme hırsı ve kaygısı ise birçok konunun önüne geçmektedir.

Türk kadınının siyasetteki serüveninden anlaşılması gereken şu ki; kadına siyasi haklarının hiç çaba sarf etmeden sunulduğu önyargıları gerçek dışıdır. Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemini içine alan yakın tarih irdelendiğinde görüldüğü üzere Türk kadını dünyadaki kadın hareketlerine hiç uzak kalmamış ve eş zamanlı olarak aslında tüm imkânsızlıklara ve sosyolojik olumsuzluklara rağmen mücadeleye girişmiştir. Kadın, sosyal ve siyasal hayatta görünür olmaya başladığında ise cumhuriyetin ilanı ile de varlığını ispat noktasında ciddi bir çaba göstermiştir. Milli Mücadele yıllarında da kadın hak ve özgürlükleri anlamında bilinçli bir kitle hep mevcut olmuştur. %50'si kadın olan bir toplumda aslında erkeği de yetiştiren gelecek nesillerin mimarı olan kadın tabii olarak en az %50 ile TBMM'de, yerel yönetimlerde, tüm siyasi karar alma mekanizmalarında yer alana kadar mücadelesini sürdürmesi gerekmektedir.

II. BÖLÜM

2. KADININ KATILIMINA ETKİ EDEN ETMENLER

Siyasal katılımın göstergesi, siyasal karar alma mekanizmalarında görev alınması durumu olarak görülebilir. Siyasal etkinlik, siyasal ilgi, vatandaşlık duygusu ve sosyal girişkenlik gibi unsurlar siyasal katılımı olumlu etkileyen faktörler olarak görülebilir. Ayrıca sosyolojik yapı, önyargılar, dinî değerlerin yanlış yorumlanması, kişisel faktörler de katılıma etki edebilmektedir. Kişisel olumsuz faktörler incelendiğinde ise yabancılaşma, anomi² (anomy) ve sinizim³ (cynicism) olguları olarak çeşitlenmektedir.

20. ve 21. yüzyılda teknoloji bakımından önemli gelişmeler olmuştur. Bu sayede çamaşır, bulaşık makineleri, elektrikli ütüler, akıllı fırınlar ve diğer bilgisayar teknolojileri ile kadınların özel hayattaki yükü önemli ölçüde hafifletmiş, kamusal alandaki çalışmaya olan katılımı üst seviyelere çıkarmıştır. 21. yüzyıla geldiğimizde, kadın erkek eşitliği bağlamında varılan nokta ve ilerlemeler göze çarpmaktadır. Buna rağmen geçmişteki uygulamalardan kalan alışkanlıklar, günümüzde kadın erkek eşitliğinde erkeklerin ayrıcalıklarını ve uluslararası düzende erkek egemenliğinin desteklendiğini düşündürmektedir. Türkiye’de kadınların iş gücü piyasasına katılımı %25 iken bu oran, erkekler için %75 dolaylarında seyrediyor (KA-DER 2011: 4). Kadınlar açısından her ne kadar erkeklerle eşit haklara sahip denilse de uygulamalarda oransal olarak öyle olmadığı açıktır.

Dünyada ve Türkiye’de toplumsal cinsiyet ve kadınların siyasete katılımı konusunda rol modellerin yetersiz kaldığı görülmektedir. Siyasette var olan kadınların

---

² Anomi kısaca toplumla birey arasındaki ilişkinin ve/ya sosyal düzenin bozulması durumudur.

³ Sinizm, insanın hiçbir değere bağlı olmaması durumu ile gerçek mutluluğa ulaşacağını savunan bir öğretilerdir.

erkek siyasetçilerin gölgesinde kalıyor olması, katılım konusunda kararsız olan kadınları da geri adım atmaya yöneltmektedir. Kadınların ikincil rollerde olmak yerine en az erkekler kadar karar verici konuma geçmeleri gerekmektedir. Bu bağlamda özellikle DYP Genel Başkanı Tansu Çiller'in ulusal bir rol model olarak basında yer alması önemlidir (Yaraman 1999: 179). Kadının siyasetin nesnesi olarak değil de bir öznesi olarak görülmesi katılımın niteliği açısından olumlu olacaktır. Kadının temsil sorununu çözmek ise yalnızca kadınların değil ülkelerin de yararına olacaktır.

Aktif katılım, parlamentoda yerel yönetimde siyasi partilerde yer almak olarak görülebilir. Pasif katılım ise genellikle seyirci olmak ya da yalnızca oy kullanmaktan ibarettir. Kadınların aktif siyasete katılımı önündeki engeller ile diğer kamusal faaliyetlere katılmasına engel olan sebepler benzerdir. Toplumsal roller kadınları iş hayatında daha kadınsı işler yapmakla sınırlandırmaktadır. Kadınlara yüklenen itaatkâr rolü, onun kamusal alana yönelmesini zorlaştırılmaktadır. Connell'e göre cinsiyet rolleri üç aşamada hayata geçmektedir. Bunlar: rolün öğrenilmesi, toplumsallaşma ve içselleştirilmesidir. Bu üçlü ilişkinin devamını ve yeniden üretilmesini sağlayan da anne, baba, aile, öğretmenler, arkadaş grupları ve medyadır (Connell 1998: 79). Kadınların ekonomideki katkıları ailesel ve evsel üretim olgularına dâhil edildiğinde ise bu katkıların görünürlüğü azalmaktadır. Bir başka sorun da kadınları siyasete teşvik eden yasaların eksikliğidir. Fermuar sistemi ve kota gibi kadınların yerini garantiye alacak önemlerin alınmamasıdır.

Kadınlarda ilgi eksikliği, zaman yetersizliği, eğitim ve mesleki yetersizlikler gibi konulara ayrı ayrı eğilip, ilgili düzenlemeler yapıldığında engellerin ortadan kaldırılması adına önemli ilerlemeler olacaktır. Burada özellikle eğitim konusu kilit rol oynamaktadır. Eğitim bireye duyuşsal ve bilişsel kültürün aktarılmasını sağlar. Kültürel bağlamda kendini geliştiren kadınlar özgüven kazanacak ve toplumsal konulara, iş hayatına ve siyasete daha fazla katkıda bulunmak isteyecektir. Ayrıca eğitim bireye toplumsal ve siyasal olayları daha iyi analiz edebilme yeteneği kazandırabilmektedir.

2.1. Örf ve Adetlerin Etkisi

Ataerkil toplum yapısı, kamusal alanı erkekler ile özel alanı (ailevi alan) ise kadınlar ile özdeşleştirmektedir. Akıl ve bilimselliği yalnızca erkeklere ait görmek, kadınları ise duygusal yapılarından ibaret algılamak büyük bir önyargıdan ibarettir. Bu önyargı aynı zamanda kadınlara karşı bir negatif ayrımcılığı doğurmaktadır.

UNDP'nin 2010 İnsani Kalkınma Raporu'ndaki, Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi'ni (TCEE) de içeren İnsani Gelişim Endeksi'ne (İGE) göre Türkiye 169 ülke arasında 83. sırada yer alıyor (KA-DER 2011: 4). Ülkemizde birçok kadının siyasal davranışı, eşinin ya da ailede sözü geçen herhangi bir erkeğin yönlendirmesi doğrultusunda oluşmaktadır. Yönetimde görev almak ya da buna aday olmak isteyen kadın aileden farklı baskılar, önyargılar sebebiyle vazgeçirilmektedir. Ailede ekonomik gücün erkeğin elinde bulunması nedeniyle birçok kadın kaynak yetersizliğinden adaylığını koyamamaktadır. Toplumda dengeyi sağlamak ancak tüm vatandaşların temsilinin sağlanması ile gelişebilir.

Türkiye'de kadın sorunlarına yönelik "Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü" kuruldu. Ardından kadınların sorunlarından sorumlu bir bakanlık kuruldu. Ancak sonrasında bu bakanlığın adı "Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı" olarak değiştirilmiştir. 1991 seçimlerinde siyasal partilerin demeçlerinde çoğunlukla kadın seçmenleri hedef alan demeçler yer almıştır. Ancak bu olumlu gelişmeler kadınları seçmen olarak görmekten öteye gidememiş ve temsil oranı anlamında da beklenen değişimleri sağlamamıştır.

Kadın- erkek eşitliğini sağlamak amacıyla toplumsal politikalar geliştirilmesine ihtiyaç vardır. Söz konusu politikaları hazırlamak adına Türkiye Cumhuriyeti, 1985 yılında BM'nin Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Hakkında Sözleşmesi'ne imzasını atarak aslında bir söz vermiştir. Burada almış olduğu yükümlülük gereğince yeni politikalar üretilmesi önemlidir. Bu konu hükümetler tarafından da öncelikli görüldüğü oranda gerekli uygulamalar ile sorunların çözüme

kavuşacağı umut edilebilir. Sorunların çok boyutlu olması, gerekli uygulama ve politikaların da ne kadar çeşitli olması gerektiğini göstermektedir.

Türkiye’de örf ve âdetler ataerkil toplum yapısının özelliklerini taşıdığından kadın ikinci plana itilebilmektedir. Oysa siyaset edilgen değil etken karakterlerin var olabildiği bir alandır. Kadının ekonomik ve sosyal açıdan ayakları üzerinde durabilmesi ve aile içinde edilgen durumdan etken rolüne geçmesi özgüvenini ve idari yeteneklerini geliştirecek bir durumdur. Bu bağlamda bireyin gelir seviyesi arttıkça siyasal katılımı da artmaktadır (Kalaycıoğlu 1983: 32–33). Bu durum sağlandığında kendi kendisine yeter bir güç haline gelecek; çalışma hayatında ve siyasette karar verme organlarına talip olacaktır. Katılımda eşitliği sağlamak adına öncelikle örf ve adetlerin negatif etkilerinden sıyrılmak ve kadını etkin hale getirmek gerekmektedir.

Dünyanın, siyasetin ve kadın erkek olgularının yeniden şekillendiği mevcut konjonktürde toplumsal cinsiyet bağlamında kadın erkek rolleri yeniden sorgulanmalıdır. Günümüze uygun bir değişimi hedefleyen eğitim politikaları ile toplumun kültürel gelişimi desteklenmelidir. Eşitlik politikaları eğitimden toplumsal yaşama kadar birçok alana yayılmak suretiyle yaşama geçirilebilir.

Kadınların iş hayatında ve siyasal hayattaki temsil sorununun gündeme taşınması, çözüm yollarını hayata geçirmek adına önemlidir. Bu konuda tüm yurttaşlara, özellikle de mesleğinde belirli yere gelmiş aydın, gazeteci, akademisyen, siyasetçi kadınlara görev düşmektedir. Sorunlarını gündeme taşıması için kadınların farklı meslek gruplarından ya da farklı siyasi görüşlerden gelseler dahi bu konuda ortak bir paydada birleşip dayanışma içerisinde olmalarına ihtiyaç vardır. Aksi hâlde sorunun varlığını göz ardı etmek ya da gündeme gelmesini ertelemek demokrasinin zarar görmesine neden olacaktır.

2.2. Eğitim Durumunun Etkisi

Eğitim öğrenim görmek kadınların yalnızca bilgi sahibi olmasını değil aynı zamanda toplumda yer edinmesini, sosyalleşmesini, özgüven kazanmasını sağlayan bir

kazanımdır. Kız çocuklarının yıllarca okuldan mahrum kaldığı bölgelerde aynı şekilde kadınların birçok kazanımdan da payını alamadığı söylenebilir. “Bu ülkede kadınlar, dünyanın her tarafında olduğu gibi ancak eğitim düzeylerini yükseltebildikleri zaman, erkek egemen iş dünyasında kendilerine yer açabilirler.” (Arat, 1994: 47). Eğitimine bağlı olarak iş sahibi olan, para kazanmaya başlayan kadın; gücü ve başarısı ile doğru orantılı olarak toplumda da söz sahibi olmaya başlar. Bu durumda oy veren kitleye hitap etmeyi kolaylaştıran bir etmen olarak siyasette başarıyı getiren etmenlerden biri olarak görülebilir.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından hazırlanan “Ulusal Eğitim İstatistikleri” aşağıda yer almaktadır.

Tablo 2.1: Türkiye’de Bitirilen Eğitim Düzeyi ve Cinsiyete Göre Nüfus

Bitirilen eğitim düzeyi	Toplam	Erkek	Kadın
Okuma yazma bilmeyen	2.336.847	359.534	1.977.313
Okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyen	7.910.526	3.307.584	4.602.942
İlkokul mezunu	20.624.450	9.251.606	11.372.844
İlköğretim mezunu	8.691.859	5.032.195	3.659.664
Ortaokul veya dengi okul mezunu	7.745.909	4.339.831	3.406.078
Lise veya dengi okul mezunu	13.965.683	7.921.816	6.043.867
Yüksekokul veya fakülte mezunu	9.246.078	5.014.120	4.231.958
Yüksek lisans mezunu	890.437	503.452	386.985
Doktora mezunu	203.811	121.250	82.561
Bilinmeyen	572.521	280.585	291.936
Toplam	72.188.121	36.131.973	36.056.148

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), 2017 Sonuçları

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından hazırlanan “Ulusal Eğitim İstatistikleri”ne göre Türkiye’deki kadın ve erkeklerin eğitim durumları incelendiğinde, ilköğretim mezunu ve üzeri eğitim alan erkek sayısı (Lise, Yüksekokul ve üzeri) kadınlardan fazladır. Okuma yazma bilmeyen kadın sayısı yaklaşık iki milyon iken erkeklerde 359 bin civarındadır.

Türkiye’de milletvekili olmak isteyen kişinin eğitim durumu, halkça tutulması ve iyi bir maddi birikime sahip olması⁴ gibi birtakım özelliklere sahip olması avantaj

⁴ Bazı durumlarda ekonomik gücün etkisi seçimler esnasında diğer etkenlerin önüne geçebilmektedir. Bu durum da temsilde eşitlik durumuna aykırı olabildiği için demokrasinin işlerliğine zarar verebilmektedir.

sağlayabilmektedir. Mevcut ve geçmiş dönem milletvekillerinin özgeçmişleri incelendiğinde bu özelliklerin birçoğunu taşıdıkları söylenebilir (TBMM arşivleri). Meclise girebilmiş kadınların eğitim durumlarının en az lisans mezunu olduğu birçoğunun ise yüksek lisans mezunu olduğu görülmektedir. Kadınların siyasette yol alması erkeklere oranla daha zorlu olduğu düşünülebilir.

Kadınların eğitim düzeyi arttıkça siyasal katılımının ve siyasal partilerde var olma, birtakım görevler üstlenme eğilimi de artmaktadır. Kadınların eğitim hayatını desteklemek adına yasal birtakım düzenlemeler yapılması ve iş hayatlarında idari görevlerde erkekler ile eşit oranda yer almalarının sağlanması bu bağlamda atılabilecek önemli adımlar olarak görülebilir. Kadınların bilinçlenmesi konusunda devlet ve medyaya da görev düşmektedir. Konunun bir sorun olarak algılanması ve toplumda sıkça gündeme gelmesi, çözüm yollarının artırılması açısından olumlu görülebilir. Eşitliğin işlemesi için toplumdaki tutum ve davranışlarda değişime ihtiyaç vardır. Bu değişimi sağlama görevi ise öncelikli olarak medyaya düşmektedir. Medya, bireylere belli tutum ve değerleri aktarma ve bunların benimsenmesine yardımcı olma, bireyin yönlendirilmesi gibi işlevlere sahiptir (Dursun 2008: 227). İşbirliği içerisinde yürütülecek projeler oldukça yararlı olacaktır.

İyi eğitim almış bir birey yönetim sistemi ve sistemde ne gibi hak ve özgürlüklere sahip olunduğu konusunda kendini geliştirebilir. Siyaset de bu konularda bilgi sahibi olmayı gerektirir. Ayrıca ülke yararına olacak projeler üretebilmek adına ülkenin sorunlarına hâkim olmak, tarihini bilmek önemlidir. Bu bağlamda da siyasal bilincin gelişmesi için sahip olunması gereken kazanımların birçoğu ancak iyi bir eğitim- öğretim sürecinin ardından elde edilebilir.

Karşılaştıkları zorluklara rağmen kadınlar çıtayı her geçen gün biraz daha yukarıya çıkarmak adına gerek kamusal alanda gerekse özel hayatlarında ayakları üzerinde durabilmek gayesi ile mücadele vermektedir. Bu mücadeleye destek vermek devletlerin ve insanlığın bir görevi olarak görülebilir. Ünlü İngiliz düşünürü Stuart Miller da “Bir uygarlığın seviyesini ölçmek isterseniz derhal kadınlarının hayatına bakınız.” demiştir. Buradan yola çıkarak tarih boyunca kadınların; eş seçme, çalışma,

velayet ve boşanma gibi konularda temel haklarına sahip olmadığı dönemlerden günümüze bir uygarlaşma sürecinden bahsedilebilir.

Türk kadını diğer ülkelere kıyasla erken bir dönemde (1930-1934) seçme ve seçilme hakkını elde etmiştir. Ancak bu avantaja rağmen bu hakkı kullanamamıştır. Çünkü aileden alınan siyasal kültür, aile bireylerinin siyasete katılma eğilimlerini zayıflatmaktadır (Öztekin 2007: 225). 1930'lu yıllardan itibaren kadınlar toplumun tüm ögeleri içerisinde var olabilmenin savaşını vermektedir. Toplumsal yapıya bağlı olarak kadının üzerine düşen rol değişmedikçe karar verme organlarında ve siyasette var olma çabaları da sonuçsuz kalmaktadır. Siyasal yapıda, işleyişte ve karar verme süreçlerinde önemli değişimlere ihtiyaç vardır. Kadının katılımı, erkeğe özgü yerlerin kaybolmasını ve siyasal gündemin de kadın sorunlarından yana değişmesini sağlayacaktır.

2.3. Ekonomik Durumun Etkisi

Kadınların siyasete katılımında ekonomik faktörlerin de etkili olduğu söylenebilir. Siyasette yer edinmek için gerekli olabilecek para, iş ve statüye sahip olmayan kesim siyasal temsil sorununun ana aktörlerinden biri olarak görülebilir. Siyasi aktivitelerde bulunmak; ulaşım giderleri, adaylık başvuru ücretleri gibi birtakım çeşitli harcamalarda bulunmayı gerektirebilmektedir. Ekonomik anlamda bir gelir kaynağı olmayan veya kısıtlı olan ev hanımlarının siyasal aktivitelerde bulunması oldukça zor olacaktır. Human Development Report Gender Inequality Index (Birleşmiş Milletler İnsani Gelişim Endeksi) pek çok ülkede kadınların oldukça fakir konumunda olduğunu göstermektedir (UNDP 2017). Türkiye de bu ülkeler arasında bulunmaktadır.

Türkiye, Dünya Ekonomik Forumu (WEF) Küresel Cinsiyet Eşitliği Uçurumu Raporu'na göre cinsiyet eşitsizliği sıralamasında 144 ülke arasında 130. sıradadır (Gender Gap Report, World Economic Forum 2016). Rapora göre, kadın erkek arasındaki güç farkı kadının sosyal hayata katılımını, siyasete katılımını ve siyasette temsil seviyesini etkileyebilmektedir. Ayrıca aile içi ekonomik kaynakların kullanımında da erkeklerin ön planda olduğu, daha çok toplumsal araçları kullandığı, iş

hayatına dâhil olduğu, kültürel etkinlikler ya da eğitim olanaklarından istifade ettikleri görülmektedir. Ailede başlayan cinsiyete dayalı ayrımcılık, kültürel değerlerle, kız ve erkek çocukları farklı yönlendirilmekte ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğine sahip kadınlar ve erkekler yetişmektedir (Demirbilek 2007: 20). Maddi olanaklardan erkekler kadar yararlanamayan kadınlar, siyasal aktivite ve giderlere de kaynak bulamayacaktır. Bu bağlamda kadınların ekonomik durumlarının erkeklerin gerisinde olmasının katılıma olumsuz yönde bir etkisi olduğu söylenebilir.

2.4. Kadınların İşgücüne Katılımının Etkisi

İş hayatında başarılı olmak, kadınlara ekonomik güç kazandıran ve siyaset yolunu açan önemli bir adımdır. İşveren ve meslek örgütlerinde kadın oranları incelendiğinde bu alanların başında da yoğunluklu olarak erkeklerin hükmettiği görülmektedir (Meslek Birlikleri ve Odaların web siteleri Şubat 2016). Türkiye’de kadınların eğitim, ekonomik güç ve çalışma alanları ile ilgili sorunları henüz çözüme ulaşmadığından kadınlık rolü baskınlık göstermektedir. Türkiye BM’nin Kadınlara karşı her türlü ayrımcılığın önlenmesi hakkındaki sözleşmeyi onaylamış olsa da, bu sözleşme pratikte yerini bulamamıştır. Türkiye’de kadının iş gücüne katılım oranları oldukça düşüktür.

Türkiye’de Kadının İş gücüne Katılım Oranları;

İşsizlik oranı %10.6. Erkeklerde %9,3 kadınlarda ise %13.4

İstihdam oranı %46.6. Erkeklerde %64.8, kadınlarda ise %28.8

İş gücüne katılma oranı: %52.2. Erkeklerde %71.5 kadınlarda ise %33.3

(TÜİK İş gücü İstatistikleri, TÜİK Haber Bülteni, Sayı: 27688, 15 Mayıs 2018)

Yerel yönetimlerdeki belediye başkanlığı, belediye meclis üyeliği, il genel meclis üyeliği ve muhtarlık gibi görevlerde de kadınların ikinci planda kaldığı dikkat çekmektedir. Kadın ve erkeklerin toplumdaki ihtiyaçları ya da sorunları farklılık gösterir. Bu yüzden ortak alanlardaki politikalarda herhangi bir noksanlık her iki cinsi

farklı etkiler. Karar vericiler tek cinsin egemenliğinden oluştuğunda diğer cinsin ihtiyaçları göz ardı edilmektedir.

Evlilik ve çocuk sahibi olmak, kadının hem iş hayatına hem de siyasete katılımını engelleyen bir unsur olmaktadır. Çocuk kreşlerinin çalışan kadınlar için yaygın ve ekonomik olarak daha kolay ulaşılabilir bir hizmet haline getirilmesi, bu konuda önemli bir adım olabilir.

Kadının siyasal katılım sorunu geçmişten günümüze küçük oranlarda da olsa düzelmeler göstermiştir. Ancak sürekli ama düşük oranlarda olan bu düzelmeler yetersiz kalmaktadır. Araştırmalarda genel olarak kadınların yerel siyasette parlamentodaki temsililerine oranla daha aktif oldukları görülmektedir. Ancak Türkiye’de bu durum geçerli değildir. Yerel yönetimlerde belediye başkanlığı, il genel meclisi ve belediye meclisi üyelerinin oranlarına bakıldığında kadınların oranı, eşitlikten söz edilemeyecek kadar düşük kalmaktadır (www.ysk.gov.tr, Şubat 2016’da erişildi, Valiliklerin web siteleri). Rantın yüksek olduğu mesleklerde erkeklerin yoğunluğu özellikle göze çarpmaktadır. Siyasetteki çatışmacı yapı ve bireysel menfaatleri öne çıkaran duyarsızlıklar ancak daha fazla kadının katılımı ile değiştirilebilir.

2.4.1. Kamu Görevlerinde Kadınlar

Kamu, kurum ve kuruluşlarında eşitlik komisyonları öngörülmediği gibi ombudsman (halk denetçisi) sistemini oluşturacak yasa tasarısı içinde bir eşitlik ve cinsiyetçilikle mücadele ombudsmanı da öngörülmüş değildir. Yani iyi yönetim (good governance) geliştirilmek istenmekte ama bunun cinsiyetçilikle ilişkisi kurulmamaktadır. Bu cinsiyetçiliğin ve zararlarının azaltılmasına, ortadan kaldırılmasına ana akımda (gender mainstreaming) yer vermemiş olmanın bir sonucu ve varlığının bir göstergesidir (Ulrike 2007: 80). Kadın ve erkeklere yasalarda eşit haklar verilirken uygulamada toplumsal cinsiyet rollerinin etkisi hesaba katılmamaktadır. Bu hakları kullanmalarını sağlamak adına kadınlara pozitif ayrımcılık uygulanması gerekebilmektedir. Şiddet gören kadınları korumaya yönelik danışmalık destek ve

sığınma hizmetleri kolaylıkla ulaşılabılır olması önemlidir. Bu olanakların ulaşılabılırliği kadınların ekonomik sosyal ve siyasal hayata katılımını etkilemektedir.

Tablo 2.2: Kamu Personelinin Cinsiyet Dağılımı

Başbakanlık, Bakanlıklar, Üniversiteler, Kuvvet Komutanlıkları, Müsteşarlıklar, Başkanlıklar, Genel Müdürlükler, Üst Kurullar ve Diğer Statülü Kurumlar, KİT'ler	Toplam Çalışan	Çalışan Oranı (%)
Kadın	993.973	36,51
Erkek	1.728.679	63,49
Toplam	2.722.652	100,00

Kaynak: Devlet Personel Başkanlığı, Ocak 2016⁵

Ülkede kadın-erkek eşitliğinin fiilen sağlanması için araç ve stratejik mekanizmalara gerek duyulmaktadır. Kamu kurumlarının bunu sağlamak için anayasadaki maddelerde temel hak ve özgürlüklere ilişkin uluslararası sözleşmeler ile çakışması durumunda uluslararası sözleşme hükümleri esas alınır.

Yasal olarak kadınların mühendis ya da erkeklerin hemşire olması için bir engel olmamasına rağmen toplumsal cinsiyetin etkisiyle erkeklerin nadiren hemşirelik mesleğini seçtiğini, mühendislerin ise çoğunluğunu oluşturdukları söylenebilir. Erkeklerle daha çok ailenin geçimine ve güvenliğine; kadınlara ise ev işine ve çocuğuna bakmakla ilgili roller yüklenir. Dışarıda farklı bir işte çalışan bir kadın da aynı şekilde bu sorumlulukları reddetmez. Bu nedenle erkekler siyaset, iş hayatı ve eğitim hayatı ile ilgili fırsatlara daha fazla ulaşma imkânı elde etmektedir.

İş hayatına katılmayan kadınlar toplumsal ilişkilerden de uzak kalmakta, çocuğunu doktora götürmek için dahi kocasının eve gelmesini beklemektedir. Kadın kendi sorunlarını dahi dile getiremezken “siyaset” gibi ülke sorunları ve çözümlerine katkıda bulunmasını öngören bir alanda yer alması beklenemez. İş hayatı bu nedenle siyasal katılımdan daha önemli bir arena olarak görülebilir. Ekonomik ve sosyal hayatta kadın ve erkeğin fırsat ve kaynaklara eşit oranda erişiminin sağlanması, siyasal katılıma

⁵ Bilgi Not: 1) Personel kadro ve pozisyonlarına ilişkin sayılar kamu kurum ve kuruluşların gönderdikleri verilerden derlenmiştir. 2) Mit Müsteşarlığı, Merkez Bankası, Ziraat Bankası, Türkiye Halk Bankası ile Mahalli İdareler kadro ve pozisyonları bu sayılara dâhil değildir. 3) Türk Silahlı Kuvvetlerinin asker sayısı dahil değildir.

da olumlu etki edecektir. Kadınların sosyal konulardaki talepleri çoğunlukla kendilerine kamusal alanda yeni iş alanları açılması ve yeni iş bağlantıları sağlayabilecekleri dernek vakıf vb. kuruluşların artırılması yönündedir. Erkekler bu tür talepleri ya dikkate almamakta ya da aktif olarak engellemeye çalışmaktadırlar (Wedel 2001: 225).

2.5. Dinî Unsurların Etkisi

Dinî unsurların kadının siyasal alanda temsili konusunda genellikle negatif etkileri gözlemlenmektedir. Nüfusun çoğunluğunun Müslüman olduğu bir ülkede İslam dininin insana vermiş olduğu değer aksine, kadınlar her dönem uğradığı şiddet haberleri ile gündeme gelmektedir. Dini yorumlayış şekillerindeki farklılıklar ve yanlış yorumlamaların çokluğu kadının değersizleştirilmesine ve ikinci plana atılmasına neden olmaktadır. İslami metinlerden(Kur'an ve hadisler) yola çıkarak farklı yorumlar yapmak mümkün görünmektedir (Sancar 2016: 167).

Meseleyi farklı dinî değerler açısından örneklendirecek olursak; Tevrat'ta yer alan kadınların aleyhindeki pasajlar kadınların tarih sahnesinde yer alamamasında etkili olmuştur. Tevrat'taki yaratılış kıssasındaki ifadeler temel alınarak Hz. Havva'ya yüklenmiş ve Hz. Havva tüm insanlık tarihinin en kötü insanı ilan edilmiştir (Öztürk 2011: 135). Matta, Markos, Luka ve Yuhanna'dan oluşan dört İncil'de; kadına Tevrat'a nazaran daha ılımlı bir bakış söz konusudur.

Türkiye'de kadının siyasal alanla ilişkisi bağlamında başörtüsü konusu da dinî bir unsur olarak kabul edilebilir. 1980'lerden sonra başörtüsü konusu Türk siyasetinde bir odak noktası haline geldi (Ayata ve Tütüncü 2008: 368). Başörtüsünün kişisel bir hak olarak algılayan kesimlerin yanı sıra laikliğe aykırı bir İslami sembol olduğu görüşünü savunan kesimler arasında tartışılan bir konu olmuştur. Türkiye'de muhafazakâr kadınlar 1990'lı yıllardan başlayarak başörtüleri nedeniyle kamusal alanda ve Mecliste yer almalarına engel olunduğu görüşü ile bir araya gelmiş ve bu görüş Türkiye'de yeni bir hareketin oluşturmuştur. İslamcı siyasetin sembolü olarak "başörtülü kadınlar" bir siyasal meşruiyet talebi ile sokaklara çıktılar; üniversite

kampüslerinde öğrenci, devlet kurumlarında memur, TBMM’de milletvekili olarak var olma hakkı istediler (Sancar 2016: 16). Özel alandaki demokratik haklara, kamusal alanda ve temsil alanında da ulaşılmasını ve bu hakların uygulamalarda da yer bulmasını talep ettiler. Bu hareket muhafazakâr kadınların siyasete eğilim göstermelerini sağlaması açısından siyasal katılım olarak görülebilir. Başörtüsü mevzusu muhafazakâr görüşü temsil eden ve 2002’den bu yana iktidarda olan AK Partinin başarısında etkili etmenlerden biri olmuştur.

Türban, laik kesim için kadının ezilmesinin, sömürülmesinin, erkek karşısında ikincil bir konuma itilmesinin sebebi olarak gösterilirken; İslamcılar açısından kadının özgürleşmesinin bir aracıdır (Berktaş 2003: 126). Buradaki özgürleşmeden, dindar kadınların inancından taviz vermeden her alanda var olabilmesi algılanmaktadır. Tüm dinlerin özgürce yaşanabileceği bir ortam yaratmak demokratik devletin görevlerinden biridir. Devletin kurallar koyup düzeni sağlaması gerekir. Bir diğer önemli görevi ise; insanların eğitim, çalışma ve parlamentoda temsil hakkını korumaktır. Öğrenme ve çalışma haklarının kılık kıyafetle sınırlandırıldığı görüşündeki başörtülü kadınların birçoğu 2002 yılında kurulmuş olan AK Parti çatısı altında siyasete katılım sağladılar.

2.6. Hak ve Özgürlüklerin Etkisi

İnsanların insanlık onuruna yakışır bir yaşam sürebilmesi için öncelikle özgürlük ve eşitlikle ilgili sorunlarının aşılmış olması gereklidir. Gelişmiş bir demokrasi kadınların siyasal katılımını, ülkedeki sorunlar karşısındaki tutumlarını ve eğilimlerini açıkça ortaya koymalarını gerektirir. Cinsiyet ayrımı olmaksızın tüm vatandaşlar yönetimde olacak kişileri seçme, bireysel ve toplumsal çıkarlarını koruma doğrultusunda aktif rol oynar. Öte yandan, kişiler yalnızca bu kararları etkilemekle kalmayıp karar verici konumuna da geçebilme hakkına sahiptir. Kişilerin siyasal tutumları herhangi bir şekilde eyleme dönüşmüyor ise siyasete katılım sağlamadıkları söylenebilir. Vatandaşlar ya karar vericilerin seçimi yoluyla ya da doğrudan karar verenlerin kararlarını etkilemek yoluyla siyasal aktivitede bulunurlar.

Yaşama şansı olan tek modern demokratik siyaset biçimi ‘katılımcı demokrasi’ olarak tanımlanan güçlü bir demokrasidir (Wedel 2001: 20). Burada anlatılmak istenen tüm vatandaşların önemli kararlarda etkin olmaları durumudur. Hukuksal olarak kadınların seçme ve seçilme hakları, neredeyse bütün devletler tarafından kabul edilmiş olmasına rağmen birkaç ülke dışında temsilin istenilen seviyelere ulaşamadığı görülmektedir. Hukukun üstünlüğünü kabul etmiş demokratik bir ülkede erkeklerin her türlü idari mevkide, mecliste sayıca üstünlük kurması ve yıllarca bu üstünlüğü koruması kabul edilebilir bir durum değildir. Kadınlara siyasal aktivitelerde yeterince yer verilmemesi hukukla garanti altına alınmış haklarına karşı bir duyarsızlık olarak görülebilir.

Kadınların karar alma süreçlerine katılımı yalnızca toplumsal cinsiyet sorunu değildir. Aynı zamanda ülkenin gelişmişlik düzeyini doğrudan etkileyen bir unsurdur. Yoksul kesimlerde cemaat ve katılım enformel (biçimsiz, belirsiz) ilişki ağları ile birbirine bağlıdır. Enformel ağlar Denoeux tarafından “Birbirleriyle son derece kişisel, sözleşmeye dayanmayan bağlar ve sadakatler aracılığıyla ilintilenmiş bireylerin oluşturduğu gruplar” olarak tanımlanmaktadır (Wedel 2001: 21). Toplum içerisinde ve özellikle yoksul kesimdeki kadınlar arasında siyaset olgusuna bakışın değişmesi ve önyargıların yıkılması ülkenin gelişmişlik düzeyine de etki edecektir.

2.6.1. Kadın Haklarının Yasal Boyutu

Batı Hukuk Sistemi’nin temellerini ortaya koyan Roma uygarlığında aile sosyal düzenin temelini oluşturur. Kadın uzun yıllar boyunca kocasına bağlı kalmış hukuken ‘kişi’ olarak görülmemiştir. Roma senatosu tarafından kadının herhangi biri yararına tanıklık yapması da yasaklanmıştır. Bu durum daha sonraları Kilise Hukuku’na da dayanak olmuş ve kadının mahrumiyeti uzun yıllar devam etmiştir. Roma’nın fethettiği ve kiliseye bağlı ülkelerde aile ve evliliğin yapısı katı kurallara bağlanmış, kadınlar ise bu yapılar içinde adeta hapsolmuştur. Ortaçağ’da da aynı etkilerin devam ettiği hatta kadınların daha ağır eziyetlere uğradığı görülmüştür. İlerleyen dönemlerde ise kadının bu haksız konumu feminizmin hem esin kaynağı hem de bir sembolü olmuştur. 18.

yüzyılın sonuna doğru bu olay sona ermiş ve aynı dönemde Avrupa'da feminizm dalgasının temelleri atılmıştır.

Türkiye'nin 1985 yılında "Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'ne (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women - CEDAW) taraf olması; siyasal ekonomik sosyal kültürel alanlarda kadın-erkek eşitliğine dayalı insan hakları ve temel özgürlüklerden yararlanmayı önleyebilecek kısıtlamalara karşı yasal yaptırımlar ortaya koymaktadır. Kadınların maruz kaldığı ayrımcılığın her biçimini ele alan bu konudaki en genel sözleşmedir. Taraf devletlerin bu özgürlüklere aykırı yasal düzenlemeler yapmalarını engellemekte ve kadın erkek eşitliğini fiilen sağlamak için önlemler almalarını öngörmektedir. Ayrıca katılım oranı en yüksek uluslararası sözleşmelerden bir tanesidir. Kadınların uğradığı ayrımcılıkla mücadele etmek amacıyla eylem ve stratejiler geliştiren ve üye devletleri bu politikaları hayata geçirmekle zorunlu tutmakta olan bir sözleşmedir. Belgede yer alan "Taraf devletlerin oy verme, seçilme ve katılma hakkı" başlığı altındaki maddedeki hükümler dikkat çekmektedir:

"Taraf Devletler ülkenin siyasal ve kamusal yaşamında kadınlara karşı ayrımcılığı tasfiye etmek için gerekli her türlü tedbiri alır ve özellikle kadınların erkeklerle eşit şekilde aşağıdaki haklarını güvence altına alır:

- a) Bütün seçimlerde ve referandumlarda oy kullanmak ve kamusal olarak seçim yapılan bütün organlara seçilebilmek hakkı;
- b) Hükümet politikalarının formüle edilmesine ve bunların uygulanmasına katılma hakkı ile kamu görevlerine atanma ve idarenin her düzeyinde kamusal görevleri yerine getirme hakkı;
- c) Hükümet dışı kuruluşlar ile ülkenin kamusal ve siyasal yaşamıyla ilgili kuruluşlara katılma hakkı (Birleşmiş Milletler 1981).

Kadınlara yönelik şiddet ve aile içi şiddetin önlenmesi ve bunlarla mücadeleye ilişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi ise; 2011 yılında İstanbul'da imzaya açılan 30 ülke tarafından imzalanan bir sözleşmedir. Şiddetin önlenmesi ve kadınların korunması, cinsiyet ayrımcılığıyla mücadeleye yönelik yasalar düzeyinde tedbirler alınması

yönünde sorumluluklar yükler. Ayrıca uzman bir grubun taraf devletlerin politikalarını raporlaması öngörülmektedir.

Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu 1995 yılında Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi'nin kararı ile 189 ülkenin katılımıyla Pekin'de toplanan konferansta kabul edildi. Deklarasyon, kadınların güçlenmesi toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak konularında üyelerini yükümlü kılmaktadır. Türkiye de bu platforma çekincesiz imza atmıştır.

Birleşmiş Milletler Bin Yıl Kalkınma hedefleri 2015 yılında gerçekleştirilmek üzere konulan 8 kalkınma hedefidir. Bunlar:

- Aşırı yoksulluk ve açlığı ortadan kaldırmak
- Herkes için temel eğitim sağlamak
- Kadınları güçlendirmek ve toplumsal cinsiyet eşitliğini geliştirmek
- Çocuk ölümlerini azaltmak
- Anne sağlığını iyileştirmek
- HIV/AIDS, Sıtma ve diğer salgın hastalıklarla mücadele etmek
- Çevresel sürdürülebilirliği sağlamak
- Kalkınma için küresel ortaklıklar geliştirmek (Sargın 2013)

Ayrıca Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHS) ve Avrupa Birliği Eşitlik Direktifleri cinsiyet eşitliği ile ilgili kurallar koymaktadır. CEDAW, kadına karşı ayrımcılığın tarih boyunca dünya çapında göstermiş olduğu yaygınlığın ve farklı türlerinin bir sonucu olarak kapsamlı bir uluslararası hukuk metni olmakla birlikte devletlere de önemli yükümlülükler getiren bir sözleşmedir.

Türkiye açısından her ne kadar kadına karşı ayrımcılık yasağını tanımlayan bir hüküm yoksa da, Anayasa'nın 10. maddesi kadın ve erkeklerin yasalar karşısında eşit olduğu ve devletin de bu eşitliği teminat altına almakla yükümlü olduğunu vurgulamaktadır. Ülkemiz, söz konusu sözleşmelere uygun olacak şekilde iç mevzuatını düzenlemeye çalışmaktadır. Medeni Kanun ve Ceza Kanunu'nda önemli değişiklikler söz konusu olmuştur. Hatta bu hususta geçmişe nazaran önemli bir mesafe de kat

edilmiştir. Buna rağmen, kadına karşı ayrımcılık ve şiddet vakaları her geçen gün artmaktadır.

Asıl sorun da burada ortaya çıkmaktadır ki yapılan mevzuat düzenlemeleri ve alındığı iddia edilen önlemlere rağmen konunun çözülmemesi olmalıdır. Kanaatimce bu sorunun cevabı CEDAW'ın "Önyargıların ve geleneklerin tasfiye edilmesi" başlıklı 5. maddesinde yer almaktadır. Buna göre, erkekler ile kadınların basmakalıp rollere sahip oldukları düşüncesine dayanan bütün önyargılar ve gelenekler ile her türlü uygulamanın toplum içerisinde ortadan kaldırılması gerekmektedir.

Burada en büyük sorumluluk devlete düşmektedir. Zira ayrımcılığı ortadan kaldırmaya ilişkin herhangi bir mevzuat değişikliği ya da talebin "kamu düzeni" gerekçesiyle kabul görmemesi hâlinde kadın haklarını ve insan haklarını göz ardı etmiş olacaktır. Şöyle ki kamu düzeni kavramı "Kamu düzeni, bireylerin güvenlik, huzur ve sağlık içinde yaşamaları durumu olarak ifade edilebilir." şeklinde tanımlanmış olsa da muğlak bir kavramdır. Devlet; imkânlarıyla yapabileceği bir uygulamaya, kamu düzeninin bozulabileceği ihtimali öngörüsüyle baktığı takdirde yararlı olabilecek bazı önemli uygulamaların yaşama geçirilememesine yol açabilmektedir.

Tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş ile birlikte özel alanda görmeye alışılan kadınları kamusal ve siyasal alanda da görülmeye başlanmasını sağladı. Bu durum da temsil hakkı taleplerinden geriye boşluklar kalmasına neden oldu. Bu tür toplumsal değişimlerde toplumun adaptasyonunu sağlamak oldukça zor olmaktadır. Geçiş süreçlerinin sancılı olması, toplumsal sorunlara sebep olabilmektedir. Böyle süreçlerde kamusal alandaki kadın idarecilere büyük rol düşmektedir. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı görevinin kadınlara verilmesi de bu gereğin bir sonucudur. Bu bakanlığın kanun tekliflerinin gerek hükümet gerekse muhalefetin milletvekilleri tarafından kolaylıkla kabul ediliyor olması olumlu bir kazanımdır.

2.6.2. Kadın Erkek Ayrımcılığının Etkisi

Kadın- erkek ayrımcılığının ve genel olarak karşılaşılan kadına karşı negatif ayrımcılığın temeli toplumsal cinsiyet olgusuna dayanmaktadır. Wedel'e göre; kamusal

alan eril akıl ve makul davranışlar ile özel alan ise dışıl duygu ve makul olmayan davranışlarla özdeşleştirilmekte, kadın işi sayılan tüm yeniden üretim faaliyetleri değersiz görülmektedir (Wedel 2001: 22). Kadın- erkek ayrımcılığı; siyasal, ekonomik, sosyal, kültürel, kişisel veya diğer alanlardaki kadın ve erkek eşitliğine dayanan insan haklarının ve temel özgürlüklerin ihlaline sebep olmaktadır. Medeni durumları ne olursa olsun kadınların, söz konusu haklardan yararlanmalarını veya kullanmalarını engelleme veya hükümsüz kılma amacını taşıyan veya bu sonucu doğuran cinsiyete dayalı herhangi bir ayırım, dışlama ve kısıtlama anlamları taşır.

Ayrımcılık bu kapsamda özel hayatın ve aile hayatının korunması başlıklı Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 8. maddesinin ihlal edilmesine de yol açmaktadır. Bununla ilgili olarak Hâkim Arzu Özpınar, özel hayatı ile ilgili birtakım iddialar sebebiyle Hâkim ve Savcılar Yüksek Kurulu tarafından hakkında yürütülen disiplin soruşturması neticesinde meslektan ihraç edilmiştir. Başvuran konuyu mahkemeye taşımıştır. Yapılan değerlendirme sonucunda Özpınar - Türkiye davasında mahkeme, Türkiye'nin 8. maddeyi ihlal ettiğine oybirliği ile karar vermiştir.

Kadınlar ve erkekler arasındaki biyolojik farklılık, eski çağlardan itibaren toplum ve kültür içinde eşitsiz, hiyerarşik bir farklılığa dönüştürülmüş ve erkek egemen bir toplum ortaya çıkarılmıştır. Bu hiyerarşinin doğal bir sonucu olarak kadınlara karşı ayrımcılık toplumlarda sıradanlaşmış hatta bir yaşam biçimi hâline gelmiştir. Kadınlara yönelik ayrımcılığın ve şiddetin bir sorun olarak algılanarak çözüm üretilmeye çalışılması hususu ise ancak yakın tarihlerde söz konusu olmuştur. Sanayi Devrimi öncesi, toprağa bağlı üretim sonucu, olarak erkek egemen bir toplum yapısı ortaya çıkmıştır. Sanayi Devrimi ile birlikte ise kadınların iş hayatına aktif olarak katılması ve şehirleşmenin artması ile birlikte kadın hakları meselesi yüksek sesle dile getirilmeye başlanmıştır.

1960 yılına gelindiğinde, Dominik Cumhuriyeti'nde "Mirabal Kardeşler" adlı üç kız kardeş ülkeyi diktatörlükle yöneten Rafael Trujillo'ya karşı görüşlerinden dolayı Trujillo'nun onların ülkeye tehdit olduğunu işaret eden açıklamalarından günler sonra tecavüz edilerek vahşice öldürüldü. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu bu vahşetten ötürü

25 Kasım gününü 1999 yılına gelindiğinde “Kadına Yönelik Şiddete Karşı Uluslararası Mücadele Günü” olarak ilan etti.

Sayısal olarak bakıldığında nüfusun yarısını oluşturan kadınlar, iş temsile geldiğinde kamusal alandaki temsilde dünya genelinde de çok gerilerde kalmaktadır (Inter-Parliamentary Union). Kadınların yeteri kadar siyasette temsil edilemiyor olması temsilde adaletsizliği akla getirmektedir. Bu durum dünyada da bugün hâlâ büyük bir problem olarak göze çarpmaktadır. Kadınların daha yüksek oranlarda temsilinin sağlanması demokrasinin yararına olacaktır.

2.7. Kadına Karşı Şiddetin Etkisi

Şiddet, günlük dilde her ne kadar fiziksel kuvvet kullanılan bir eylem olarak düşünülse de ayrımcılığa neden olan bir eylemdir. Ülke genelinde bakıldığında Hacettepe Üniversitesi tarafından yapılan bir araştırmaya göre, 15 yaşından büyük tüm kadınların yüzde 42'si ve kırsal alanda yaşayan kadınların yüzde 47'si olmak üzere toplam 11 milyon kadın, fiziksel veya cinsel şiddete maruz kalmıştır. Bu eylem; kadının fiziksel, ruhsal, sosyal, cinsel ve ekonomik açıdan zarar görmesine, acı çekmesine, onurunun zedelenmesine, kadının özgüvenini yitirmesine ve kadınlara karşı ayrımcılığın sürmesine yol açmaktadır. Medyada kadına yönelik şiddet haberlerinin ele alınışıyla ilgili olarak etkin bir düzenlemeye ihtiyaç vardır (KA-DER 2011: 27). Kadınların siyasete katılımını desteklemek amacıyla çalışmalar yürütmekte olan sivil toplum kuruluşu KA-DER'in bu konudaki önerilerinden bir tanesi de “Alo Şiddet” hattı kurulması yönündedir. Aslında Türkiye’de şiddete maruz kalan kadınlara yönelik benzer bir uygulama (183 Acil Yardım Hattı) mevcuttur ancak acil desteğe ihtiyacı olan bir kadın için bu sürecin işlemlerini beklemek, bazı durumlarda geç kalınmışlığa sebep olmaktadır. Türkiye, “Kadınlara Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi”ne 2011 yılında taraf olmuştur. “Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun” ise 2012 yılında kabul etmiştir.

Kadına karşı uygulanan şiddet hususunda Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından görülen birçok başvuru bulunmaktadır. Mahkemenin 2009 yılında Türkiye aleyhine verdiği “Opuz kararı”, önemli bir karar olmakla birlikte, mahkeme ilk defa adli makamların kadınlar aleyhine cinsiyete dayalı bir ayrımcılık yaptığı yönünde karar vermiştir. Bu bakımdan aile içi şiddet, devletin pasif kalmaması gereken; kendine özgü bir durumdur. Zira erkek egemen bir toplumda aile yapısına verilen hassasiyet bazı durumlarda kadınlar aleyhine işlemektedir. “Opuz – Türkiye” kararında olduğu gibi adli makamlar, özellikle kolluk personeli, bir arabulucu gibi hareket etmekte ve bunun neticesinde dava konusu olabilecek olayların üstü örtülmektedir. Ayrıca, arabulucu gibi davranmanın neticesinde zamanla makamlarda da bir duyarsızlık oluşabilmektedir. Bu minvalde, kadının aile içi şiddetten kurtulabilmesi için dikkat edilmesi beklenen bir husus da; hâkimlere, savcılara ve adli kolluk personeline bu konuda eğitim verilmesidir. Yargı üyelerinin bilgilerinin ve farkındalıklarının artması amacıyla başta CEDAW ve İstanbul Sözleşmesi ile “Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun” ile ilgili düzenlemeler hususunda gerekli bilgilendirme yapılması önemlidir.

Kadının aile içi şiddetten kurtulabilmesi için bir diğer husus; sığınma evlerinin kurulması ya da kadının evde güvenli bir şekilde kalarak şiddet uygulayan eşin evden uzaklaştırılmasının etkin biçimde sağlanmasıdır. 5393 sayılı Belediye Kanunu uyarınca “Büyükşehir belediyeleri ile nüfusu 100.000’in üzerindeki belediyeler, kadınlar ve çocuklar için konukevleri açmak zorundadır.” 2014 yılı itibarıyla Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına bağlı 92 konukevi, yerel yönetimlere bağlı 33 kadın konuk evi bulunmaktadır.

Türkiye’de nüfusu 100.000’den fazla yaklaşık 90 belediyenin var olduğu dikkate alındığında söz konusu konuk evindeki yetersizlik ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle yerel yönetimlerin konuk evi açma zorunluluklarını yerine getirmeleri önemlidir. Ayrıca; aile içi şiddet ve kadına karşı her türlü ayrımcılığın önlenmesi konusunda sivil toplum kuruluşlarının (STK) faaliyetleri de devlet mekanizması düşünüldüğünde önemli görülmektedir. Bu bağlamda, STK’ların gerek kendileri gerekse de merkezi ve yerel yönetimlerle işbirliği yaparak projeler hazırlaması ve uygulaması yerinde olacaktır. Bu

konuda yapılabilecek çalışmalardan biri farkındalık yaratma ve bilinçlendirme kampanyalarıdır. Özellikle kadın-erkek eşitliği ve kadına karşı şiddetin önlenmesi hususunda bilinçlendirme çalışmaları etkili olabilmektedir.

Kadınların herhangi bir şekilde ayrımcılık ve şiddetle karşı karşıya kalmalarını önlemek amacıyla her ne kadar mevzuat bakımından iyileştirmeler yapılsa da istenilen nihai sonuç elde edilememektedir. Burada temel alınacak husus mevzuat çalışmaları değil, toplumda yer edinmiş örf ve adetlerin, bakış açılarının değiştirilmesidir. Bu değişim ise belli bir süreci gerektirecektir.

Son olarak ayrımcılıkların önlenmesi ve kadın hakları hususunda kadın milletvekillerinin daha etkin çalışabilmeleri için, ileriki dönemlerde yapılacak genel seçimlerde tüm siyasi partilerin daha fazla kadın milletvekili ile Türkiye Büyük Millet Meclisinde temsil edilmeleri önemlidir.

2.8. Sivil Toplum Kuruluşlarının Etkisi

Sivil toplum kuruluşlarının oluşumu ile daha çok kadının genel ve yerel seçimlerde yer alması yönünde pozitif ayrımcılık ve kadın kotası sistemleri gündeme gelmektedir. Ancak Türkiye’de kadınların bir dernek üyesi olma, toplantı ve etkinliklere katılma oranı %2,86’dır (Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü web sitesi). Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı (KEDV) alt tabakadaki kadınlara ulaşma konusunda önemli bir örnek olarak görülebilir. Dernek, kadınların hazırladığı el işi ve yiyecek türlerinin satışının sağlanması, çocuk evlerinin kurulması gibi projeler üretmiştir. Kadının siyasete katılımı çerçevesinde aktif çalışmalar yürüten ve öne çıkan sivil toplum kuruluşları olarak ise KA-DER ve KADEM örnek gösterilebilir.

Kadem; Kadınların sosyo-kültürel, ekonomik ve siyasal hayata aktif katılımlarını sağlayarak, kadınların demokratik haklarının bilincinde olmalarını destekleyici, mesleki gelişimlerine yönelik projeler ve aktiviteler gerçekleştirerek; araştırma, inceleme ve yayın çalışmalarını teşvik etmek, yürütmek ve yaymayı amaçlamaktadır

(<http://kadem.org.tr/kadem-hakkinda/>, 14 Aralık 2017’de erişildi). Amaçlarına bakıldığında Kadem (Kadın ve Demokrasi Derneği), kadınların sosyo-kültürel, ekonomik ve siyasal hayata aktif katılımlarını sağlayarak kadınların demokratik haklarının bilincinde olmalarını destekleyici, mesleki gelişimlerine yönelik projeler ve aktiviteler gerçekleştirerek araştırma, inceleme ve yayın çalışmalarını teşvik etmek, yürütmek ve yaymayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda yapmış oldukları çalışmaların 2018 seçimlerinde kadın milletvekili sayısının artışı da katkısı olduğu söylenebilir.

Kadınların katılımı konusunda önde gelen sivil toplum kuruluşlarından bir tanesi de Kadın Adayları Destekleme Derneği (KA-DER)’dir. KA-DER’e göre eşitsizliklerin giderilmesine yönelik ulusal bir eylem programı gerekmektedir. Bu doğrultuda kendisi de bir program hazırlamış olan derneğin programındaki bazı maddeler şu şekildedir;

Kadınlara karşı her türlü ayrımcılığı önlemek amacıyla zaman hedefli ve sorumlu kurumları belirten 5 yıllık bir “Türkiye Kadın Politikaları Eylem Programı” hazırlanmalıdır. Bu eylem programı TBMM’de onaylanmalı ve uygulama sonuçları TBMM tarafından her yıl denetlenerek kamuoyuna duyurulmalıdır.

Partiler kadın üyelerini yerel ve ulusal seçimlere aday olmaya özendirmeye özel önem vermeli, kadın aday adaylarından ve kadın adaylardan herhangi bir ad ve gerekçeyle ödenti istememelidir.

Bakanlıkların her birinde “Kadın-Erkek Eşitliği Komisyonu” kurulmalıdır. Bakanlıktaki kadın-erkek çalışan sayısı, terfiler, maaş düzeyleri vb. konularda eşitliği sağlayacak ve izleyecek olan bu komisyonların çalışmaları için bütçe ayrılmalıdır.

İlköğretimde uygulanan ve masrafı devletçe karşılanan taşınmalı sistem, ortaöğretimde de uygulanmalı ya da öğrencilere ulaşım için para yardımı yapılmalı; kız öğrencilere sınav şartı olmadan ücretsiz yurt/pansiyon olanakları sağlanmalıdır.

Zorunlu ilköğretim ve ortaöğretimden ayrılmak zorunda kalmış kadınların eğitimlerini tamamlamalarını sağlamak amacıyla okul binalarında akşam ve yaz okulları

açılmalı; her düzeyde Açık Öğretim kadınlar için ücretsiz olmalı ve Açık Eğitimin yüksek düzeyine kadınlar sınavsız alınmalıdır (KA-DER 2011: 8–15).

KA-DER'in ortaya koyduğu bu eylem planı, ülkemizde bu alandaki en kapsamlı çalışma olması açısından önemli bir örnektir. Tez çalışmamda tamamını paylaşmam mümkün olmamakla birlikte, dernek oldukça uzun ve farklı çözüm alternatifleri ortaya koymaktadır. Ayrıca, kadınlara yönelik hukuki ve psikolojik destek sağlanması açısından da STK'lara önemli görevler düşmektedir.

Toplumsal yaşama katılma ile siyasal katılma arasında olumlu bir ilişki vardır. Bu açıdan sosyal girişkenlik siyasal katılımı artıran önemli bir unsurdur (Milbrath 1965: 101). Kadın- erkek eşitliği bir ülkenin gelişmişlik düzeyini gösteren önemli simgelerden biridir. Toplumdaki algıyı değiştirmek, kadınları eve bağlılıktan kurtarıp iş hayatına ve siyasete dâhil edebilmek için devletin adım atması gerekmektedir. Sosyal yaşamda kendisine yer edinen, eğitilmiş ve bilinçli kadınlar kendilerine yer edinme amaçlı gerekli mücadeleyi verebilmek adına cesaret gösterecektir. Bu mücadelede devlete, vatandaşlara, partilere ve medyaya önemli görevler düşmektedir. Sorunun çözümü için erkek hâkimiyetine son verecek düzenlemeler şarttır.

2.9. Mevcut Temsil Durumunun Etkisi

Türkiye'de kadın haklarının hukuksal bağlamda bir tabana oturması süreci (dünyada olduğu gibi) aşamalar hâlinde gelişme göstermektedir. Kadının siyasal ve toplumsal katılımı irdelendiğinde ortaya çıkan veriler, gelişim ve güncel durum açısından Türkiye'nin dünya geneliyle kronolojik, niceliksel ve niteliksel benzerlikler gösterdiğini belgelemektedir (Yaraman 2015: 56).

Siyasetteki kadınların genellikle karar alan değil, görev üstlenen tarafta yer aldığı söylenebilir. Mevcut kadın siyasetçilerin erkek siyasetçilere oranla geri planda oldukları görülmektedir. Örneğin; 2014 yılı yerel seçimlerinde kadın belediye başkanı oranı %2,9'dur (TÜİK 2016). Bu durum kadınların bu alana tereddütle bakmasına ve

birtakım önyargılar edinmesine neden olmaktadır. Benzer şekilde Türkiye’de uzun yıllar Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı dışındaki bakanlıklara kadınlar uygun görülmemiştir. Güvenlik, ekonomi veya dış politika gibi konularda eğitim almış, bilgi birikimine sahip birçok kadın akademisyen ve siyasetçiler mevcut olmasına rağmen ekonomi ve dışişleri gibi bakanlıklarda bir kadın bakan görmek mümkün olmamaktadır. Kadın siyasetçilerin sayıca erkeklerden az olması nedeniyle siyasete dışarıdan bakan kadınlar rol model bulmakta zorlanabilmektedir. Toplumsal alışkanlıkların etkisi ile siyaset erkeklerin hâkimiyetinde yönlendirilmektedir. Mevcut temsil durumunu basın-yayın organları aracılığıyla gözlemleyen kadınlarda üst düzey siyasi aktörlerin erkek olması gerektiği düşüncesi uyandırabilmektedir. Haber bültenlerinin siyaset haberlerinde erkek siyasi aktörlerin konuşmalarına sıklıkla yer verilmektedir. Kadınlar ise genellikle şiddete maruz kaldıkları yönündeki haberler ile gündeme gelmektedirler. Bu örnekler, kamuoyunun kararlarını yönlendirebilmekte ve kadınların siyasi katılımını olumsuz yönde etkileyebilmektedir.

Sonuç olarak Tablo 1.1.’de de incelendiği üzere Türkiye’de parlamentodaki kadın milletvekili sayısı geçmişten günümüze artış göstermiştir. Ancak bu artış kadının temsili konusunda somut bir yükselişi garanti etmemektedir. Temsildeki sayısal yükselişin, kadınların siyasetteki etkinliği açısından birçok faktörden biri olduğunu kimse inkâr edemez ancak bu durum kadın meselelerinin somut temsilini garanti etmemektedir (Ayata ve Tütüncü, 2007: 21). Temsilin sağlanması için mecliste kadın sayısının artışının yanı sıra kadın sorunlarını ve kadın meselelerini gündeme getiren kadınların olması gerekmektedir.

2.9.1. Tanımlayıcı ve Nitelikli Temsil

Kadının siyasal hayatta temsilinden bahsederken temsil türlerine de göz atmak gerekir. Tanımlayıcı temsilde, cinsiyet veya sınıf olarak ayrılmış o cinsiyete veya gruba ait olmak yeterlidir. Grupların grup üyelerince temsili, grup çıkarlarının ve sorunlarının temsili açısından önemlidir. Nitelikli temsilde ise temsil edilen grubun menfaatlerini gözetme zorunluluğu vardır. Burada grubun ihtiyaçlarını ve çıkarlarını gözetmek dışında fikirlerin temsil edilmesi de söz konusudur. Bu anlamda kadınların “nitelikli

temsilini” sağlamak öncelikli amacımız olmalıdır. Tanımlayıcı temsil, temsil ettiği gruba aidiyet duyma anlamı taşımaktadır. Bu temsil türünde temsilciler, temsil ettikleri grubun toplumdaki oranı ölçüsünde karar alıcı organlarda yer bulmaktadır. Bu orantı toplumun tamamının temsil edilmesini sağlayacaktır.

Nitelikli temsilde ise temsil edilen kesimin çıkarlarını gözetmek zorunludur. Sayısal olarak bir orantı kurulmasından ziyade önemli olan temsil edilen düşünceleri gündeme taşımaktır. Özünde bizim de temsilden anladığımız temsil edilen grubun çıkarlarını korumaktır. Ancak pratikte daha fazla oy alabilme kaygısı ile siyasilerin tüm grupların çıkarlarını gözettikleri iddiasında bulduklarına şahit olmaktadır. Genel olarak “ülke çıkarları” ya da “toplumun sorunları” gibi ifadeler kullanılmaktadır.

Bu bağlamda kadının siyasal hayattaki temsiline bakıldığında kullanılan “temsil” ögesi çoğunlukla tanımlayıcı temsili işaret eder. Siyasal hayata dahil olan kadınların ne ölçüde kadın sorunları ile ilgilendiğini ya da temsil ettiğini ideolojiye mi yoksa kadınlara mı daha fazla bağlılık göstereceğini tahmin etmek oldukça zordur. Temsil konusunda üzerinde durduğumuz nokta çoğunlukla sayısal veriler üzerinden kadın-erkek eşitsizliğidir. Nitekim kota sistemi gibi çözüm yöntemleri de sayısal sınırlar ile ilgilienmektedir. Sayısal artışın nitelikli bir temsili sağlayıp sağlamayacağı ise ayrı bir araştırma konusudur. Ayrıca bu kadın temsilcilerimizin bireysel inisiyatifine bağlı olduğundan ve kişiden kişiye farklılık göstereceğinden ölçülebilmesi oldukça zor olacaktır.

Parlamentoya giren kadın vekillerden partinin ve seçmenlerin beklentilerine cevap vermesi ve muhaliflerin fikirlerine karşı savunma yapmasının yanı sıra, aynı zamanda kadın sorunlarına çözüm üretmesi bekleniyordu. Tüm bu programlar içerisinde parlamentoda yeterli çoğunlukta kadın sayısına ulaşılamamış olması, kadınların taleplerine yeterli zaman ayrılabilmesine engel olmaktadır. Bu talepler şimdilik kadın adaylara ve partilerin kadın komisyonlarına iletilmekte, erkeklerin egemen olduğu yönetim organlarının ve toplantıların gündemine henüz getirilmemektedir (Wedel 2001: 225).

Kadınların öncelikle katılım konusunda çözüme varabilmesi için isteklerini meşrulaştırması ve bir mücadele vermesi yararlı olabilir. Demokrasisi güçlü olan bir ülkede eşitsizlik ve ayrımcılıklara rastlanması beklenilmez. Demokrasilerin güçlerini daima eşitlikten aldığı göz önünde bulundurulduğunda bu karşılıklı etkileşimin gerçekleşmesi için kadınların demokrasiye olan bağlılıkları da önemli görülebilir.

2.9.2. Dünyada Temsil Oranları

Dünyada da kadının temsili konusu her dönemde bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadınların siyasetteki oranı neredeyse tüm ülkelerde %50 oranının altında kalmaktadır. 1788 yılında ABD kadınlara ilk siyasal hakları tanıyan ülke olmuştur. Dünya basınında sıklıkla gündemde yer alan ABD parlamentosunda, kadınlar için %41,4 oranını görmektedir. Avrupa'da ise ABD'deki oranın yarısına ancak ulaşabilmektedir. Finlandiya ise kadınlara seçme ve seçilme hakkını ve genel eşit oy hakkını tanıyan ilk Avrupa ülkesi oldu. Ayrıca dünyanın ilk kadın parlamento üyesi de bu ülkeden çıkmıştır. Afrika'da %18, Asya'da %18,3, Arap ülkelerinde ise %9,7 gibi düşük oranlar söz konusudur. Kadının temsilinde en geride kalan ülkelerden Umman'da ise %1,2 oranı görülmektedir (IPU, <http://archive.ipu.org/wmn-e/classif.htm>, 12 Ocak 2018'de erişildi). İskandinav ülkelerinde kadın milletvekilleri oranı dünya ortalamasının neredeyse iki katının (%40'ın) üzerindedir. Kadın parlamenter oranının dünya ortalamasından yüksek olduğu çoğu ülkede ise kadınların temsilini artırmak amaçlı kota gibi uygulamalara rastlanmaktadır.

1918 yılından bu yana İngiltere'deki kadınların siyasi hakları elde etmesine 1934 yılında Türkiye'de de kadınların siyasi haklara kavuşmuş olmasına rağmen mecliste yeterince temsil edilmesini sağlayamamıştır. İsveç'te kadınların bir parti kurma girişimleri gerek siyasi temsil gerekse kamusal alandaki varlıkları açısından olumlu bir etki yaratmıştır. Bu olay diğer Avrupa ülkeleri tarafından bir tehdit olarak algılanmış, bu ülkelerde kadınların erkeklerle sayısal eşitliğe sahip olduğu hükümetler kurabilmenin yolu da bu eşitliği kabul etmek olarak görülmüştür.

Siyaset bilimi, herhangi bir davranış ya da söylemin ne zaman kamusal ya da ne zaman özel alana dâhil edilmesi gerektiğini belirtmekle sorumludur. Sabine Lang, feministlerin bu ayrımın gerçeği nasıl etkilediğini göstermelerini talep etmektedir çünkü bu konunun kadınların katılım şansları açısından temel önem taşıdığını söylemektedir (Wedel 2001: 22). Fransız İhtilali ve Alman İç Savaşları'nda da kadınların siyasal faaliyetleri kamusal bir etkinlik olarak sayılmamış, annelik rollerinin birer uzantısı olarak görülmüştür.

Kadınların dünya çapındaki parlamentolarda erkeklerden büyük oranda geride bırakılması “eşitlik ve adalet” bağlamında değerlendirildiğinde önemli bir sorun olarak görülebilir. Dünya geneline bakıldığında kadınların temsil oranı %23'te kalmaktadır. Hem Türkiye hem Avrupa hem de Amerika parlamentolarında kadınların temsili halen bir sorun olarak görülmektedir. Kadın vekil oranı ABD'de %20 civarında iken Türkiye'de 24 Haziran 2018 seçimleri itibarıyla %14,7'den %17,1'e yükselmiştir. Ülkemiz özelinde 2000'li yıllardan önce %5'i dahi görememiş olduğu düşünüldüğünde bir iyileşme ve düzelmeye eğilimi olduğu söylenebilir. Dünya genelinde kadınların temsil oranı ilk aşamada %30'lara ulaştığı takdirde bir sonraki süreçte eşitliğe ulaşılması da beklenebilir.

Kadınlar ulusal parlamentolarda yerlerini alabilmeleri için öncelikle kendilerini uygun görmeleri, yani seçimlerini kendilerinden yana kullanmalıdır. Siyasi partilerin de gerekli duyarlılığı göstermesi ve kadın adaylar için daha fazla kontenjan ayırmaları gerekmektedir. Kadın erkek ayrımına son verip kişisel yeterlilikler üzerinden profesyonel seçime ihtiyaç duyulmaktadır. Kadınlar hem özel hayatta hak ettiği saygı ve nezaketi hem de kamusal alana geçişte temsilde yer almaları konusunda desteklenmelidir. Her ne kadar oranlar düşük olsa da kadın temsilcilerimiz çabalarından, özgün ve örnek görünüşlerinden dolayı takdiri hak etmektedirler.

Hem özel ve kamusal alan arasındaki bağlantıyı göz önünde bulunduran hem de eşitsizliğin ve kadınların hiyerarşideki ikincil konumlarının aşılmasını hedefleyen yeni bir yaklaşım da kadınların güçlendirilmesidir (Wedel 2001: 22). Güçlendirmeden kasıt, kadınların kendine olan saygısının artması, bağımsız ve özgürce toplumsal kaynaklara

ulaşabilmesi, farkındalık oluşturmalarıdır. Öte yandan güçlendirme, birçok feminist siyaset bilimci tarafından kadınların potansiyellerinin geliştirilmesi yönünde bir işbirliği olarak görülmektedir. Bu yaklaşım 1985 yılındaki Dünya Kadın Konferansı'ndan önce üçüncü dünya kadınları ve kadın kuruluşları birliği tarafından geliştirildi. Burada kadınların karşılaştığı baskı ve ayrımcılıklara karşı hep birlikte hareket etmesi ve kadınların toplum içindeki yerinin iyileştirilmesi amaçlandı. Ancak ulusal ve uluslararası birtakım kalkınma örgütleri bu amaçları sahiplenmiş ve bir tür aşınmaya sebep olmuştur.

Afrika ülkesi Ruanda parlamentosunda ise istisnai olan bu oran %60'lara ulaşmaktadır. Bunun arkasında ise çok farklı bir sebep yatmaktadır. 1994 yılında Ruanda'da yaşanan iç savaşta 800 bin kişinin ölmesi, erkek nüfusunun büyük oranda yok olmasına neden olmuştur. Ruanda nüfusunun %70 gibi büyük bir oranı kadınlardan oluşmaktadır. İkinci sırayı yaklaşık %50 oranı ile Andorra'nın aldığı görülmektedir. ABD parlamentosu ise %20 kadın vekil ile 72. sırada yer almaktadır (IPU, Parlamentolar Arası Birlik).

Günümüzde Avrupa, Amerika, Pasifik ülkeleri ve Afrika'daki kadın adayların milletvekili seçilme oranlarına bakıldığında Türkiye'nin geride kaldığı görülmektedir. Avrupa'da İsveç, Finlandiya ve Norveç kadınların en güçlü olduğu parlamentolar arasında yer alıyor. Örneğin Norveç'te bu sorun çok ileri olmadığı halde bazı partiler kota sistemi geliştirmiş %40 gibi bir sınır koymuştur. Komşu ülkelere bakıldığında Türkmenistan, 50 sandalyelik meclisinde 13 kadın vekil bulundurarak yüzde 26,6'lık oranla dünyada 17. sırada yer alıyor. Irak yüzde 7,6'lık oranla 82. Sırada yer alıyor. Kuveyt ve Birleşik Arap Emirlikleri'nde ise kadınlar hâlen siyasette yer bulamıyor (IPU, Parlamentolar Arası Birlik).

İskandinav ülkeleri hariç çoğu ülkede kadınların siyasete katılımlarının düşük olmasında çeşitli etkenler mevcuttur. Kadınların önemli konumlara gelmesi konusu bazı durumlarda toplumsal bir direnç ile karşılaşılabilmektedir. Öte yandan kadınların partilere üye olma eğilimlerinin ve yönetim kademelerinde görev alma isteklerinin de

zayıf olduğu görülmektedir. Toplumsal cinsiyetin bir sonucu olan bu durum siyasi katılım sorununa da sebep teşkil etmektedir.

2.9.3. Kota Sisteminin Temsile Etkisi

Demokrasinin işlerliği her alanda özellikle de siyasette kadın ve erkeklerin sayıca orantılı olmasına bağlıdır. Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği'nin kadının temsili konusunda koyduğu kritik eşik %33'tür. Bu oran kadınların siyasetin içinde sembolik olarak değil, fiili olarak var olduğunu gösterebilecek minimum orandır. Temsilde yasalar üzerinde eşitlik sağlansa dahi fiiliyatta bu eşitlik sağlanamamaktadır. Gerek yerel yönetimlerde gerekse genel yönetimde kadınların temsil oranının yetersizliği, kadın sorunlarının çözümüne engel olabilmektedir. Özellikle ataerkil yapıdaki toplumlarda kültürel ve geleneksel kalıplar kadınların siyasi eğilimlerini ortaya koymasına engel olabilmektedir. Bu durumun çözümüne yönelik birçok ülkede çeşitli çalışmalar yürütülmektedir. Kota uygulaması kamusal alanda ve siyasetteki kadın sayısının artırılması amacıyla bir çözüm yöntemi olarak bazı ülkelerde uygulanmakta ve başarılı görülmektedir.

Erkeklerin toplumdaki ayrıcalıklı konuları, kadınların toplumsal ve siyasi hayatta var olabilmelerini engellemektedir. Kota sistemi ise bu ayrıcalığı dengelemek ve eşitliği sağlamak adına gerekli bir uygulamadır. Burada kotadan anlaşılması gereken kadın kotası yani seçimlerde kadınlara ayrılan oranlardır. Bir başka uygulama ise cinsiyet kotasıdır. Cinsiyet kotasındaki hedef ise her iki cinsin oranlarının belli bir kotanın üzerinde tutulmasıdır. Hem erkeklerin hem de kadınların belirli bir oranın altında kalmasını engelleyecek bu uygulama da yasalaştırıldığı takdirde her daim dengeyi sağlayacaktır. Ancak kota konusunda Türkiye'de kadınların çok fazla bilgi sahibi olmadığı söylenebilir. Siyasete ilgisi olan kadınlar dahi kota uygulamasına kuşkuyla bakabilmektedir. Bu kuşkunun nedeni uygulama hakkında bilgi sahibi olmamalarıdır. Şüphesiz ki kuşkulandırmakta haklı oldukları yanlar da vardır. Böyle bir uygulamanın (teoride işi çözecek gibi görünmesine rağmen) kadınların ilgi duymalarını sağlama ya da ev ve çocukları ile ilgili sorunlarını çözme yönünde bir katkı sağlaması beklenemez. Devletin bu sorunları aşma yönünde kararlı politikalar izlemesi önemlidir.

Uygulandıkları ülkelerde başarılı sonuçlar elde edilmekte ve halen birçok ülkede uygulanmaktadır. Parlamentolar Arası Birlik (IPU) kadınların dünyada temsil oranlarını gösteren araştırmalar yayınlamaktadır. Bu araştırmalara göre kota uygulaması olan ülkelerde kadının temsili sorununun çözülebildiği görülmektedir.

Tablo 2.3: Ulusal Parlamentolarda Kadın Temsil Oranı ve Kota Uygulamaları

Ülkeler	Kadın Oranı	Kotalar	Seçim Sistemi
1 Ruanda	%61.3	Yasal Kota	Nispi Temsil
2 Küba	%53.2	Kota Yok	Çoğunluk Sistemi
3 Bolivya	%53.1	Yasal Kota	Nispi Temsil
4 Meksika	%48.2	Yasal ve Parti Kotaları	Nispi Temsil
5 İsveç	%47.3	Parti Kotaları	Nispi Temsil
6 Granada	%46.7	Kota Yok	Nispi Temsil
7 Namibya	%46.2	Yasal Kota	Nispi Temsil
8 Kosta Rika	%45.6	Yasal ve Parti Kotaları	Nispi Temsil
9 Nikaragua	%44.6	Parti Kotaları	Nispi Temsil
10 Güney Afrika	%42.7	Yasal ve Parti Kotaları	Nispi Temsil

Kaynak: <http://archive.ipu.org/wmn-e/classif.htm> (2018)

Parlamentolar Arası Birlik (IPU) verilerine göre, İskandinav ülkelerine bakıldığında kadınların %30'un üzerindeki temsil oranlarına bu uygulama sayesinde ulaşılabilmektedir. Bu ülkelerde uygulamanın kabul edilmesini sağlayan etmen ise kadın hareketlerinin gücü ve temsilci kadınların kadın konularına karşı maksimum duyarlılık göstermesidir.

Türkiye'de Cumhuriyet Halk Partisinin il ve ilçe yönetimlerinde 1989'dan beri parti meclisinde kadın kotası uygulamaktadır. Ancak partinin seçimlerdeki aday listelerine bakıldığında burada benzer bir uygulama söz konusu değildir. Demokratik Sol Partide böyle bir uygulama yoktur. Milliyetçi Hareket Partisi ve AK Partinin tüzüklerine bakıldığında burada da bu yönde bir uygulama görülmemektedir. Büyük partilerin buldukları konuları riske atmamak adına bu uygulamaya mesafeli baktıkları düşünülmektedir. Hukuksal olarak mantıklı ve yasalaştırıldığında çözüm sağlayabilecek olan bu uygulama, karar organları tarafından destek görmemektedir. Uygulamaya karşı çıkanlar, erkeklerin aleyhine bir çalışma olduğunu ve toplumun geleneklerine uygun düşmediğini iddia etmektedir. Ancak kotalar toplumun yararına ve dengeyi sağlamak amaçlı konular ve herkes içindir.

Kadınların kadın sorunlarına ilgi duyması, siyasal katılımlarına ve kota uygulamalarına olan ilgilerinin de artmasını sağlayacaktır. Kadın sorunlarına yeterince duyarlılık göstermeyen kadınların siyasette var olmaları kadınlara bir katkı sağlamayacak, önerilen uygulama ve politikaları da anlamsızlaştıracaktır. Amaç, sadece nicelik olarak değil aynı zamanda nitelik olarak da temsili sağlamaktır. Kadınların sayıca çokluğunun yanında yaşadıkları zorlukları ve düşüncelerini yansıtmak anlamında varlığını göstermesi önemlidir.

Öte yandan kota uygulaması, eşitsizliği gidermek adına tek başına yeterli değildir. Kadınların önemli görevlere getirilmesini sağlayacak yasal temeli olan uygulamalara ihtiyaç duyulmaktadır. Partilere hazine tarafından verilen desteklerde kadın kollarının paylarının ayrıca artırılması gerekmektedir. Siyasi partilerin de bu mücadeleye destek vermeleri önemlidir. Kadınların fırsat ve kaynaklardan erkeklerle eşit oranda yararlanması sağlanmalıdır.

2.10. Siyasi Partilerde Kadınların Konumu

Siyasi partiler, kadınları özellikle seçim dönemlerinde oy kazanmak suretiyle aktif olarak kullanmaktadır. 1980'li yıllardan itibaren Refah Partisi ve ANAP'ın kadınlar sayesinde aldıkları başarılı sonuçlardan yola çıkarak diğer siyasi partiler de kadın kollarını oluşturmuştur. Kadınların hem partilere üye kazandırma konusunda hem de oy kazanımı konusunda oldukça başarılı oldukları saptanmıştır. Wedel'e göre kadın seçmenlerin oy davranışlarına bakıldığında kadının sorunları nasıl tanımlandığı konusu ön plandadır. Kadınlar ise ilişki ağlarını kendi çevrelerinde, oturdukları mahallede veya evlerde oluşturmaktadır (Wedel 2001: 21). Bu konuda en önemli etken çerçeveleme etkisidir. Bu etki; konuyla ilgili sorunun ifade şekli, bilginin sunum şekli ve vurguları ile ilgilidir. Siyasette bir meseleyi sunuş şekli, karşı tarafı etkisi altına almasından ötürü o meselenin çözümünden dahi daha önceliklidir. 1985 yılına gelindiğinde kadınlara karşı her türlü ayrımcılığın önlenmesi sözleşmesinin Türkiye'de yürürlüğe girmesi, kadınların konumu açısından olumlu bir gelişme olarak görülebilir. Ardından 1991'de

Doğru Yol Partisinde Tansu iller'in genel başkan olması ve başbakan seçilmesi de o dönemlerde ülkedeki kadınları yüreklendirdiği söylenebilir.

Siyasal partiler içerisinde görev alan kadınlara, çoğunlukla kadın seçmenlere ulaşma ya da partiye kaynak sağlama görevleri verilmektedir. Kadınlar sıklıkla sosyal faaliyetlerde görevlendirilerek bir vitrin olarak kullanılmaktadır. Türkiye'de kadın kolları kuruluşundan bu yana birer halkla ilişkiler personeli konumunda örgütlenmiş ve faaliyette bulunmuştur (Ayata 1998). Dışarıdan bakıldığında kadınların erkeklerle birlikte ipi göğüslediği algısı yaratılıyor olsa da, idari görevleri yine erkeklerin üstlendiği görülmektedir. Halen siyasal partilerin genel başkanlarının, il başkanlarının ve parti meclisi üyelerinin büyük çoğunluğu erkeklerden oluşmaktadır. Bu durum kadınlara siyasette erkeklere oranla daha az fırsat verildiğinin önemli bir göstergesidir.

Adalet ve Kalkınma Partisi, Cumhuriyet Halk Partisi, Milliyetçi Hareket Partisi il başkanlarına bakıldığında neredeyse tamamı erkektir (Siyasi partilerin web siteleri). İstisna olarak Halkların Demokratik Partisi eş başkanlık uyguladığı için il başkanlarının yanı sıra aynı sayıda kadın il başkanları bulunmaktadır. Siyasal partiler için kadın kolları birer oy toplama aracı olarak görülmektedir. Kadınların emekleri de genellikle erkekleri güçlendirmektedir. Ancak kendisi aday olmak istediğinde ise ya yarış dışında kalmakta ya da erkeklerden sonraki sıralarda yer bulmaktadır. Bu durum atanarak seçilme yönteminden kaynaklanmaktadır. Atanarak seçilme, simge biçiminde kullanılma gibi olgular kadının siyasal gündemdeki etkisizliğinin hem nedeni hem de sonucudur (Yaraman 1999: 77). Burada atanacak kişinin seçimi parti liderlerinin kişisel tercihlerine bırakılmaktadır.

Siyasi partilerin kadın kollarına bakıldığında siyasal bir otorite olmaktan ziyade parti içindeki sosyal bir yapı gibi görev aldıkları görülmektedir. Kadın kollarındaki kadınların görevi erkeğin giremediği mekânlarda seslerini duyurmak, kadınların egemen ve beceri sahibi olduğu yüz yüze iletişimi onlar lehine kullanmak, tüm bu amaçlar doğrultusunda kadın kadına ilişki ve çoğunlukla özel alanla sınırlanmak anlamını taşımaktadır (Yaraman 1999: 79). Kadınlar ev gezileri, huzur evi ziyaretleri, yardım çalışmaları gibi etkinlikler düzenlemekle görevlidirler. Parti içi karar alma süreçlerine

ise çoğunlukla dâhil edilmedikleri görülmektedir. Kadın kolları üyeleri bu ikincil durumun farkında olmalarına rağmen siyasetin erkek egemen yapısını içselleştirmekte ve bu durumu aşmak için özel bir çaba göstermemektedir. Kadınların yeteri oranda temsil edildiği bir ülkede ise siyasal hayat kalitesi yükseleceği gibi demokrasinin gücü de artacaktır. Kadınların çeşitli siyasi partilerdeki faaliyetleri ise siyasal katılım ve demokrasi açısından önemli görülebilir. Yeni adımlar atabilmesi için alışlagelmiş olanın eleştirisini yapabilmesini gerektirecektir. Kadın sorunları hem kuramsal hem de uygulama anlamında tartışılmayı beklemektedir. Bu tartışma için gerekli zemini oluşturmakla yükümlü olanlar, öncelikle devlet ve siyasi partilerdir.

III. BÖLÜM

3. AK PARTİ KADIN MİLLETVEKİLLERİ

3.1. AK Parti Kadın Milletvekillerinin Araştırılmasının Amacı

Araştırmanın temel amacı; siyasette kadının temsilini, kadın milletvekilleri üzerinden incelemektir. Daha açık bir deyişle, TBMM’de temsil hakkını elde etmiş, yasama ve yürütme sürecinde görev almış kadın milletvekillerinden yola çıkılarak siyasal hayatta kadının konumu değerlendirmektir. Bu amaçla yapılan araştırmanın kapsamına 2002 yılından günümüze değin iktidarda bulunan AK Partinin iktidara geldiği 22. Dönemden başlamak üzere tüm AK Parti kadın milletvekilleri dahil edildi. Araştırma kapsamında TBMM kaynakları, basına yansıyan haberler taranmış, mevcut milletvekilleri ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. 22. Dönemden günümüze iktidar partisinden milletvekili seçilerek Türkiye Büyük Millet Meclisinde, yasama ve yürütme sürecinde görev üstlenmiş kadın milletvekilleri hakkında araştırma yapılarak siyasal hayatta kadının konumu hakkında çıkarımlarda bulunmak amaçlanmıştır. AK Parti kadın milletvekilleri ile yapılan görüşmelerdeki bir diğer amaç ise bir taraftan muhafazakâr ideolojinin sunduğu geleneksel rollerine bağlı kadın anlayışını taşımak durumundayken diğer taraftan evrensel insan hakları normları etkisinde siyasal haklarını kullanan AK Partili kadınların siyasal yaşamdaki konumlarını çözümlenektir.

3.2. Çalışmanın Önemi

Kadının siyasal katılımı dünyada ve Türkiye’de tartışılmakta olan güncel bir sorundur. Yapılan araştırmalar sonucu kadının siyasette temsili konusunda çeşitli

araştırmaların yapıldığı görülmüştür. Ancak 2002 yılından günümüze değin iktidarda bulunan AK Parti kadın milletvekillerine yönelik özgün ve güncel bir çalışmaya ulaşılamamıştır. Bu nedenle tezde, iktidarda bulunan AK Parti kadın milletvekillerinin siyasi iktidarda temsili üzerinde inceleme yapılmıştır.

3.3. Kapsam ve Sınırlılıklar

Bu çalışmada, AK Parti çatısı altında görev yapmış kadın milletvekilleri, profilleri ve siyasi faaliyetleri açısından incelendi. Bu amaçla TBMM kaynakları ve kadın milletvekillerinin basın- yayın organlarına yansıyan demeçleri incelendi. Bunun yanı sıra kadın milletvekilleriyle mülakat tekniği ile görüşmeler gerçekteştirildi. Bu amaçla öncelikle zaman boyutunda süre 22. Dönem ile 27. Dönem arasında (2002 ile 2018 yılları arası) sınırlandırıldı. 2002–2018 yılları arasında Türkiye Büyük Millet Meclisinde AK Partiye bağlı görev yapmış olan kadın parlamenterler tespit edilerek örneklem grubu oluşturuldu. Bu örneklem grubu üzerinden katılım konusu incelendi.

3.4. Çalışmanın Yöntemi

Araştırmaya kaynak olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi kayıtları ve yayınları kullanılmıştır. TBMM'nin kurumsal yayınları ve web sitesi incelenmiştir. AK Parti bünyesinde milletvekilliği yapmış kadınların meclis faaliyetleri ve özgeçmişleri incelenmiştir. Bu bilgiler üzerinden Adalet ve Kalkınma Partisi kadın milletvekillerinin profilleri ve siyasetteki konumları yorumlanmıştır.

Tezin bu bölümünde; AK Parti kadın milletvekilleri ile ilgili gazete haberleri, meclis tutanakları, meclis konuşmaları taranmıştır. Ayrıca daha fazla bilgi edinebilmek amacıyla mülakat tekniği kullanılarak mevcut AK Parti kadın milletvekilleri (26. Dönem) ile görüşmeler gerçekteştirilmiştir. Bu teknikle 19 milletvekili ile görüşmeler yapılmıştır. Bu süreçte TBMM'ye gidilerek öncelikle milletvekili danışmanlarına ulaşılmış, mülakat talebi belirtilmiş ve dönüş yapan milletvekilleri ile yüz yüze

görülmüştür. 19 kadın milletvekiliyle yapılan derinlemesine görüşmelerde, kadın milletvekillerinin siyasi etkinliklerini netleştirmek için sorular sorulmuş, kadın kollarıyla olan ilişkileri de dahil olmak üzere parti içi ilişkileri üzerinde durulmuştur. Ayrıca AK Parti kadın milletvekillerinin Türkiye'deki kadın sorununa ilişkin bakış açılarını araştırmak amaçlanmıştır. Mülakat soruları çerçevesinde kadın milletvekillerinin siyasi kariyerlerinde cinsiyet ayrımcılığına maruz kalıp kalmadıkları ve siyasal katılıma engel olan etmenler hakkındaki düşünceleri de araştırılmıştır. Görüşmeler analiz edilirken benzer ya da aynı özellikleri gösteren düşüncelerin genellenmesi amaçlanmıştır.

3.4.1. Mülakat Soruları

AK Parti kadın milletvekillerine mülakat sırasında yöneltilen sorular şu şekildedir:

- 1- Siyasete ilginiz nasıl gelişti?
- 2- Ailevi sorumluluklarınız siyasi kariyerinizi etkiledi mi?
- 3- Siyasi kariyerinizde cinsiyet ayrımcılığına maruz kaldığınız oldu mu?
- 4- Partinizdeki siyasi kariyeriniz nasıl şekillendi?
- 5- Aktif siyasete katılma kararınız çevreniz tarafından nasıl karşılandı?
- 6- Size göre Türkiye'de kadınların siyasal katılımını engelleyen etmenler nelerdir?
- 7-TBMM'de kadınların yeterince temsil edildiğini düşünüyor musunuz?
Kadınların siyasette daha fazla rol alabilmelerini sağlamak için neler yapılabilir?

3.5. Mecliste Kadın Temsilinin Önemi

Günümüzde bir ülkenin gelişmişlik düzeyini belirleyen önemli etkenlerden biri kadının siyasette temsili konusudur. Toplumsal kararların alınması, mevcut kaynakların dağılımının ne şekilde yapılacağı konuları meclis, hükümet ve politikacılar tarafından kararlaştırılır. Bu kararlar üzerinde etkili olamayan kadınlar önemli gördükleri sorunlara

siyasal alanda çözümler üretme fırsatı bulamayacaktır. Bu nedenle kadınların temsilindeki eksiklik sorunların çözümsüz kalmasına neden olabilmektedir. Türkiye’de yasama faaliyetlerinin gerçekleştirildiği, en önemli kararların alındığı Türkiye Büyük Millet Meclisi, temsili gözlemlenmek adına ilk akla gelecek mercidir. Demokrasinin gereği olarak mecliste halkın eşit temsil edilmesi esastır. Buradan hareketle erkekler kadar kadınların da temsil edilmesi gerekmektedir. Türkiye’de yasalar ile teminat altına alınmış olan kadınların siyasal haklarını kullanmaları, demokrasinin işlerliği açısından önemlidir. TBMM’nin kurulmasından bugüne sayıca kadın erkek eşit temsili hiçbir zaman sağlanamamıştır. Bu nedenle de TBMM’de kadınların temsili konusu bir sorun olarak görülmekte ve önem kazanmaktadır (Deniz 2007: 3).

3.6. AK Partinin Kadın Söylemi

AK Parti, kendisini muhafazakâr demokrat bir çizgide konumlandıran, Türkiye’deki dindar (İslamcı) kesimi temsil eden bir partidir. Kadın konusunda AK Parti, Batı’nın insan hakları normları ile İslamcılığın muhafazakâr ve geleneklere bağlı duruşu arasında sıkışmaktadır. Adalet ve Kalkınma Partisi, geleneksel dinî partilerin yerini alarak “ılımlı İslam” adı verilen yeni siyaset tarzının temsilcisi oldu (Sancar 2016: 11). Türkiye’de cumhuriyetin laiklik anlayışı dinin devlet tarafından denetlenmesini ve siyasal alan dışında tutulmasını öngörmekteydi. Bu durum zamanla devletin belirlediği inanç ve ibadetlerin beslenmesi ve devlet eliyle şekillendirmesine yönelik bir değişim gösterdi. AK Parti de muhafazakâr ideolojiyi temsil eden bir parti olarak Türkiye’de din-devlet ilişkilerinin yeniden şekillenmesine neden oldu (Sancar 2016: 14). Bu gelişmeler İslamcı siyasetin kadın hakları ve cinsler arası eşitlik konularında yeni politikalar üretmesine yol açtı. Kadın hakları konusu, başörtüsü özgürlüğüne indirildi. Partide erkekler kadar güç ve yetki sahibi konuma gelememiş olmalarının yanı sıra kadınlar çeşitli pozisyonlarda görev almaktadır. Bu bağlamda temsil ettiği ideolojiye mensup kadınların siyasette görünür olmalarını sağlamıştır. AK Parti muhafazakâr ve İslamcı kadınların siyasetteki görünürliğini arttırmıştır (Ayata ve Tütüncü 2008: 384).

AK Partinin kadına ilişkin söylemlerinde kendisinden önce benzer ideolojiyi temsil eden Refah Partisinden farklı olarak eşitlik vurgusu yer almaktadır. Ancak söylemlerdeki veya yasalardaki eşitlik kavramı pratikte cinsiyet eşitliğini garanti ettiği anlamına gelmemektedir. Anne Philips'in belirttiği üzere, genel bir eşitlikçiliğin, cinsiyet eşitlikçiliğine tercüme edilmesinin bir garantisi yoktur (Philips 1995: 115). Yasalar önündeki eşitlik dahi pratikte var olan ayrımcılıkları önlemekte yetersiz kalabilmektedir. Kadın ve erkeğin hukuken tamamen eşit sayıldığı günümüzde dahi, kadınlar ikincil rollerde kalabilmektedir.

AK Parti kadın milletvekilleri parti içerisinde herhangi bir engelle karşılaşmadıklarını beyan etseler dahi en üst düzey görevlerde sayıca erkeklerin hâkimiyeti bulunmaktadır. AK Parti iktidarının inisiyatifinde belirlenen bakanlar kurulu listelerinde kadın bakan sayısı 2'yi geçmemektedir. Yeni geçilen Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin ilk bakanlar kurulunda; 16 bakan ve 1 başkan yardımcısı içerisinde Çalışma, Sosyal Hizmetler ve Aile Bakanı Zehra Zümrüt Selçuk ve Ticaret Bakanı Ruhsar Pekcan dışında kadın bakan bulunmamaktadır.

Tablo 3.1: Bakanlar Kurulu Üye Oranı

	Toplam Üye Sayısı	Kadın Üye Sayısı	Kadın Oranı (%)
Kabine Üyeleri	17	2	%11.7

Kaynak: T.C. Resmi Gazete, 10 Temmuz 2018.

14 Ağustos 2001 tarihinde kurulan ve 2002 yılında yapılan seçimde iktidara gelen AK Parti'de Genel Merkez Kadın Kolları Teşkilatı 19 Şubat 2003'te kurulmuştur. Partinin tüzüğüne göre kadın kolları başkanları, görevli oldukları yerin teşkilat kademesi yönetimi ile yürütme kurullarının doğal üyesidir. Katıldıkları toplantılarda müzakerelere katılır ve karar verme mekanizması içinde yer alırlar. Ayrıca tüzükte kadın kolları başkanı ile yönetim ve yürütme kurullarının partinin bulunduğu yerdeki teşkilat kademe organlarının yetkilerini kendileri açısından aynen kullanabilecekleri ifade edilmiştir (AK Parti 2013: 30 – 61). Yeri geldiğinde kapı kapı gezerek söylemlerini anlatan kadın üyelerin başarılarında pay sahibi oldukları dile getirilmektedir. AK Parti kurucusu Recep Tayyip Erdoğan'ın birçok konuşmasında öncelikle partinin kadın ve gençlik kollarına teşekkür ederek başladığı görülmektedir.

Kadın konusunun “Sosyal Politikalar” başlığı altında “Kadın” ile “Aile ve Sosyal Hizmetler” alt başlıkları içinde yer aldığı parti programında kadınlara yönelik olarak ortaya konulan parti söylem ve politikaları oldukça kapsamlı tutulmuştur. Kadınların siyasete ve kamusal hayata katılımının teşvikine yönelik söylemler de içermektedir. Bu doğrultudaki çalışmalarına da rastlanmaktadır. Parti plan ve çalışmaları doğrultusunda kadının toplumsal statüsü konusunda da yasal ve kurumsal düzenlemeler yapılmıştır. Örneğin, “Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun” la Anayasanın 10. maddesine “Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür.” ibaresi 7 Mayıs 2004 tarihinde AK Parti iktidarı dönemi içerisinde ilave edilmiştir.

Bu düzenlemeler, siyasette ve ekonomide kadının görünürlüğünün artmasına katkıda bulunmuştur. Ancak parti içerisinde birçok kademede görev alan kadınlar uzunca bir süre başörtüsü yasağı nedeniyle milletvekili (tesettürlü olmayan vekiller sayıca az da olsa yer almakla beraber) olamadığını belirtmektedir. Başörtüsünün kamusal alanda yer almaya başladığı süreç itibarıyla listelerde başörtülü kadınlara yer verilmeye başlanmıştır. Kadın erkek eşitliği anlamında bakıldığında ise henüz ulaşılması gereken orana (%50 kadın) yaklaşmak mümkün olmamıştır.

Geçmiş dönemlerde önemli rollerde yer alan, tarihe geçmiş kadınların, AK Parti kadın milletvekilleri tarafından rol model olarak alındığına da rastlanmaktadır. 8 Mart Dünya Kadınlar Günü konuşmasında geçmişten günümüze kadınların ne denli önemli mücadeleler verdiğini 26. Dönem AK Parti Bursa Milletvekili Bennur Karaburun TBMM’de 08.03.2016 tarihinde şu şekilde dile getirmiştir:

Hazreti Peygamber en büyük sırrını ilk önce Hazreti Hatice Validemizle paylaşmıştır. Hazreti Ayşe İslam orduları savaşa giderken en önde bulunmuştur. Kanuni'nin kızı Mihrimah Sultan vizyonuyla İstanbul'a şaheserler kazandırmıştır. Halide Edip Adıvar Sultanahmet'te yüz binleri Milli Mücadele'ye teşvik etmiştir. Nene Hatun kendi cüssesiyle koskoca bir Çanakkale olmuştur. İslam dünyası uzun zamandır unuttuğu kadını yeniden keşfetmek zorundadır. Bu keşif Batı'nın aklıyla değil, öz medeniyet havzamızın arkeolojisi yapılarak

gerçekleştirilmelidir. Kadın aklın ve yaratıcılık sıfatının tecelli ettiği en mükemmel varlıktır. Ona bu gözle bakmamız elzemdir.

Birbirimize, ailemize, çevremize ve bütün insanlığa duyduğumuz sevginin hiç azalmaması dileğiyle, dünyayı sevgiyle dolduran tüm kadınlarımızın 8 Mart Dünya Kadınlar Günü'nü kutluyorum.

Karaburun'un da konuşmasında yer verdiği gibi Hazreti Hatice'den Halide Edip Adıvar'a uzanan birçok kadın geçmişten günümüze tarihte önemli bir yere sahiptir. Vekilin burada İslam dünyasının kadınları son dönemlerde geri planda bıraktığını ve yeniden keşfetmesi gerektiğini vurgulaması, AK Partinin temsil ettiği muhafazakâr düşüncenin de bir yenilenmeyi hedeflediği sonucuna ulaşılabilir.

AK Parti içerisinde birçok kademede yer alabildiği görülen kadınlar, partinin başarılı olmasında pay sahibi olarak görülmektedir. Kadın milletvekillerinin söylemlerine bakıldığında, birçoğu pozitif ayrımcılığa uğradıklarını iddia etmekte ve bunun da parti tüzüğüne kadar işlendiğini belirtmektedirler. Tülay Babuşcu, AK Partide kadın vekil erkek vekil ayırımı olmadığını, aksine kadına daha çok değer verildiğini düşünmektedir. İnsanların işlerini iyi yapmaları gerektiğini önemsemektedir. AK Parti kadın milletvekilleri, genel başkanlarının kadınlara yönelik pozitif ayrımcılık yaptığını belirtmektedirler. Hatice Özkal, liderlerinin dik duruşunun kadına karşı pozitif ayrımcılık yapışının, bunun tüzüğe de ekletmesinin, partide kadın katılımının artmasını sağladığını belirtmiştir. Ayşe Keşir'in mülakattaki konu ile ilgili beyanları pozitif ayrımcılığı işaret etmektedir:

Siyaset genelde erkek egemen bilinen bir alan tabii ki bir kadının bu alanın içerisinde yer alması zor görünüyor. Bu konuda Tayyip Erdoğan bizim için büyük bir fırsat bu alanda kadınların katılımındaki diğer erkeklerin direncini kıran o olmuştur. İl başkanları toplantısı yapardık. Toplantıya katılanlar, kadınları toplantıya getirmek istemezlerdi. Hâlbuki bu kadınların bu davetlerden haberleri bile olmazdı. Tayip Beyin "Kadınları neden getirmediğiniz? O zaman siz de gelmeyin." dediği olmuştur.

Öznur Çalık da pozitif ayrımcılığın katkısı ile mecliste temsil oranında %4'lerden %15'lere yükselttiklerini ve bunun daha da artacağını vurgularken; hem anne, hem eş hem de vekil olmanın vermiş olduğu bir zorluktan bahsetmektedir. Temsil konusunda AK Parti kadın milletvekillerinin birçoğu benzer düşünceyi savunmaktadırlar. Genel olarak mevcut temsilin yeterli olmadığını ancak ileriki dönemlerde kadın siyasetçilerin sayısında olumlu gelişmeler olacağı yönünde umutlu oldukları söylenebilir.

3.7. Siyasette Kadın Olmanın Avantaj ve Dezavantajları

Tezin ikinci bölümünde kadının katılımına etki eden etmenler başlığı altında kadın olmaktan kaynaklanan ve katılım durumuna olumlu ya da olumsuz etki eden çeşitli etmenler incelenmişti. Burada ise katılım göstermiş kadınların aktardıkları bilgilerden yola çıkarak bu alandaki avantaj ve dezavantajları incelenecektir. Avantaj ve dezavantajlar incelenirken amaç; AK Parti kadın milletvekillerinin söylemlerinden yola çıkarak ilgili deneyimleri üzerinden çıkarımlarda bulunabilmektir.

Türkiye'de kadınların işgücü piyasasında ve kamusal alanda erkeklere oranla daha geç yer almış olmasının siyasal alana katılmalarını da geciktirdiği söylenebilir. Kadınların siyasette düşük oranda temsili, toplumlarda bir sorun olarak algılanmadığında çözüm yollarının tartışılması da mümkün olmamaktadır. Yıllarca erkeklerin çoğunlukta olduğu bir alanda varlık göstermeye çalışan kadınların bu alanda kendilerini ispat etmeleri bir süreç olarak görülebilir. AK Parti kadın milletvekilleri ise kadının temsili yeterli bulmamakla birlikte bu sorunun yalnızca Türkiye'nin değil dünya genelinde mevcut olan bir sorun oluşuna dikkat çekmektedir. Örneğin Ayşe Doğan, kadınların siyasette temsili konusunda, bu durumun tüm dünyada bu şekilde olduğunu, yapı itibarıyla erkek baskın olduğunu belirtmekte; aile desteklese bile ülkede, teşkilatta yeterince destek verilmediği sürece sıkıntıların devam edebileceğini eklemektedir. Buradan anlaşıldığı üzere geçmişte kadınların yer almadığı bir alan olması siyasette kadının erkekler kadar başarılı olamayacağı öngörüsü mevcuttur.

Kadınlar siyasal alana adım atarken, aile çevresi, toplum ve partisinin desteklerine ihtiyaç duymaktadır.

Kadın ve erkek arasındaki farklılıklar kadınlar için siyasette bir dezavantaj olarak görülebilmektedir. TBMM'deki kadın milletvekili sayısının yeterli olup olmadığı sorusuna Serap Yaşar'ın vermiş olduğu yanıt, kadının ve erkeğin yapısındaki farklılıklara dikkat çekmektedir. Kadınların duygularla değil, profesyonel iş yaşamının doğasına uygun davrandıkça siyasette daha çok yer alacaklarına inandığını söylemektedir. Burada kadınlara has görülen duygusal kişilik özelliğinin siyaset alanının yapısı ile uyumlu olmadığı düşüncesi ortaya çıkmaktadır. Kadınların profesyonel yaklaşıma ulaşması gereği vurgulanmaktadır. Durumun Türkiye siyasetindeki bir göstergesi de ortaya çıkan gergin durumlardaki kadınların başarılı ve uzlaşmacı adımlarına “erkek gibi kadın⁶” deyiminin kullanılması örneğidir. Bu örnek, Türkiye’de ataerkil toplum yapısının varlığını düşündürmektedir.

Siyasetin erkek egemen bir yapıya sahip olduğu düşüncesi, AK Parti kadın milletvekilleri tarafından da siyasetteki kadınları dezavantajlı duruma düşüren bir diğer etmen olarak öne sürülmektedir. Ancak mülakat sırasında yöneltilen “Siyasi kariyerinizde cinsiyet ayrımcılığına maruz kaldığınız oldu mu?” sorusuna ise “hayır” yanıtını vermekte olsalar da “hayır” yanıtı vermelerine sebep olarak içinde buldukları siyasi oluşuma zarar verme endişesi taşıdıkları düşünülebilir. AK Parti kadın milletvekillerinin, kadının siyasetteki temsilinin yetersizliğini çeşitli nedenlere bağladıkları da görülmektedir. Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanı, TBMM Anayasa Komisyonu Başkanvekili, Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu kurucusu olmuş ve komisyonun başkanlığını yürütmüş olan Güldal Akşit de Mecliste kadınların temsilinin çok düşük olduğunu, bu durumun ise reel sektörde temsil oranının düşüklüğüne ve siyasetin erkek egemen bir alan oluşuna bağlı olduğunu vurgulamaktadır. AK Parti Genel Merkez Kadın Kolları Başkanlığı görevini yürüten Selva Çam da siyasetin erkek egemen bir yapıya sahip olmasının, kadınları siyasette geriye çektiğini belirtmektedir. AK Partide kadın konusundaki proje ve çalışmalardan sorumlu olan Çam ayrıca, kadınların siyasette olmasını gerektiren psikolojik, kültürel,

⁶ Genellikle güçlü, yetenekli, cesur gibi olumlu özellikleri taşıyan kadınlar için övgü amacıyla kullanılmakta olan bir deyim.

ekonomik nedenlere dikkat çekmektedir. Kadınların TBMM'deki temsilini yeterli görmeyen Çam, AK Partinin 2007 genel seçimlerinde kendi listesinden 31 kadını Meclise sokarak cumhuriyet tarihinin %4,5'lik rekorunu tek başına kırdığını belirtmektedir. 2007 yılında meclise giren toplam kadın vekil sayısı 50, oranı ise %9,1dir. 2011 yılındaki genel seçimde meclise giren 78 kadın milletvekilinin 45'i yine AK Parti listesinden meclise girmiştir. 2015 yılı itibarıyla kadınların %16,1 oranda mecliste temsilin sağlandığını belirtmektedir. Eğitim ile ilgili ise, üniversitelerde kadın öğretim görevlileri oranı %42,6'dır. Profesörler arasında kadın oranı %29,3, doçentler içerisinde %34,7, yardımcı doçent %40,1, mimar %43,8, avukat %41, bankacıların ise %51'inin kadın olduğunu belirten vekil, aktif siyasette de kadınların daha çok görüleceğine inancının tam olduğunu belirtmektedir. Çam'ın açıklamalarından temsil konusuna önem verdiği ve bu konuyla ilgili mesai harcadığı düşünülebilir.

Siyasetin yoğun faaliyet gerektiren ve mesai saatleri belirli olmayan bir çalışma alanı olması, siyasetçilerin özel hayatlarındaki faaliyetlerine düzenli zaman ayırmalarını önleyebilmektedir. Siyasete adım atan kadınlar evden uzakta uzun zaman geçirmek zorunda kalmaktadır. Ailevi sorumluluklarının yanı sıra siyasi sorumluluklar almak, kadınlar için zorluklara neden olabilmektedir. Siyasete tabandan başladığını belirten Hatice Özkal, kadının siyasete katılımı ile ilgili, gece 12:00'lere, bazen de sabah 04:00'lere kadar çalışmaların olduğuna, sabahları ziyaretçilerin çokluğuna ve yoğun bir çalışma temposunun kadınları zorladığına vurgu yapmaktadır. "TBMM'de kadınların yeterince temsil edildiğini düşünüyor musunuz?" sorusuna ise konunun bir toplumsal olay olduğunu, bir anda %50 temsil oranına ulaşamayacağını ancak aşama aşama düzeleceğini belirtmektedir. Siyasette ilerlerken saha çalışmalarını büyük fedakârlıklarla sürdürdüğünü bunu bir kadın olarak yapmanın daha zor olduğunu belirten Tülay Babuşcu, hiçbir beklenti olmadan çalışmalarının başarıyı getirdiğini belirtmektedir.

AK Partili kadın siyasetçilerin beyan ettikleri bir diğer husus, Türkiye'de kadınların siyasette alınabilecek roller konusunda da yeterli bilgiye sahip olmadıkları yönündedir. "Avrupa ülkelerinde siyaset yapmak isteyen kadın önce yerel yönetimlerde başlıyor." diyerek örnek gösteren Ayşe Keşir de siyasetin yalnızca milletvekilliği olarak görülmemesi gerektiğini vurgulamaktadır. "Orada kadınlar siyasete mahallesinde

başlıyor, meclis üyeliği ile başlıyor, biz de ise siyaset yapmak isteyen kadının ilk aklına gelen şey vekil olmak ama orada da kalıcı olamıyor.” sözleri ile mevcut bakış açısını eleştirmektedir. Vekile göre siyasetin bazı dinamikleri vardır, bu hem kadınlar hem de erkekler için geçerlidir. Siyasetin kendine has dili ve okuryazarlığı bulunmaktadır. Alanda kalıcı olmak için ona saygılı olunması gereklidir. Alt mekanizmalardan geldiğinde aslında bu okuryazarlığı geliştiriyorlar. Kadınların sendika yönetiminde, sivil toplum örgütlerinde, iş dünyasında, meslek örgütlerinde yer alarak kendilerini yetiştirebileceklerini savunmaktadır.

Keşir, kadınların siyasal alanda ilerlemeleri için de yol göstermektedir: “Kadın doktor olabilir ama hasta haklarında da olmalı mesleğin içerisindeki sorunların çözümleri ile talepkâr olmalıdır. Kendi mesleğindeki sorunlara ve çevresine duyarlı kişilerin sivil toplumda aktif olmaları siyasal alanda ilerlemesinin yolunu açabilir.” Keşir’in sözlerine bakıldığında kadının siyasete adım atmasında çevresindeki sorunlara duyarlılığı ve sivil toplumdaki faaliyetleri önemli rol oynamaktadır. Serap Yaşar da benzer düşünceleri savunmaktadır. Kadınların bu alanda başarılı olması için siyasete uyum sağlaması adına alt kademelerden başlayarak ilerlemesinin gereğine dikkat çekmektedir. Bu öneri katılım açısından önemli görülebilir. Siyaseti yalnızca milletvekillik, bakanlık gibi önemli görevler ile betimlemek ve bu alana girmek isteyen bireyin sadece bu görevleri hedeflemesi, bir şekilde ilk adımı atmasına engel olabilir. Siyasi partilerde hedeflenen görevlere gelmiş kişilerin özgeçmişleri incelendiğinde birçok farklı kademedede çeşitli görevler aldıkları söylenebilir. Söz konusu örnekler, “AK Parti Kadın Milletvekillerinin Siyasi Geçmişi” başlığı altında ayrıca incelenecektir.

Görüşme gerçekleştirilen veya söylemleri incelenen AK Parti kadın milletvekillerinin tamamı siyasette kadınların sayısının artmasını temenni etmektedir. Ayşe Nur Bahçekapılı, bu temenninin yanı sıra cinsiyetten ziyade nitelikli kişilere (kadın ya da erkek) yer verilmesi konusuna daha çok dikkat edildiğini vurgulamaktadır. “Kadınlarla ilgili çalışmalara Mecliste daha fazla ağırlık veriyorsunuz ve yeni dönemde yeni anayasaya daha çok kadın eli değecek, siz bunu nasıl değerlendiriyorsunuz?” sorusuna şu şekilde cevap vermiştir:

“Biz 2010 yılında yapmış olduğumuz anayasa değişikliğinde kadınların lehine

pozitif ayrımcılık hükmünün düzenlemesini yaptık. Tabi ki yaptığımız her düzenlemenin toplumsal hayatta pratiğini bulmak gerekiyor veya pratik ile örtüştürmek gerekiyor. Anayasal bir düzenleme getirmek, sorunların çözümlenmesinde ilk adım sadece. Daha fazlasını yapabilmek için hem yerel yönetimleri hem de sivil toplum kuruluşlarını bu sürece katarak ve anayasayı değiştirerek düzenlemeleri gerçekleştirmek gerekiyor.” (<http://www.ulke.com.tr/roportaj/haber/113623-bahcekapili-barolar-siyaset-yapma-yeri-degil>, 5 Kasım 2017’de erişildi).

Bahçekapılı, mevcut anayasanın özgürlüklerin çoğaltılmasına izin verecek bir yapıda olmadığını belirtmektedir. Kadın meselesinde de birtakım gelişmelerin olabilmesi için öncelikle anayasada değişiklik yapılması gerektiğini belirtmiştir. Kadın vekil sayısı ile ilgili olarak ise, vekillerin nitelikli ve insan haklarına saygılı kişilerden seçilmesinin cinsiyetinden daha önemli olduğunu belirtmektedir. Bu bağlamda sayıca eşitliği tutturaktan ziyade, görevini daha istekli yürütebilecek kişilerin seçilmesi konusunu daha önemli gördüğünü belirtmektedir.

Kadının ekonomik durumunun ve iş hayatında yer almasının katılıma etkileri ikinci bölümde incelenmişti. Milletvekilleri ile görüşmelerde onların da benzer konuların önemine değindikleri fark edilmektedir. Örneğin; siyasete girmeden önce mesleğinde aktif olmanın önemini vurgulayan Tülay Selamoğlu, siyaset ile iş hayatı arasındaki etkileşimi de ortaya koymaktadır. Kadının iş hayatında var olması, başarı göstermesi siyasette de başarılı olacağına dair inancı artırmaktadır. Selamoğlu, kadınlar tarafından siyasete girmeye bir anda karar verilmediğini, yapmakta olduğunuz işlerde başarılı olduğunuz takdirde siyasi aktörler tarafından davette bulunulacağını savunmaktadır. Kadın vekil sayısının artması hakkında ise zamanla sayının artacağını belirtmektedir. Kadınların herhangi bir alanda güçlü olmaları, siyaset alanına girmelerini kolaylaştıran bir etmen olarak gösterilebilir.

Yapılan görüşmelerden, AK Partili kadınların AK Parti iktidarı öncesinde başörtülü kadınların iş hayatında ve siyasette var olmalarının engellendiği düşüncesinde oldukları ortaya çıkmaktadır. Muhafazakâr görüşe sahip olan ve bir kısmı başörtülü olan

AK Parti kadın milletvekilleri, uzun yıllar başörtüsü nedeniyle siyasal hayatta yer alamadıklarını savunmaktalar. Örneğin; 1987’de üniversite hayatına başlayan L. Selva Çam, o yıllarda üzerinde oluşan baskılar sebebi ile okulunu dondurmak zorunda kalışını, başörtüsü sebebine bağlamaktadır. Eğitim haklarının elinden alınması korkuları ve siyasi baskıların ister istemez kendisini siyasetin içine çektiğini belirtmektedir. Benzer bir söyleme Ayşe Keşir’in konuşmasında da rastlanmaktadır: “Mecliste kadının çoğunlukta olamayışının birkaç sebebi var, bu toplumda kadınların büyük bir kısmı başörtülü idi. Başörtülü kadınlar iş hayatında yer alamadılar ve doğal olarak Mecliste de yer alamadılar. Büyük bir kısmını (%60) yok saydığımız bir kadında eşitlik sağlayamazsınız kalan %40 veya %30’la iş görüyorsunuz. Bununla nasıl eşitlik sağlayacaksınız? Bu doğanın, eşyanın tabiatına aykırıdır.” Keşir’e göre; 80 ilde açılan üniversiteler ile ilkokul, ortaokul eğitimiyle kalmayarak yüksekokula giden kız çocuklarının büyük çoğunluğu çalışma hayatında yer almaktadır. Vekil; her işin başı eğitim, eğitimde fırsat eşitliği sağlanarak kız çocuklarına hem bölgesel fırsat eşitliği hem inançlara yönelik fırsat eşitliği sunularak durumun bir sonraki nesilde daha da aşılabacağına inandığını belirtmektedir. Cerrahpaşa Tıp Fakültesinde okurken başörtüsü sebebiyle mağdur olduğunu belirten vekil Leyla Şahin Usta ise bu konuyu İnsan Hakları Mahkemesine taşımıştır. Eğitimine devam ederken 1999’da başörtüsü sorunu sebebiyle yurt dışına çıkıp Avusturya’da Viyana Üniversitesi Tıp Fakültesinde eğitimini tamamlayarak Türkiye’ye dönmüştür. AK Parti Konya milletvekili olarak meclise giren vekil, vekilliğin kendisine bir sorumluluk yüklediğini bunun içinde yoğun bir çalışma içerisinde olduğunu anlatmaktadır. 2007 yılında Türkiye’ye döndüğünü ve 2015 yılına kadar hekimlik görevine devam ettiğini belirten Usta, 1998 yılından beri aktif olarak sivil toplum kuruluşları ile ilgilendiğini belirtmektedir.

Kadınların iş hayatındaki yeri konusunda sayı olarak az olsa da nitelikli işlerde başarı ile çalıştıklarını zamanla sayılarının artabileceğini söyleyen Leyla Şahin Usta; dileklerinin ise her zaman nitelikli işlerde çalışan kadın sayısının artması olduğunu dile getirmektedir. 15 Temmuz 2016⁷, da Mecliste yaşananlara da değinen vekil, kadın veya

⁷ Türkiye’de 15 Temmuz 2016 tarihinde, Türk Silahlı Kuvvetleri bünyesinde kendilerini “Yurtta Sulh Konseyi” olarak adlandıran bir grup asker tarafından gerçekleştirilmiş, başarısız darbe girişimidir. Girişim esnasında TBMM dahil olmak üzere çeşitli konumlara bomba atılmış, birçok vatandaş hayatını kaybetmiştir.

erkek olmasının önemli olmadığını asıl olanın insan olarak işini iyi yapmaktan geçtiğini belirtiyor. “O gece yaralı bir polise ben müdahale ederim, dedim. Bir diğer gazeteci geçmişini olan arkadaşımız canlı yayın akışını sürdürmüştür.” sözleriyle örnek veren Usta “Erkek olsun, kadın olsun, her şeyden önce insan olmalı ve işimizi iyi yapmalıyız.” vurgusu yapmaktadır. Kendi meslek dallarında varlıklarını ve başarılarını ispat edebilen kadınlar, bu mesleklere hazırlık sürecinde aile ve çevresinin saygısını kazanmış oluyorlar. Bu saygı onların evdeki bir takım sorumluluklarını aile bireyleri ile paylaşmalarını kolaylaştırmaktadır. Kadının ev dışındaki varlığını ve başarısını kabul eden aileler siyasette ilerlemelerini de oldukça normal karşılamakta ve desteklemektedir.

Bir dezavantaj da ataerkil toplum yapısının kadının bazı alanlarda ikinci plana atılmasına sebep olmasıdır. Ancak mülakat yapılan kadın milletvekillerinin aileleri tarafından desteklendiği görülmektedir. Bu bağlamda söz konusu dezavantajı yaşamakta olan kadınların siyasete adım atamamış oldukları söylenebilir. Ayrıca görüşmede bulunan milletvekillerinin tamamına yakını üniversite mezunu ve mesleklerinde başarılı kişiler olması nedeniyle de ataerkil düşüncenin dezavantajını yaşamadıkları düşünülebilir.

Kadın milletvekillerinin demeçlerine bakıldığında hali hazırda iktidarda olan bir parti olarak siyasetteki mevcut kadın sayısının yetersizliğinin farkında olarak kadınların iş hayatına ve siyasete katılmalarını destekleyen politikalar benimsediklerini beyan etmektedirler. İlgili haber ve mülakatlardan yola çıkılarak kadın milletvekillerinin kadın olmanın dezavantajlarının farkında olarak karşılaştıkları dezavantajlı durumları aşma doğrultusunda yol almaya çalıştıkları görülmektedir. Ne gibi engeller ile karşılaştıkları konusunda ise net yanıtlar vermekten kaçındıkları görülmektedir. Temsil konusunda ise geleceğe yönelik umutlu oldukları söylenebilir.

3.8. Siyasette Aile ve Çevre Desteği

Birinci bölümde yer verildiği üzere siyasal hayatta kadının temsili konusu yalnızca Türkiye’de değil, aynı zamanda dünyada da tartışılan bir sorundur. AK Parti

kadın milletvekilleri de Türkiye'deki temsil sorunundan bahsederken dünyada da aynı sorunun söz konusu olduğuna dikkat çekmektedirler. Örneğin; erken yaşta çocuk evlilikleri ile ilgili komisyonun başkanlığını da yapan Öznur Çalık, temsil sorununun sadece Türkiye'de değil aynı zamanda dünyada da bir sorun olduğunu belirtmekte ve aile yapısının kadının temsiline olan etkisine dikkat çekmektedir. "Aile yapısı, toplumsal yapı ve çevre insan hayatının şekillenmesinde temel unsurlar olarak ortaya çıkmaktadır. Ailesi içerisinde söz hakkı bulamayan, erken yaşta evlendirilen veya eğitim almaktan yoksun bırakılan bir kadının toplumda da siyasette de yer almasını bekleyemeyiz." demektedir. 16 yaşın altındaki evliliklerin ciddi sorunlar içerdiğini vurgulayan vekil, henüz çocuk yaşlarda anne baba olunduğunu, ailelerin bu konuda bilinçlendirilmeleri gerektiğini, bu konuda çalışmalar yürüttüğünü belirtmektedir. Bu tür sorunların kadınların iş hayatında yer alabilmelerine de engel teşkil ettiğini belirtmektedir. Konu hakkında devlete, sosyal medyaya, sivil toplum örgütlerine büyük sorumluluklar düştüğünü vurgulamaktadır. Birçok milletvekili birer kadın olarak konuyu gündeme taşımış bulunmaktadır. Erken evlilikler kadınların daha çocuk yaşta ailevi sorumluluklar yüklenmesi kamusal alanda faaliyet göstermesine engel olabilmektedir.

AK Parti kadın milletvekillerinin bir kısmı, ailesindeki diğer siyasetçilerin etkisi ile siyasette yer almıştır. Genellikle ailedeki erkek karakterlerden birinin desteği kadının siyasette yer alması için bir avantaj teşkil etmektedir. Aile desteğinin avantajı konusunda babası kaymakamlık, valilik, İç İşleri Bakanlığı Müsteşarlığı, ANAP Genel Başkan Yardımcılığı gibi görevlerde bulunmuş olan Güldal Akşit örnek olarak verilebilir. AK Parti kurucu üyelerinden olan Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığı ve Turizm Bakanlığı yapmış olan Güldal Akşit' in babasının da siyasetçi olması, ailenin olumlu etkisini ortaya koyan bir örnektir. Akşit, kaymakamlık, valilik, İç İşleri Bakanlığı Müsteşarlığı ve Anavatan Partisinde milletvekilliği yapmış olan Galip Demirel 'in kızıdır. Evlilik hayatıyla yapmış olduğu açıklamada ise "Evlendiğimiz günden siyasete girene kadar eşime bir gün bile, 'Evde yemek yok.' demedim. Ama bakan olduktan sonra, 'Bugün yemek var.' dediğimi hatırlamıyorum. Sağ olsun kendisi çok anlayışlıdır." diyerek aile desteğinin katkısını ortaya koymuştur (<http://www.haber7.com/siyaset/haber/98063-guldal-aksitin-mesaji-erdogana-mi>, 23

Mart 2016’ da erişildi). 3 Kasım 2002 seçimleriyle birlikte bakanlık yapan Güldal Akşit; bakanlığı dönemini başarılı bulduğunu belirtirken kurumların imkânlarının sınırlı oluşunun kalıcı hizmetler yapmasına engel olduğunu belirtmektedir. Hizmet yaptığı süre içerisinde hoşgörülü olmanın, çözüm üretmeye çalışan taraf olmanın, zaman kaybına yol açtığını; iş yürütmek için kararlılığın şart olduğuna vurgu yapmaktadır. Milletvekilliği yapmadan bakan olmanın da dezavantajlarına değinen Akşit ayrıca, eşi Haluk Akşit’in de gerek ailede gerekse bakanlığı döneminde yapmış oldukları katkılardan memnuniyetini dile getirmiştir.

Bu konuda bir diğer örnek olarak Ayşe Doğan, teşkilat kurulduğunda üye olarak başlayan siyasi hayatının başlamasında ağabeyinin kurucu üyelerden olmasının, eşinin kendisi ile ortak düşüncelere sahip oluşunun etkili olduğunu belirtmektedir. Kadınların siyasete katılımında, ekonomik bağımsızlık ve aile desteğinin önemine vurgu yapmaktadır. Yapmış olduğu araştırmalara baktığında AK Partinin kadına destek olduğu kadar hiçbir dönemde destek olunmadığını belirtmektedir. 2009- 2011 yılları arasında Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanı olan Selma Aliye Kavaf ile 2015–2016 yılları Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı Sema Ramazanoğlu’nun kardeş olmaları da aile yapısı açısından dikkat çekici bir örnektir.

Kadının eğitilmiş meslek sahibi olması, aile ve çevresi tarafından siyasette yer alması yönünde teşvik edilmesini sağlayan bir etmen olarak görülebilir. Serap Yaşar, 1982 yılında İstanbul Hukuk Fakültesine başladığını, daha önce de bir meslek grubunda çalıştığı için ailesinin siyasete girmesini yadırgamadığını belirtmektedir. Ayşe Keşir, “Benim annem de çalışan bir terziydi, 20 yıl terzilik yaptı evlere, güne gidemedi, hiçbir zaman hazır parayı yemedi. Babam bir imamdı (yani memurdu) onun maaşına hep bir katkı sağladı. Bugün imam maaşıyla çocuk okutmak çok zordur. O yüzden annem en az babam kadar eve katkı sağlamıştır.” sözleri ile ailede çalışan kadının olması, kız çocuğunun rol model olarak yüreklensini sağlayan bir etmen olduğu söylenebilir. Mülakattaki demeçlerden kadının iş hayatında yer almasının siyasal alanda yer almasını da normalleştirdiği sonucuna varılabilir.

Araştırmadan siyasal alanda yer alan kadınlar tarafından ailevi rollerin siyasi çalışmalara engel olarak görülmediği sonucuna varılmaktadır. Ya da bir başka açıdan yorumlandığında ailevi rollerin siyasete engel olmadığını düşünen kadınların siyasal alanda yer aldıkları söylenebilir. Lütfiye Selva Çam, ailesi ile ilgili o zamanlar 4 yaşında olan kızını neredeyse AK Parti Genel Merkezinde büyüttüğünü ve anneliğin bu çalışmalara bir engel teşkil etmediğini, zaman ayarlamasını dikkatli yaparak ailesi ile birlikte kaliteli zaman geçirdiklerini söylemektedir. Siyasi kariyerinde ise bir kadın olarak herhangi bir ayrımcılığa maruz kalmadığını aksine AK Partide kadınlara pozitif ayrımcılık yapıldığını, kurucu lideri Recep Tayyip Erdoğan'ın belediye meclisi adayı seçimlerinde her 3 üyeden en az birinin kadın olmasını şart koştuğunu belirtmektedir. 2008'den sonra gönüllülük esasına dayalı çalışmalarının yerini resmiyete bırakarak AK Parti Genel Merkez Kadın Kollarında farklı kademelerde görevler üstlendiğini, 7 Haziran seçimlerinden sonra Ankara milletvekili olarak meclise girdiğini, başörtülü yemin etmenin, bu mücadelelerin sonunda kendisine nasip olduğunu belirtmektedir.

Örf, adetler ve toplumsal yapı siyasette kadınların katılımını etkileyen etmenler arasında gösterilmektedir. Tülay Selamoğlu, siyasetin Osmanlıdan bugüne erkek egemen bir alan olduğunu belirtmektedir. Çocukluktan itibaren kız çocuklarının daha çok bebek oyuncaklar ile meşgul olduğunu, erkeklerin ise küçük yaştan itibaren futbol gibi takım oyunlarına dâhil olarak yetiştirildiğini anlatmaktadır. Bu dezavantaj ileri yaşlara kadar etki edip kadınları siyasetin dışında bırakabilmektedir. Kadınların takım çalışmalarına uyum sağlayabildiği oranda siyasette başarılı olabileceğini vurguluyor.

Yapılan görüşmeden kadın olarak siyasal alana girmenin zorlukları olmasına rağmen ilgi ve isteğin derecesine bağlı olarak mümkün olduğu ortaya çıkmaktadır. 1976 Balıkesir doğumlu olan vekil Tülay Babuşcu, daha çocukluk yaşlarında meslek seçimine karar verirken o süreç zarfında ailesinin desteğinin önemini vurgulamaktadır. Siyasete girerken gerek eşinin gerekse çocuklarının kendisine destek olduklarını belirten Hatice Özkal kadın evinde oturur, çocuğunu büyütür; meslek hayatında zorlanır, yönündeki önyargıları çok kişiden duyduğunu belirtmektedir. Leyla Şahin Usta, vekilliğin kırmızı koltuklarda oturup el kaldırmaktan ibaret olmadığını, komisyon çalışmalarının zaman zaman sabahlara kadar sürdüğünü hem hekim, hem vekil, hem

anne, hem de bir eş olmanın kendisine yüklemiş olduğu sorumlulukların kolay olmadığını ifade etmektedir.

Kadın milletvekillerinin vermiş oldukları mülakatlardan ortaya çıkan bir diğer sonuç da eğitimlerine uzun süre devam eden kadınların ailelerinin bu süreçte çocuklarının gelecekte de iş yaşamında olması fikrine alışmış olmalarıdır. İş yaşamında veya eğitim hayatında başarılı olmaları, siyasete yöneldiği durumda aileleri tarafından herhangi bir olumsuz etki ile karşılaşmalarını önlemektedir.

Araştırmada, AK Partili kadın milletvekillerinin söylemlerine bakıldığında aile desteğinin önemi ortaya çıkmaktadır. Vekil olmayı başarabilmiş kadınlar olarak tamamının ailesinden büyük destek gördükleri ve kariyerlerine yönelik heveslerinin olumlu karşılık bulduğu görülmektedir. Siyaset, pratikte çalışma şekli bakımından uzun saatlere yayılabilen düzensiz bir yaşama sebep olabildiği için kişinin diğer sorumluluklarını paylaşacak bir aileye sahip olması en temel unsur olarak ortaya çıkmaktadır.

3.9. AK Parti Kadın Milletvekillerinin Siyasete Girme Nedenleri

Siyaseti genel olarak şikâyetçi oldukları sorunların çözümü için gerekli bir platform olarak gören AK Parti kadın milletvekillerinin sorun olarak gördükleri konular ise birkaç ortak meselenin dışında kişisel olarak değişebilmektedir. Siyasete girme nedeni sorulduğunda birçoğu ülkeye yararlı olmak vurgusu yapmaktadır. Örnek verilecek olursak Tülay Selamoğlu, ülkedeki birtakım sorunlar hakkında dertlenmiş olmanın kişiyi siyasette var olmaya yönlendirdiğini belirtmektedir. Serap Yaşar, siyaset ve sivil toplum gibi memleket meselelerine katkı sağladığını belirtmektedir. Ayrıca sivil topluma yapılanların kendisine hayır terapisi gibi geldiğini, başkalarının çocukları için, vatan için kafa yormak olarak gördüğünü eklemektedir.

AK Parti kadın milletvekillerinin aile yapıları genellikle dinî öğelerin baskın olduğu, muhafazakâr çizgidedir. AK Partiden önceki dönemlerde hükümet

politikalarının İslami öğeleri ve dindar kesimi kısıtladığını savunmaktadırlar. Bu açıdan AK Parti çatısı altında kendi ideolojilerini yansıtabileceklerine ve ortak amaçlarını kolektif bir şekilde gerçekleştirebileceklerine inanmaları, siyasete adım atmalarının temel nedeni olarak gösterilebilir. AK Parti milletvekili oluşunun tesadüf olmadığını vurgulayan Tülay Babuşcu, bir eğitimci olan babasının 1998 darbesinden 30 gün gibi bir süre sonra 30 yıl hizmet verdiği Balıkesir İmam Hatip Lisesinin kapatılması olayın babasını ve ailesini çok üzdüğünü belirtmektedir. Konuyu, “Böyle bir ailenin ferdi olmak AK Parti bünyesinde olmak anlamına geliyordu.” diye yorumlamaktadır.

Tülay Babuşcu örneğinde; AK Parti kadrolarında babasının öğrencilerinin bulunduğunu belirtmesi Cumhurbaşkanı ve AK Parti Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın babasının yıllar öncesine dayanan bağlarının olması da bir etken olduğu söylenebilir. Bu durum, ailevi yakınlıkların da siyasete girme nedenlerinden biri olduğu sonucunu ortaya koymaktadır. Benzer şekilde Lütfiye Selva Çam, o zamanlar kader birliği yaptığı arkadaşları ile gönüllülük esasına dayalı, içerisinde buldukları sıkıntıların aşılabilmesi için AK Partinin kuruluşu ile birlikte siyasette yer aldığını belirtmektedir. Burada ise arkadaş grubunun etkisi söz konusudur. AK Parti kadın milletvekillerinin daha önce değinildiği üzere başörtüsünün kamusal alanda kullanımı konusunda ortak amaçları da mevcuttur. Bu amaç, siyasete girme nedeni olarak da ortaya konulmaktadır. Örneğin Ayşe Keşir: “Kendi adıma şikâyetçi olduğum; biliyorsunuz, başörtüsü yasağı vardı. Çözümünün siyasette olduğunu bildiğim için siyasete girdim.” sözleri ile bu konunun çözümü amacıyla siyasete girdiğini belirtmektedir. Keşir, “Çocuklara daha iyi bir Türkiye bırakabilmek.” yönünde bir diğer amacı olduğunu ise şu sözleri ile belirtmektedir:

“Ailemde daha önce siyasetçi yoktu. Siyasetin kirli yüzünden dolayı ailem siyasetin içerisinde olmamı pek istemiyordu. Çocuklarımıza daha iyi bir Türkiye bırakabilmek için şikâyet ettiğimiz şeylerin çözümünün siyasette olduğunu bildiğim için siyasete girdim. Bu benim kararım olduğu için ısrarla yürüdüm.”

Yukarda belirtildiği üzere AK Parti kadın milletvekillerinin siyasete adım atarken şikâyetçi oldukları konuların çözümünde ortak hareket edebilmek, ülke yararına

çalışmalarda bulunabilmek gibi ortak nedenlerinin yanı sıra kişisel birtakım nedenleri de mevcuttur. Örneğin, Ayşe Doğan yardımlaşmayı ve paylaşmayı seven bir yapıya sahip olduğunu belirtmekte ve “Sevgi Evleri” gibi çocuk yuvalarının ayakta kalması için siyasetin içerisinde yer almayı hep arzu ettiğini eklemektedir. Öte yandan AK Partili kadın milletvekillerinin bir kısmı ise parti içerisindeki yakınları veya aile dostlarının etkisi ile siyasete dâhil olduklarını açıklamaktadır.

3.10. AK Parti Kadın Milletvekillerinin Siyasi Geçmişi

AK Parti kadın milletvekillerinin siyasi geçmişleri incelendiğinde; bir kısım vekillerin il ve ilçe kadın kollarının kuruluşunda buldukları, kurucu üye oldukları, kadın kolları il veya ilçe başkanlıkları, il veya ilçe başkan yardımcılıkları yaptıkları görülmüştür. Seçimlerde seçim koordinasyonu, il veya ilçe eğitimciliği gibi görevlerde buldukları görülmektedir. Milletvekili olmadan önce, gerek genel gerekse yerel seçimlerde kampanya yönetiminde buldukları, ayrıca; gençlik kollarında başkanlık, başkan yardımcılığı, üyelik gibi görevler üstlendikleri, diğer bir kısmın çeşitli dernek ve sivil toplum kuruluşlarında görevler aldıkları görülmektedir. AK Parti il yönetim kurulu başkanlığı, il yönetim kurulu başkan yardımcılığı, AK Parti il ve ilçe yönetim kurulu üyeliği, il veya ilçe dış ilişkiler başkanlığı, dış ilişkiler başkan yardımcılığı, illerde tanıtım medya başkanlığı, başkan yardımcılığı görevlerinde buldukları görülmüştür.

AK Parti kadın milletvekillerinin siyasi geçmişlerinden örnek verecek olursak Azize Sibel Gönül, partide kurucu il kadın kolları başkanlığı, il yönetim kurulu üyeliği, il yönetimi sekreterliği görevlerinde bulunmuştur. 2014 yılında AK Parti Genel Merkezinde Kadın Kolları başkanlığı görevine gelmiştir. Siyasete tabandan başladığını belirten Hatice Özkal ise, 28 Şubat mağduru olduğunu, devlet memuru iken birden ortada kaldığını belirtmektedir. Kadın kollarında başkanlık, ana kademelerde görev, il genel meclis üyeliği ve başörtüsü yasağının kalkmasından sonra vekil adaylığının gerçekleştiğini belirtmektedir. Ayşe Doğan, AK Parti kadın kollarının çeşitli kademelerinde hep görev aldığını, kurucusu olduğu engellilerin ağız ve diş sağlığı ile ilgili derneğin 13 yılını doldurduğunu belirtmekte ve bir dönem Diyanet Müftülüğünün

kadın istişare grubunda da üye olduğunu anlatmaktadır. Siyaseti bir meslek olarak değil de bir hizmet olarak görülmesi gerektiğini savunan Serap Yaşar, Recep Tayyip Erdoğan'ın daveti ile kurucu kadroda yer aldığını ve bu sayede de hep üst kademelerde görev aldığını belirtmektedir. Kadının siyasete katılımı ile ilgili ise elenmemek için teşkilat kademelerinde görev almak, yoğun bir çaba harcamayı gerektirdiğini belirtmektedir. Ayşe Nur Bahçekapılı ise sivil toplumda aktif görevler almış, Sosyal Demokrat Hareket Platformunda Kadın-Eğitim-Hukuk Atölyelerinin İstanbul sorumlusu olmuştur.

AK Parti kadın milletvekilleri arasında geçmişinde hiçbir siyasi faaliyeti olmaksızın akademisyenlik ve mesleki özelliklerinden, yöresel ve çevresel özelliklerinden dolayı TBMM'ye giren kadın milletvekillerinin siyasetin yetkili makamlarına getirildikleri ve görev aldıkları görülmüştür. Ancak genel olarak AK Parti kadın milletvekillerinin birçoğu milletvekili olmadan önce kadın kolları başkanlığı, merkez yönetim kurulu üyeliği, kadın kolları bölge koordinatörlüğü, kadın kolları başkan yardımcılıkları, engelli ve yaşlı çalışma grubu başkanlığı, genel merkez başkan yardımcılığı, genel merkez disiplin kurulu üyelikleri, il genel meclis başkanlığı gibi siyasi görevler üstlenmişlerdir.

3.11. AK Parti Kadın Milletvekillerinin Eğitim Durumları

AK Parti kadın milletvekillerinin eğitim durumlarına bakıldığında kadın milletvekillerinin çoğunlukla lisans mezunu olduğu ardından sırasıyla yüksek lisans, doktora ve ön lisans mezunları olduğu görülmektedir. Sayıca azınlıkta olsa da lise mezunlarına da rastlanmaktadır.

22. Dönemde meclise giren AK Partili 13 kadın milletvekilinden 8'i lisans, 3'ü doktora, 1'i yüksek lisans ve 1'i lise mezunudur. 23. Dönemde ise 26 AK Parti kadın milletvekilinden 16'sı lisans, 5'i yüksek lisans, 4'ü doktora ve 1'i lise mezunudur. 24. Dönemde 28 AK Parti kadın milletvekili meclise girmiş olup 22'si lisans, 4'ü yüksek lisans, 1'i doktora ve 1'i lise mezunudur. 25. Dönemde meclise giren 40 AK Parti

milletvekilinden, 20'si lisans, 12'si yüksek lisans, 8'i doktora mezunudur. 26. Dönemde mecliste yer alan 33 AK Parti kadın milletvekilinden 15'i lisans, 14'ü yüksek lisans, 3'ü doktora, 1'i ise ön lisans eğitimi almıştır. Son olarak 24 Haziran 2018 seçimleri ile 27. Dönemde 51 AK Parti kadın milletvekili meclise girmiş olup; 26'sı lisans, 16'sı yüksek lisans, 4'ü doktora ve 1 tanesi lise mezunudur (TBMM kaynakları). İncelenen özgeçmişlerden yola çıkarak mezun oldukları bölümler hukuk çoğunlukta olmak üzere, tıp, diş hekimliği, eczacılık, mühendislik, mimarlık, iktisadi ve idari bölümler olarak çeşitlenmektedir.

Mecliste yer alan kadın milletvekillerinin ülkenin genel eğitim düzeyinin üzerinde eğitim almış olmaları, ilk bakışta olumlu gözükse de, kadının temsili açısından bir sorundur. Demokrasi gereği meclis halkın her kesiminden insanların temsil edilmesi gereken bir organdır. Kadınların mecliste yer alabilmek için en iyi eğitimi almış kişiler olmak zorunda olduğu bir durumda, geriye kalan (yoksulluk vb. birtakım nedenlerle daha az eğitim almış) kadınların siyasal temsil hakkı sınırlanmış olmaktadır.

3.12. AK Parti Kadın Milletvekillerinin Meslekleri

AK Partili kadın milletvekillerinin eğitimleri bölümünde belirtildiği üzere AK Parti kadın milletvekillerinin büyük çoğunluğu lisans mezunudur. Meslekleri de okumuş oldukları bölümler doğrultusunda devam etmiştir. Avukat, doktor, eczacı gibi üniversite eğitimlerinin uzantısı olan mesleklerde görev alanlar çoğunluktadır. 1976 Balıkesir doğumlu olan vekil Tülay Babuşcu, daha çocukluk yaşlarında meslek seçimine karar verdiğini, kendisine en uygun olacağını düşündüğü doktorluğu meslek olarak seçtiğini belirtmektedir. Sebep olarak da hastaların dertlerine yardımcı olacağını ve kendisi için iyi bir statü içerisinde yaşayacağını düşünmektedir. Meslek seçimi sürecinde aile desteğinin önemini vurgulamaktadır.

Burada değinilmesi gereken bir nokta da AK Partinin muhafazakâr yapısı ve bu düşüncenin kabul gördüğü kesimlerde kadınların eğitimi ve mesleki çalışmalarına bakış açısıdır. Söz konusu muhafazakâr çevrelerde kadının eğitimi genellikle mesleki amaçlı

değil, kadınların daha bilinçli hâle gelerek çocuk yetiştirme konusunda daha başarılı olması amaçlıdır. İslam dini kadının anne ve eş rolünü mutlak kabul etmektedir (Sancar 2016: 40). Ancak özgeçmişleri incelendiğinde vekillerin annelik rolüne daha yakın ve kadınların yoğunlukta olduğu görülebilecek hemşirelik, öğretmenlik gibi mesleklere istisnalar dışında rastlanmamıştır. Ayrıca siyasal temsilde meslekler arasındaki eşitsizlik de dikkat çekmektedir. Örneğin işçilik ve çiftçilik gibi toplumda sık rastlanan meslek gruplarına dahil bir milletvekili bulunmamaktadır.

3.13. AK Parti Kadın Milletvekillerinin Medeni Durumları

Kadın milletvekillerinin yaşlarını araştırırken medeni durumun siyasi aktivitelere bir etkisi olup olmadığı sorusuna cevap bulmak amaçlanmıştır. Ayrıca parti yönetimlerinin aday belirlerken medeni durumlarının etkisi olup olmadığı hakkında bir çıkarım yapabilmek amaçlandı. AK Partinin meclise girdiği 22. Dönemden günümüze değin meclisteki kadın temsilcilerinin büyük çoğunluğu evlidir. 22. Dönemde AK Partiden meclise giren 13 kadın milletvekilinden 10'u evli iken 3'ü bekârdır. İlerleyen dönemlerde de benzer şekilde medeni durumu evli olan AK Parti kadın milletvekilleri, bekâr olanlara oranla oldukça fazladır. 23. Dönemde 18, evli 8 bekâr; 24. Dönemde 24 evli, 4 bekâr; 25. Dönemde 27 evli, 13 bekâr; 26. Dönem 25 evli, 8 bekâr; 27. Dönem 39 evli, 12 bekâr AK Partili kadın milletvekili mecliste yer almıştır. Milletvekilli olmak için 25 yaşın üzerinde olmak kuralı mevcuttu (2018 yılındaki değişiklik ile 18'e düşürülmüştür). Yaş grubu olarak düşünüldüğünde büyük oranda evli olmaları beklenmedik bir tablo değildir.

3.14. AK Parti Kadın Milletvekillerinin Çalışmaları

AK Parti kadın milletvekillerinin yürütmüş oldukları çalışmalar, partinin yürütmekte olduğu politikaların her alanına az da olsa yayılmıştır. Ancak kadınları ilgilendiren alanlarda yoğunlaştıkları gözlemlenmektedir. Kadın milletvekillerinin yürütmüş oldukları çalışmalardan öne çıkanlar; sosyal politikalar alanındaki çalışmalar,

kadınlara yönelik çalışmalar, gençlere yönelik çalışmalar, istihdam alanında çalışmalar, aile konusunda çalışmalar, eğitim alanındaki çalışmalar, dış ilişkiler çalışmaları, insan hakları çalışmaları, çevre alanındaki çalışmalar başlıkları altında gruplandırılarak incelenecektir.

3.14.1. Sosyal Politikalar Alanındaki Çalışmalar

AK Partinin yaşlılara, engellilere, güçsüz ve kimsesizlere, bağımlılık sorunları olan vatandaşlara yönelik çalışmalarında ve çeşitli sosyal projelerinde kadın milletvekillerinin yer aldıkları ve ilgili konulardaki çalışmalar hakkında açıklamalarda buldukları görülmektedir.

AK Parti kadın milletvekillerinin sosyal politikalar alanında çalışmalarına AK Partide Sosyal Politikalar Sorumlu Genel Başkan Yardımcılığı yapmış olan Nükhet Hotar örnek verilebilir. Hotar, yaşlılara gündüz bakımevleri, “evde bakım” gibi 60 yaş üstü vatandaşlar yararına hazırlanan projelere katkıda bulunmuştur. Türk Ceza Kanunu’nun “nitelikli hırsızlık” suçunun engelli veya yaşlı insanlara yönelik olduğunda cezanın 1/3 oranında arttırılmasına yönelik çalışma yürütmüştür. TBMM’de engelli ve yakınları hakkında ilgili bakanlık ile birlikte AK Parti Genel Merkezinde bir çalışma başlatmıştır. Engelliler Kanunu yasa tasarısı hazırlanarak TBMM’ye sunulmuştur: Kanun, 01.07.2005 tarihinde kabul edilmiştir. Çalışma ile ilgili: “Son verilere göre ülkemiz nüfusunun %10’una tekabül eden engellilerimize yönelik çıkarılan bu kanun, 2002 yılı verilerine göre ülkemizin 12 milyon vatandaşını kapsayan engelliler adına devrim niteliğini taşımakta ve yine engellilerimize yönelik bir miladı başlatmaktadır.” şeklinde bilgi vermiştir (<http://www.nukhethotar.org/2013/01/25/tbmm-calismalari-ve-yonetmelikler/>, 11 Mart 2017’de erişildi). 2011 yılında Nükhet Hotar’ın başkan olduğu AK Parti Sosyal İşler Başkanlığında yapılan faaliyetler hakkında vatandaşları bilgilendirme amaçlı bir kitapçık hazırlanmıştır. İlgili kitapçıktan alınan bilgiler doğrultusunda 01.07.2005 tarihine kadar Türkiye’de özürülüler ve yakınlarına yönelik bir çalışmanın bulunmadığı tespit edilmiş, bunun üzerine ilgili bakanlıkça akademisyenler ve sivil toplum kuruluşlarında fikirleri alınarak 5378 sayılı kanun 01.07.2005 tarihinde TBMM’de Kanun Hükmünde Kararnamelerde değişiklik yaparak yürürlüğe

konulmuştur. Bu kanun kapsamında güçsüz ve kimsesiz vatandaşlara maaş bağlanması özürlü vatandaşlara gözlük, ortez, protez gibi ihtiyaçlarının sağlık giderleri arasına alınması sağlanmıştır. Devlet hastanelerinde geriatri poliklinikleri oluşturulmuştur. Yaşlı maaşlarının istek doğrultusunda evlerinde elden ödenmesi, engellilik durumu sınıflandırılması, engellilere verilen sağlık kurulu raporları hakkındaki yönetmeliğin düzenlenmesi sağlanmıştır (AK Parti Genel Merkez Sosyal İşler Başkanlığı 2011).

AK Partide Sosyal Politikalar Sorumlu Genel Başkan Yardımcılığı görevi yapmış olan bir diğer milletvekili Öznur Çalık'tır. Çalık, AK Partinin "İnsanı yaşat ki devlet yaşasın" sözlerinden yola çıkarak sosyal adaleti, sosyal refahı sağlamak amacıyla çalışmalar yürüttüklerini belirtmektedir. Engelli ve yaşlıların 2002 yılından önceki dönemlerde dışlanmış gruplar olduklarını, AK Partinin çalışmaları ile evde bakım, evde sağlık, engellilerin istihdamı gibi çalışmalar gerçekleştirdiklerini, sosyal güvenlik kapsamının genişletilerek %100'e çıkardıklarını açıklamaktadır. Vekilin bir diğer projesi "Sosyal Politikalarda Gönül Adımları" ile 15 yıldan bu yana iktidar olan partinin sosyal politikalar alanındaki durumunu tespit etmek olduğunu söylemektedir. Milletlin sosyal politikalar alanındaki görüşlerini almak amacıyla şehirleri ziyaret edip önerilerden yola çıkarak politikalar uygulayacaklarını belirtmektedir.

Ailelerin refahını artırıcı çalışmalar yine sosyal politikalar alanında değerlendirilmektedir. AK Parti kadın milletvekillerinin de sosyal yardım konusunda faaliyetlerine rastlanmaktadır. 23. ve 24. Dönem AK Parti Tokat Milletvekili Dilek Yüksel, "Aile Haftası" ile ilgili fikirlerini kökü oldukça eskiye dayanmakta olan ailenin, çocukların yetişmesinde veya gelişiminde önemli bir yere sahip oluşuna dikkat çekmiş ve partisinin sosyal çalışmaları hakkında açıklamada bulunmuştur:

"Bugün, AK Parti hükümeti olarak; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığımızın yaklaşık 9 milyar TL bütçesiyle (8 milyar 8 yüz 41 milyon TL-Fon Hariç) muhtaçlarımızın, yoksul ve yoksunlarımızın yanındayız. Yani, kimsesizlerin kimsesiyiz. AK Parti insan odaklı sosyal politikalarıyla fark yaratmıştır. Bugün insanımız daha mutludur. Ailelerimiz, engellilerimiz, kadınlarımız, çocuklarımız, yaşlılarımız, şehit yakınları ve gazilerimiz daha mutludur. Bu sorumlulukla, sosyal devlet olmanın gereğini mali hiçbir külfetten kaçınmadan

yerine getiriyoruz.” (<http://www.dilekyuksel.com.tr/tbmm-calismalari/tbmm-konusmalari/469-huekuemetmz-nsan-odakli-sosyal-politkalarla-fark-yaratmitir.html>, 3 Ocak 2018’de erişildi).

TBMM’deki konuşmasında ailenin önemine dikkat çeken Dilek Yüksel, aileyi demokrasi ve kalkınmanın da temeli olarak görmekte ve insana yönelik yapılacak yardımın aileyi güçlendireceğine inanmaktadır. Sosyal politikaları da partide bu doğrultuda geliştirdiklerini belirtmiştir. “Aileye yönelik hizmetlerde stratejik planlar oluşturduk. Bu çerçevede yerel yönetimlerimizle pilot bölgelerden başlamak üzere kademeli olarak projelerimizi bir bir hayata geçiriyoruz.” sözlerinden konuyla ilgili planlı çalışmalar yürüttüğü düşünülebilir. Yüksel’e göre aile eğitim programı evlilik öncesi eğitimler, aile ve sosyal destek programı bunlara örnektir. Aileler toplumun mayası gibidir, güçlü milletlerin temelini iyi bir aile eğitimi alan bireyler oluşturmaktadır. Böyle bir aile yapısını inşa edebilmek için ise sosyal dayanışma hızında iyi olması gerektiğini savunmuştur.

AK Partinin sosyal politika hedefleri içerisinde yer alan konularda kadın milletvekillerinin katkılarına rastlanmaktadır. Bağımlılıkla ve uyuşturucuyla mücadele konusu bu konulardan bir tanesidir. 24. 25. ve 26. Dönem Antalya Milletvekili Gökçen Özdoğan Enç, bağımlılıkla mücadele ve çözüm yollarına ilişkin gündem dışı konuşmasında madde bağımlılığına dikkat çekmiştir. TBMM’deki “Antalya’da Eğitim ve Araştırma Hastanesi Aşır Aksu Yerleşkesi içerisinde AMATEM ünitesini geçen ay hizmete soktuk. 1.750 metrekarelik alanı olan, 30 yatak olarak planlanan AMATEM, yatak sayısının artırılmasına da olanak sağlayacak şekilde planlandı. Çocuk, ergen madde bağımlılığı tedavi merkezi çalışmalarımız da başlamış olup en kısa sürede sonuçlandıracağız”(https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/genel_kurul.cl_getir?pEid=52967, 23 Ocak 2018’de erişildi) sözleriyle Türkiye Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi ilk kurumsal yapı olarak 1997 yılında faaliyete başladığını belirten Enç, Türkiye’nin 2006 yılı itibarıyla her yıl uyuşturucu raporunu hazırlayıp kamuya paylaşmakta olduğunu, 2015 yılında ise Uyuşturucu ile Mücadele Daire Başkanlığı’na geçerek faaliyetini sürdürmeye başladığını ifade etmektedir. Dünya Sağlık Örgütü tarafından 2015 yılında uygulanan Uyuşturucuyla Mücadele Modeli,

Strateji Belgesi ve Acil Eylem Planı'nın diğer ülkelere örnek olay olarak gösterilmesine dikkat çekmektedir. Enç ayrıca bağımlılıkla mücadele çalışmaları etkinliğinin artırılması için kamuoyu desteğinin gerektiğini; sivil toplum kuruluşları ve kitle iletişim araçlarının etkinliğin artmasında temel unsur olduğunu, doğru uygulanacak iletişim stratejileriyle gelecek nesilleri bağımlılıktan kurtarabilmenin mümkün olduğunu belirtmektedir. Burada vekilin ülkedeki önemli görülebilecek bir sorunu gündeme getirmesi söz konusudur. Hükümetin yapmış olduğu çalışmalar hakkında bilgi verdiği görülmektedir.

AK Parti kadın milletvekillerinin aktif görev aldıkları çeşitli sosyal destek projeleri bulunmaktadır. “Huzur Akademisi” projesi bunlardan bir tanesidir. AK Parti 25. Dönem Elazığ Milletvekili Tıp Doktoru Serpil Bulut, Elazığ Valiliği himayesinde bir sosyal destek projesi olan “Huzur Akademisi” projesini yürütmüştür. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından desteklenen “Anneler size gelecek” projesine ve Elazığ Valiliği tarafından yürütülen sosyal destek projesine katkıları olmuştur. “Anneler size gelecek” projesi aynı zamanda çözüm sürecine katkı sağlaması bakımından önemli görülmüştür. Diyanet işleri personellerine yönelik Harput Diyanet Eğitim Merkezi’nde “Madde ve Mana Boyutuyla İnsan ve Sağlık” konulu seminerler vererek pozitif bilimler ile manevi hayatın kesişme noktalarının inanç dünyasına katkıları ve dinin stresin ortaya çıkardığı bedensel ve ruhsal rahatsızlıkların tedavisinde faydalı olduğunu ifade etmiştir. Vekilin valilik ve diyanet işleri gibi kurumların projelerine destek verdiği görülmektedir.

Bulut, “MS - DER, KASSAD - D Elazığ Şubesi ve FÖDER gibi sivil toplum kuruluşlarının kuruculuğu ve yönetim kurulu başkanlıklarını yapmıştır (https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.bilgi?p_donem=25&p_sicil=7235, 18 Ocak 2018’de erişildi). Ayrıca, 2000–2001 yıllarında Elazığspor Futbol Kulübü Başkanlığı yapmış ve takımı da başarıya ulaştırmış olması da toplumdaki önyargıların yıkılması açısından önemli görülebilir. Kadın seyircilerin stadyuma gelmelerini sağlaması, futbol gibi sadece erkeklerin varlık gösterdiği bir alana kadınların adım atmasını sağlamış olması, birtakım önyargıların yıkılması açısından önemli görülebilir. Bulut ayrıca, Elazığ yerel televizyonunda hafta bir gün yayınlanmak üzere “Sağlık

Olsun” programını hazırlayıp sunmuştur. Program sayesinde güncel sağlık sorunları konusunda insanları bilinçlendirmeyi amaçladığını belirtmektedir. Sonuç olarak, sosyal politikalar alanının AK Parti kadın milletvekillerinin ilgisini çeken ve parti tarafından da kadın milletvekillerine sıklıkla rol verildiği görülen bir alan olduğu söylenebilir.

3.14.2. Kadınlara Yönelik Çalışmalar

AK Parti kadın milletvekillerinin kadınlara yönelik çeşitli çalışmaları bulunmaktadır. Erkeklerin çoğunlukta oldukları ve kadınlara oranla öne çıktıkları siyasi arenada daha önceki bölümlerde değinildiği gibi, kadınlara genellikle kadınlarla ilgili faaliyetler düşmektedir. Bu durum kadın sorunlarının öznesi olması açısından kadınlar tarafından şüphesiz ki erkeklere oranla daha iyi anlaşılacaktır. Ancak, siyasette yer alan kadınların yalnızca kadın alanında faaliyet göstermesini beklemek de, diğer alanlardaki varlıklarını sınırlandırarak nitelikli bir temsilden uzaklaştıracaktır. Kadınlara kadınlık rolleri ile ilgili görevlerin verilmesi cinsiyetçi bir iş bölümüne neden olabilmektedir. Oysa temsili demokrasinin gereği olarak, mecliste bulunan kadınların, tüm alanlarda alınan kararlarda kadınları temsilen bakış açısını yansıtmaları beklenir. Çünkü demokratik bir yönetim tüm kesimleri temsilini yansıtabildiği ve bunu güvence altına alabildiği ölçüde demokratiktir. Mecliste erkeklere oranla azınlıkta olan AK Partili kadınların genellikle kadınlarla ilgili konularda faaliyet gösterdikleri görülmektedir. Bu çalışmaların genellikle bireysel olmaktan ziyade kolektif çalışmalar olduğu söylenebilir. “Ana-Kız Okula”, “Haydi Kızlar Okula” benzeri kampanyaların yanı sıra, çalışan kadınlara süt izni verilmesi, Aile Mahkemelerinin kurulması, kadın erkek eşitliğini sağlamaya yönelik Türk Ceza Kanunu’ndaki değişiklik bu çalışmalara örnek olarak verilebilir. Projeler AK Partinin projeleri olarak nitelendirilmesinin yanı sıra kadınlar tarafından şekillenmektedir.

AK Parti kadın milletvekillerinin “Kadına Yönelik Şiddet” konusuna sıklıkla yoğunlaştıkları dikkat çekmektedir. Bu durumun ülke gündemi ve yaşanılmakta olan mevcut sorunlar ile de ilgili olduğu söylenebilir. Gaziantep’in ilk kadın milletvekili olan Fatma Şahin, 22. 23. ve 24. Dönemde TBMM’ye seçilmesinin ardından kadınlara yönelik çalışmalarda bulunmuştur. Türkiye-AB Karma Parlamento Komisyonu Üyeliği,

TBMM Töre ve Namus Cinayetleri Komisyonu ile Çocuklara Karşı Şiddeti Araştırma Komisyon Başkanlıkları yapmıştır. AK Parti Genel Merkez Kadın Kolları Teşkilattan Sorumlu Genel Başkan Yardımcılığı, Siyasi ve Hukuki İşlerden Sorumlu Genel Başkan Yardımcılığı ve Genel Merkez Kadın Kolları Başkanlığı yapmıştır. Aile içi şiddet ile mücadele amaçlı çalışmalar yürütmüş ve konuyu sıklıkla meclis gündemine taşımıştır. TBMM’de yapmış olduğu ilgili konuşmalarından bir tanesi şu şekildedir:

“3 Kasım itibarıyla, biz hükümet olduktan sonra, kadınıımızın en büyük kazanımlardan birisi dediğimiz Aile Mahkemelerinin kurulmasıyla bu süreci başlattık, değerli arkadaşlar. Aile Mahkemelerinin kurulması, beraberinde, boşanmanın, her ne kadar erkeği de yıpratsa da en çok kadınlarımızı ve çocuklarımızı mağdur etmektedir. Bu yüzden Aile Mahkemelerinin kurulması, kadınlarımızın kendini ifade etmesi ve hakkını araması yönünden önemli bir açıdır, diye düşünüyorum. Arkasından, İş Kanunu’nda yaptığımız değişikliklerle doğum ve süt izninde Avrupa Birliğinin birçok ülkesinde olmayan daha da ileri standartları getirdik ve 8 haftaya çıkardık doğum izinlerimizi. Bunun arkasından, değerli arkadaşlarım, Türk Ceza Kanunu’na gelen pakette 10’uncu maddede çok önemli bir değişiklik yaptık ve kadın-erkek eşittir, eşitsizlik durumunda devlet gerekli müdahaleyi yapmakla yükümlüdür, dedik. Bu, bana göre ve birçok sivil toplum kuruluşuna göre de, 1934 yılından sonra kadınıımızın elde ettiği en büyük siyasî zaferdir diye düşünüyorum.” (https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=27:29&v_meclis=1&v_donem=22&v_yasama_yili=&v_cilt=77&v_birlesim=067, 13 Ocak 2018’de erişildi).

Şahin, yukarıdaki konuşmasında kadınlara yönelik çalışmalarına, Aile Mahkemeleri başta olmak üzere hazırlamış oldukları hukuksal düzenlemelere değinmiştir. Vekil, boşanmaların önlenmesi için politikalar üretmeye çalıştığını belirtmektedir. Geçimsizliklerin önemli nedenlerinden biri olarak da kredi kartlarının sorumsuz şekilde kullanılmasına da bağlı olarak ortaya çıkan ekonomik sıkıntıları göstermiştir. Katkılarıyla, anneler ve anne adayları için de çocuk sahibi annelere ve hamilelere izin verilmesine ve zorlayıcı işler yaptırılmamasına yönelik düzenlemeler yapılmıştır. Hamilelerin çalıştığı ortamların yeniden düzenlenmesi, gebeliği riske

sokacak durumlarda görev değişikliğine gidilmesi yönündeki çalışmaları uygulamaya konulmuştur. Ayrıca, çalışan annelere yönelik daha kısa süreli mesai yapabilmeleri, esnek çalışma modeli doğum sonrası işe dönen kadının zorunlu olarak işine geri alınmasına yönelik çalışmalar yapmıştır. 61. Hükümette Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı yapmış olması Şahin'in kadınlara yönelik çalışmalarının çeşitlenmesini sağlayan bir etmendir.

Kadın milletvekillerinin bireysel çalışmalarının yanı sıra AK Partinin kolektif çalışmalar ile hazırlanan kadınlara yönelik projeleri bulunmaktadır. “Ana-Kız Okula”, “Haydi Kızlar Okula” benzeri kampanyaların çok faydalı olduğuna vurgu yapan L. Selva Çam, bu politikalarla kızların ortaokullarda 2003 yılında %45, 2006’da %52 ve 2016 yılında %80’lerde okuma oranına ulaşıldığına vurgu yapmaktadır. Kadın kolları gibi teşkilatlar, kadınları meclise taşıyacağını, sadece vekillik değil, yerel yönetimlerde, parti kademelerinde yer alacağını, bunun da siyasette ciddi bir kadın bakış açısı oluşturacağını belirtmektedir. AK Partinin hazırlamış olduğu proje doğrultusunda, çalışan kadınlara doğuma bağlı olarak yarı zamanlı ve tam ücretli çalışma hakkı, kadın girişimcilerin artmasına yönelik pozitif ayrımcılık getirilmiştir. Ayşe Sula Köseoğlu, milletvekilliği döneminde kadın istihdamının %20,8’den %27,5’e yükseltildiğini belirtmektedir. Siyasal hayatta ise demokrasinin ilerlemesine yönelik, TBMM’de 1935’te %4,5 olan kadın oranının %14,7’ye getirildiğini belirterek bulunduğu bölgedeki tek kadın milletvekili olarak kadınların siyasette ve sosyal hayatta temsilde yer alabilmesi için elinden gelen gayreti göstereceğine dair de söz vermektedir. Vekilin bahsettiği gayretin 2018 yılındaki seçimlerde kadın vekil oranının %17,1’e yükselmesinde etkisi olup olmadığı tartışılabilir, ancak kendisi 27. Dönem ile birlikte milletvekilliği son bulmuştur.

Kadına karşı şiddet konusunda, aile içi şiddet konusunda yapılan pek çok düzenleme bulunmasına rağmen sorunun çözümü mümkün olmamıştır. İlknur İnceöz, 25.11.2015 tarihli Kadına Yönelik Şiddete Karşı Uluslararası Mücadele ve Dayanışma Günü’ne ilişkin açıklamasında, aile içi şiddete dikkat çekerek toplumsal olarak bir zihinsel dönüşüme ihtiyaç olduğunu savunmuştur. İnceöz: “Bu konuda samimi bir şekilde yasal düzenlemelerin gerçekleşmesi ama bununla beraber toplumsal anlamda

bilincin, zihinsel dönüşümün ne kadar etkili ve önemli olduğunu -geçtiğimiz dönemlerde aslında çok ciddi yasal düzenlemeler yapılmış olmasına rağmen hâlâ günümüzde bu haberleri alabiliyorsak- bir oturup düşünmemiz lazım. Burada her şeyden önce toplumun zihinsel dönüşümünü gerçekleştirmemiz lazım.” cümleleri ile konuyu TBMM’de gündeme getirmiş, meseleye sadece iktidar partisinin değil, tüm partiler tarafından partiler üstü bir mesele olarak bakılması gerektiğini savunmuştur. Milletvekilliği dışında Genel Başkan Yardımcılığı ve MKYK üyeliği gibi üst düzey görevler üstlenmiş olan Prof. Dr. Edibe Sözen’in kadın ve aile bireylerinin şiddetten korunmasına dair kanun teklifinde katkıları bulunmaktadır. İlgili kanun teklifinin içeriği şu şekildedir: “Şiddette uğrayan veya şiddete uğrama tehlikesi bulunan; kadınların ve diğer aile bireylerinin şiddetten korunması amacıyla alınacak tedbirlere ilişkin usul ve esasların düzenlenmesi öngörülmektedir” (https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tasari_teklif_sd.onerge_bilgileri?kanunlar_sira_no=89725, 7 Ocak 2018’de erişildi). Kadın ve aile bireylerini korumak amacıyla hazırlanan kanun teklifi, ilk imza sahibi Fatma Şahin ile birlikte toplam 26 AK Partili kadın milletvekilinin imzası ile kabul edilmiştir.

Türkiye’de cinsiyete dayalı ayrımcılıkla mücadele edilmesi ve kadın erkek fırsat eşitliğinin sağlanması amacıyla 2009 yılında TBMM bünyesinde Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu oluşturuldu. Komisyonun oluşturulmasına yönelik ilgili kanun teklifinde 23. Dönem AK Parti kadın milletvekillerinin tamamının (26 Milletvekili) imzası bulunmaktadır. Komisyonun oluşturulma aşamasında ve ileriki dönemlerdeki çalışmalarında AK Parti kadın milletvekillerinin yer aldığı görülmektedir. İlgili kanun teklifinde ilk imza sahibi ise Nimet Baş’tır. TBMM bünyesinde, kadın-erkek eşitliğini sağlamaya yönelik kurulan Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonunun çalışmaları ile şiddete uğrayan veya uğrama tehlikesi olanlar ve onların yakınlarının maruz kaldıkları sıkıntıların bir çözüme kavuşturulması da amaçlanmaktadır.

Kadına yönelik şiddetin sebepleri ve alınması gereken önlemler ile ilgili Gökçen Özdoğan Enç, hâlâ şu yüzyılda kadına yönelik şiddetin konuşuluyor olmasından duyduğu rahatsızlığı dile getirmiştir. Nüfusun yüzde ellisinden fazlasına sahip kadınların gerek kamusal gerekse özel alanda fiziksel ekonomik psikolojik cinsel

şiddete uğramaları konusuna dikkat çeken Enç, ailenin korunması ile ilgili kanunun bir araştırma Komisyonu kurularak sebeplerini çözümlerini görüşerek bu şiddet problemini çözüme kavuşturulmasını istemiştir. “Bu problem Hükümetin Bakanlığın milletvekillerimizin kısacası hepimizin problemidir. Hükümet olarak kadının ne demokratik ne muhafazakâr ne kıyafeti ne de yaşam biçimi ile ilgili bir problem yaşatılmıştır. Kadınlarımızı görünür kılmak onların karar alma mekanizmalarında karar almalarını sağlamak en büyük amacımız ve hedefimiz olmalıdır.” şeklinde düşüncelerini ifade etmiştir (<http://www.milliyet.com.tr/ak-parti-milletvekili-gokcen-enc-kadina-antalya-yerelhaber-493556/>, 23 Ocak 2018’de erişildi). İnsan nüfusunun yaklaşık olarak %50 sini temsil eden kadınların şiddet görmesi Türkiye’de değil dünyada da önemli sorunlar arasında yerini almaktadır. Fiziksel şiddet olduğu gibi ekonomik, psikolojik, cinsel şiddet gibi şiddetlere maruz kalan kadınlara karşı bir insanlık suçu işlenmekte diğer bir tarafta halk arasında yerleşmiş “saçı uzun aklı kısa” gibi birtakım deyimlerinde zararı tartışılmazdır.

Kadınlara yönelik ihmal, şiddet, istismar gibi konular üzerinde çalışmalar yürüten bir diğer milletvekili ise 26. Dönemde Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı yapmış olan Sema Ramazanoğlu’dur. Ramazanoğlu, kadın ve çocuklara yönelik şiddetle hiç toleranssız mücadele amaçlı gerekli adımları atılmasını sağlamak için çalışmalar yürüttüğünü belirtmiş ve konuyu TBMM’ye taşımıştır. TBMM’de yapmış olduğu konuşmasında: “Bakanlığımız olarak, her türlü şiddet, ihmal, istismara karşı, altını kalın bir hatla çiziyorum, sıfır toleransla mücadelemizi sürdürüyoruz ve sürdüreceğiz ve bundan da asla taviz vermeyeceğiz.” sözleri ile kadın ve çocuklara yönelik şiddet ve istismar konusunda mücadele verdiklerini beyan etmiştir (https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/genel_kurul.cl_getir?pEid=46951, 25 Ocak 2018’de erişildi). Görevi döneminde yapmış olduğu çalışmalar ile hak ve insan bakışıyla aşkla mağdur ve mazlumlar için hizmet üretmeyi amaçladığını açıklamıştır. Bakanlığı dönemi ile ilgili gelişmelerin başında sosyal yardımlara ve hizmetlere ayrılan payın önemli derecede arttığı müteakiben bakanlık bünyesinde bakıma muhtaç yaşlıların, kadınların, çocukların olduğunu, bunlara yönelik çalışmaları sosyal, psikososyal ve ekonomik yönden desteklenmesi çalışmalarında bulunduğunu belirtmektedir.

Kadına karşı ayrımcılığı önlemek için ekonomik olarak güçlü, eğitilmiş, siyaset içerisinde kadının güçlü olabilmesi için çalışmalar sürdürüldüğünü belirtmektedir. Bakanlığında Ensar Vakfı'nda gerçekleşen bir istismar olayı gündeme gelmiştir. Konu ile ilgili, suiistimal yapan bu kişilere rastlanmış olması, hizmetleri ile öne çıkmış bir kurumu karalamak için gerekçe olamayacağını savunmuştur. Ensar Vakfı ile alakalı görevini suiistimal eden insanlar bulunmakla birlikte böylesine menfur bir olayın bir camiaya mal edilmesini doğru bulmadığını belirtmiştir (<http://www.milliyet.com.tr/bakan-sema-ramazanoglu-ensar-vakfi-na-ankara-yerelfotogaleri-13964214/>, 6 Mayıs 2018'de erişildi).

AK Parti kadın milletvekilleri arasında katılım ve toplumsal cinsiyet gibi kadın konuları üzerinde çalışmalar yürüten kişilerin kadın kolları genel başkanlığı gibi görevlerde değerlendirildiği görülmektedir. 23. ve 24. Dönem AK Parti Kocaeli Milletvekili seçilen Azize Sibel Gönül'ün kadınları temelden etkileyen konularda çalışmaları bulunmaktadır. Bu çalışmalardan bazıları: "Toplumsal Cinsiyet Yönünden Anayasa", "Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinde Medyanın Rolü", "Her Alandaki Kadın Artırılması ve Çözüm Önerileri", "Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme". Gönül, AK Parti Genel Merkez Kadın Kolları Başkanlığı görevi ile de partinin kadına yönelik programlarını yönetmiştir. Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun Tasarısı ve Teklifleri hakkında yapmış olduğu konuşmada hükümetin çalışmaları hakkında bilgi vermiştir;

Değerli milletvekilleri,

Başkanlığımı yaptığım Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu; kadınının sağlık hakkı, insan hakkı, maddi ve manevi bütünlük hakkı, kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı, çalışma hakkı gibi temel hak ve özgürlüklerinden tam olarak yararlanmasını engelleyen ve toplumun kanayan bir yarası olan kadına yönelik şiddet konusunda duyarsız kalmamıştır. Bu bağlamda, komisyon olarak kadına yönelik şiddetin önlenmesinde mevzuattaki ve uygulamadaki noksanlıkların tespitine ilişkin bir alt komisyon oluşturulmuş, konuyla ilgili uzman kişiler dinlenilmiş, yerinde incelemeler gerçekleştirmiş ve bütün bu görüşmelerden elde edilen bulgulara dayalı olarak da kadına yönelik şiddetin önlenmesine ilişkin mevzuattaki ve uygulamadaki noksanlıklar tespit edilip çözüm önerileri

geliştirilmiştir. Söz konusu rapor ilgili tüm kurumlara gönderilmiştir (https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/genel_kurul.cl_getir?pEid=554, 11 Kasım 2017’de erişildi).

Ayrıca kadına yönelik şiddet ve ayrımcılıkla mücadele anlamında ilk ve tek sözleşme olan İstanbul Sözleşmesi ve 6284 sayılı “Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun” Gönül’ün desteği ile Kadın-Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu görüşmeleri sonucunda yasalaşmıştır.

Kadına yönelik şiddet oranlarına bakıldığında dünya sağlık örgütünün verilerine göre dünyada şiddet gören kadın oranı % 13 ile % 61 oranında değişim göstermektedir. Türkiye’de ise bu oran % 35 ile % 40 arasında değişmektedir. Kadına şiddet uluslararası toplumda “Kadının insan hakları” çerçevesinde gündeme gelmiş, kadın- erkek eşitliğinin sağlanması, kadına karşı ayrımcılığın önüne geçilmesi için çalışmalar yapılmış ve hatta 1985 tarihinde bununla ilgili birde Türkiye tarafından bir sözleşme imzalanmıştır. Kadına yönelik şiddetle alakalı mevcut 4320 sayılı Kanunu’nun yetersizliği gerekçesiyle kanun kapsamının genişletilmesi için çalışmalar yapılmaktadır. Şiddete uğrayan kadınlarda mağduriyetlerin giderilmesi için ücretsiz hizmetler yapılırken, şiddeti uygulayanında rehabilite edilmesi amacıyla çalışmalar yürütüldüğü belirtilmektedir.

3 Kasım 2002 seçimlerinde milletvekili seçilmiş, 59. Hükümette Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanı Nimet Baş (Çubukçu), 60. Hükümette ilk kadın Milli Eğitim Bakanı olarak yer almıştır. Her iki bakanlığı da 6 sene sürdürmüş olması nedeniyle de en uzun süre bakanlık görevinde bulunmuş kadın bakan olmuştur. 17 Ocak 1998 tarihinde yürürlüğe giren aile içi şiddetle mücadeleye yönelik 4320 sayılı Ailenin Korunmasına Yönelik Kanun uygulamasındaki aksaklıkların giderilmesi amacıyla değişiklik taslağının hazırlanmasına katkı sağlamıştır. Bu amaçla ilgili kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum örgütleri ve hukuk temsilcileri ile toplantılarda bulunmuştur. Kadına yönelik aile içi şiddetin önlenmesine yönelik çalışmalarda bulunan Çubukçu, mağdurlar için gerekli tedbirlerin alınması ve devletin koruması altına alınacağına dair beyanda bulunmuştur. Türkiye Büyük Millet Meclisi bünyesinde, kadın-erkek eşitliğini

sağlamaya yönelik bir Fırsat Eşitliği Komisyonu kurulması amacıyla hazırlanan kanunu desteklemiştir(https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tasari_teklif_sd.onerge_bilgileri?kanunlar_sira_no=63743, 13 Şubat 2018'de erişildi). Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığı da yapan Çubukçu, aile içi şiddetle ilgili yaptıklarını dile getirirken 4320 sayılı ailenin korunmasına yönelik mevcut yasanın yetersiz yanları ile alakalı çalışmalar gerçekleştirmiştir. Böylesine önemli bir konunun sadece aile bakanlığı tarafından değil top yekûn bir kurumlar arası çalışma ile organize edildiğinde daha başarılı olunacağını altını çizmiş ve çalışmalarında gerek sivil toplum örgütleri gerekse hukuk temsilcileri ile konu değerlendirilmiştir. Burada kadın bir vekile bakanlık görevi verilmesi, toplamda 12 yıl ülkedeki en yüksek makamlardan birinde yer alması önemlidir. Ancak dikkat çeken bir detay kadınlık rollerinin uzantısı olan alanlarda yer almasıdır. AK Partide kadın siyasetçilerin birçoğu kadınları ilgilendiren konularda çalışma yürütmektedir. Bu durum kadın sorunlarına çözüm üretilmesi açısından olumlu olsa da, diğer alanlara yönelimlerinin sınırlandırılmasına neden olabilmektedir.

Kadınlara yönelik çalışmaları bulunan bir diğer AK Parti kadın milletvekili de Güldal Akşit'tir. Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığı, TBMM Anayasa Komisyonu Başkanvekilliği Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu kurucusu olmuş ve Başkanlığını yürütmüş olan Güldal Akşit, AK Parti Genel Merkez Siyasi ve Hukuki İşler Başkan Yardımcılığı ve Genel Merkez Kadın Kolları Başkanlığı yapmıştır. Kadın ve aile bireylerinin şiddetten korunmasına dair kanun teklifinde katkıları bulunmaktadır. 2012 yılında yürürlüğe girmiş olan ilgili kanun ile şiddette uğrayan veya şiddete uğrama tehlikesi bulunan; kadınların, çocukların, eşlerin, nişanlıların, yakın ilişki içinde yaşayanların, nişanlılık veya evlilik birliği ya da beraberliği herhangi bir sebeple sona ermiş olan bireylerin veya diğer aile bireylerinin şiddetten korunması amacıyla alınacak tedbirlere ilişkin usul ve esaslar düzenlenmiştir (https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tasari_teklif_sd.onerge_bilgileri?kanunlar_sira_no=89725, 10 Şubat 2018'de erişildi). Kadın-erkek eşitliğini sağlamaya yönelik bir fırsat eşitliği komisyonu kurulmasını sağlamak amaçlı hazırlanan Fırsat Eşitliği Komisyonu Kanunu Teklifinde Akşit'in, imzası bulunmaktadır. İslamiyet'in kadına bakışıyla alakalı pozitif yaklaşımlarda bulunurken günümüzde kadına ve aile bireylerine karşı şiddete karşı çalışmalarda

desteğini esirgememiş bunun çözümleri konusunda TBMM'nin çözümün tek adresi olduğuna, bu işlerin birlikte çalışarak çözüme kavuşturula bileceğine vurgu yapmıştır.

TBMM'de kadın konusu ile birlikte gündeme gelen bir konu da başörtüsüdür. Bir kısmı başörtülü olan AK Partili kadın milletvekilleri, bu konu ile ilgili eleştirilere sıklıkla TBMM kürsüsünde yanıt vermiştir. Örneğin Sema Kırıcı, 05.03.2016 TBMM'de söz alarak kadına karşı şiddetin başı açık veya başı örtülülere yapılan şiddet olarak ayrılmasına karşı olduğunu belirtmiştir:

“Öncelikle şunu belirtmek istiyorum ki, şiddetin, özellikle de kadına karşı yapılan şiddetin, her türüsüne karşıyız. Az önce dile getirilen olaylarda da belirtildiği gibi kadına karşı şiddetin de başı açık veya başörtülülere yapılan şiddet olarak ayrılmasına da kesinlikle karşıyım. Bugün yaşanan olaylarda, gündeme getirilen olaylarda kesinlikle bir başörtüsü mağduriyetinden dolayı bu olaylar gündeme gelmemiştir. Ayrıca, belirtmek istiyorum ki, Sayın Cumhurbaşkanımız veya Başbakanımız veya AK Partinin hiçbir üst düzey yöneticisi, başörtüsünü bir istismar aracı olarak bugüne kadar kullanmamıştır. Bilakis, onlar, bizim haklı mücadelemizde, başörtüsü mücadelemizde her zaman bize destek olmuş ve bu yasağın kalkması için, bu anlamsız yasağın kalkması için de mücadele etmişlerdir. Keşke bu tepkiler yıllar önce verilmiş olsaydı.”

Meclisteki konuşmasında Sema Kırıcı, Cumhurbaşkanı, Başbakan veya AK Partinin hiçbir üst düzey yöneticisinin başörtüsünü bir istismar aracı olarak kullanmadığını vurgulamaktadır.

Kadına yönelik şiddetle alakalı Özgecan Aslan'ın katledilmesi ile ilgili Çiğdem Münevver Ökten de hem bir anne hem de bir milletvekili olarak bu tür cinayetlerin tekrar yaşanmaması için elinden geleni yapacağını beyan etmiştir. Olaydan duyduğu derin üzüntüyü vurgulamıştır. Bu olayın analizinin iyi yapılması gerekmektedir. Olayın temelinde kadına şiddet yatmaktadır. Öfkesini kontrol edemeyen erkek, bir de alkol ve madde bağımlılığı öfkeyi şiddete dönüştürmektedir. Psikolojik rahatsızlıkları bireylerin kabullenmemesi teşhis ve tedavisinin yapılamayışı toplum olarak sosyal bir sorunla karşı karşıya getirmektedir. Ruhsal hastalıkların tedavi edilemeyişi bireysel

psikopatolojidir. Vekil Ökten, bu durumun toplumda Özgecan Aslan olayındaki gibi canavarlıklara sebebiyet verdiğini savunmaktadır. Aile içerisinde yaşanan şiddet sonucunda çocuklarda oluşan kişilik bozuklukları tespit edilerek sorumlu bakanlıklar vasıtasıyla tedavi yoluna gidilmesini önemli görmektedir. Aile ve Sosyal Politikalar, Milli Eğitim ve Sağlık Bakanlıkları koordineli olarak bu olay üzerinde ciddi çalışma yürütmesi gereğine değinmiştir. TBMM Genel Kurulunda bu konuyu gündeme getirmiştir: “Türkiye genelinde yapılan psikiyatrik incelemelerde, psikopat kişilik bozukluğuna sahip insanların oranının yüzde 3’leri geçmekte olduğunu görüyoruz ki bu da 200 bin kişiye tekabül etmektedir.” (https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/genel_kurul.cl_getir?pEid=37488, 10 Şubat 2018’de erişildi).

Ökten’e göre; kişilik bozukluğu olan insanların doğru teşhis ve tedavisinin yapılmaması, ölümcül şiddeti de beraberinde getirmektedir. Ailelerde bu tür babaların eşlerine veya çocuklarına uygulamış oldukları şiddetin oluşturacakları travma o aile içerisinde korkunç yaralar açabilmektedir. Bu tür suçların caydırıcılığına dikkat çeken vekil, mevcut 5237 sayılı bu tür suçlarla ilgili yasada değişiklik yaparak bu canilerin iyi halden yararlanmaması, ceza indirimine gidilmemesini temenni etmiştir: “Bu canilerin hiçbir iyi hâlden indirim tabi olmayacak şekilde otuz dokuz yıl ağırlaştırılmış müebbet cezasıyla cezalandırılması konusunda yargının gerekeni yapacağına inancım tamdır.” (https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/genel_kurul.cl_getir?pEid=37488 10 Şubat 2018’de erişildi). Vekile göre şiddetin temelinde yatan sebeplerin başında psikolojik rahatsız olduğunu kabullenmeyen insanların tedavisinin yapılamaması olarak görmektedir. “Toplum olarak hala % 3 ile yani o günün hesap ölçümleri ile 200 bin kişiyle birlikte yaşamaktayız.” diyerek konunun önemine dikkat çekmeye çalışan vekil, şiddet olaylarının azalması için psikolojik rahatsız kimselerin tedavisinin yapılması gereğine vurgu yapmaktadır.

23. 24. ve 25. Yasama Dönemlerinde İstanbul milletvekili olarak görev almış ve 24. Dönemde TBMM oylaması ile TBMM Başkanvekili olan Ayşenur Bahçekapılı da, kadına yönelik şiddeti 2013 yılında TBMM kürsüsüne taşıyarak sözleri ile konuya dikkat çekmiştir:

“Sayın milletvekilleri,

İki gün önce Kadına Yönelik Şiddete Karşı Uluslararası Mücadele Günü'nü yaşadık. Bu Parlamentoda bulunan herkes ve hepimiz çeşitli platformlarda kadına ve insana yönelik şiddeti protesto ettik. Kadına şiddet sadece kaba kuvvetle olmaz, sözel olarak da, sözlü olarak da şiddet gerçekleşebilir. Bir Parlamento üyesinin öncelikli olarak bir kadına ve sonrasında Türkiye Cumhuriyeti Başbakanının eşine yapmış olduğu şiddeti içeren tavrını bir kadın Başkan Vekili olarak ve Başkanımız adına Divan olarak kabul etmemiz mümkün değildir.”

Bahçekapılı, kadına yönelik şiddetin sadece Türkiye'nin sorunu olmadığını, bu konuyu uluslararası toplantılarda da her zaman dile getirdiklerini ifade ederken şiddetin sadece fiziksel değil sözlü olarak da uygulanabildiğini belirtmektedir. (https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/genel_kurul.cl_getir?pEid=29143, 10 Şubat 2018'de erişildi). Toplumun yakinen ilgilendiren konunun insan hakları içerisinde değerlendirilerek kadın-erkek ayrımı yapılmaksızın erkekler tarafından da gündeme getirilmesi çözümleri için çalışmalar yapılmasını talep etmiştir.

8 Mart 2016 TBMM Dünya Kadınlar Günü kutlamalarına ilişkin açıklamasında Ravza Kavakcı Kan, kadınlar gününü kutlarken kadınların öne çıkan sorunlarını da vurgulamıştır. “Kadınların arasında hiçbir ayırım yapılmadığı, kadın bedeninin meta olarak kullanılmadığı, kadınlara had bildirilmediği, kıyafetinin siyasete alet edilmediği, annelik hakkı dahil bütün haklarının savunulduğu, rahatlıkla ifade edilebildiği bir Türkiye ümidiyle, başta şehit annelerimiz olmak üzere, bütün kadınlarımızın Dünya Kadınlar Günü'nü kutluyorum.” Ravza Kavakcı Kan günümüzde kadın bedeni medya, reklam ve pazarlama gibi alanlarda kullanılan bir meta olarak kullanılmaya başlanmasına dikkat çekmektedir. Fatma Benli de 25.11.2016 tarihli TBMM'deki konuşmasında kadına yönelik şiddet ve ayrımcılığa çözüm yolları aranması gereğini dile getirdiği konuşmasında Meclis Başkanına kadınlara pozitif ayrımcılık yaptığı için teşekkürde bulunmuştur. TBMM 25 Kasım Kadına Yönelik Şiddete Karşı Uluslararası Mücadele ve Dayanışma Günü'ne ilişkin açıklamasında kadına şiddet konusuna ve ayrımcılığa dikkat çektiği konuşması şu şekildedir:

“Özellikle, bu jestiniz için tekrar teşekkürler Sayın Başkan. Çünkü 25 Kasım

Kadına Yönelik Şiddete Karşı Uluslararası Mücadele ve Dayanışma Günü'nde toplumun yarısını oluşturan, diğer yarısını ise yetiştiren kadınlara karşı hem ayrımcılığın hem de şiddetin kabul edilemez olduğunu tekrarlamak için önemli bir fırsat. Bu noktada, özellikle, kadınlara karşı pozitif ayrımcılık yaptığınız için teşekkür ediyorum.

Zira geçmişten geleceğe dünyanın her yerinde evrensel bir sorun olan kadına karşı şiddet hâlen en can yakıcı konulardan biri olmaya devam etmektedir. AK Parti iktidarında yapılan 6284 sayılı yasa gibi, bu konuda sloganlardan ziyade somut çözüm yolları aramak zorundayız. Bu noktada, yediden yetmişe herkesi kadına karşı şiddete sıfır tolerans noktasında beraber davranmaya çağırıyorum."

Benli'nin sözlerinden AK Parti içerisinde kadına pozitif ayrımcılık söz konusu olduğu düşünülebilir. Ayrıca kendisi ile yapılan mülakatta da kadına yönelik pozitif ayrımcılık konusuna önem verildiğini dile getirmiştir. AK Parti tarafından hazırlanan 6284 sayılı yasayı örnek vererek partinin kadın sorunları üzerine somut çözümler bulma istediğine dikkat çekmektedir.

AK Parti kadın milletvekillerinin TBMM Genel Kurulunda konuyu sıklıkla dile getirmelerinin ve çözüm amaçlı somut faaliyet taleplerinin, Aralık 2016'da onaylanarak yürürlüğe giren "Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı 2016–2020" hazırlanmasında etkili olduğu düşünülebilir.

Kamuoyuna yansıyan kadına yönelik şiddet olaylarının ardından AK Parti kadın milletvekillerinin konuyu meclis gündemine sıklıkla taşıdıkları söylenebilir. 14.06.2017 tarihli; kadın şehitlerle ilgili TBMM konuşmasındaki sözlerinde Ayşe Keşir henüz 22 yaşında olan Öğretmen Şenay Aybüke Yalçın'ın uğradığı saldırıyı⁸ gündeme getirmiştir.

"Sayın Başkan,

Geçtiğimiz günlerde hain bir saldırıda şehit olan Şenay Aybüke Yalçın öğretmenimiz henüz sekiz ay önce atanmış, idealist bir müzik öğretmeni idi,

⁸ 11 Ekim 2016 Tarihinde Batman ili Kozluk ilçesinde terör örgütü PKK'nın gerçekleştirdiği terör saldırısında silahla ateş açılmış, seken kurşunlar olay yerinden geçmekte olan Şenay Aybüke Yalçın'ın bulunduğu araca isabet etmişti.

aynı zamanda izciydi. Batman Kozluk Çok Programlı Anadolu Lisesinde müzik sınıfı yoktu ve kendi imkânlarıyla enstrümanlar temin ederek o sınıfı oluşturmuştu. Anadolu'da bir söz vardır: "Bal, bal diyerek ağız tatlanmaz." Yaşam hakkı, en önemli kadın ve insan hakkıdır. Aybüke öğretmen, Zeynep Sağır, Selda Güngör, Demet Sezen, Kübra Doğanay, Cennet Yiğit, Gülşah Güler ve pek çok vatansever kadın şehitlerimiz için taziye dahi dileyemeyenlerin kadına şiddet konusunu politik kullanışlı malzeme yapmalarını kınıyorum.”

Burada Ayşe Keşir'in kınamakta olduğu PKK ve ona bağlı olarak siyasi çalışmalarda bulunan gruplardır. Buradan vekilin teröre destek veren siyasi oluşumlara karşı tepkisini ortaya koymayı amaçladığı görülmektedir.

Kadına yönelik şiddetle mücadele amaçlı 25 Kasım 2017'de Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının desteğiyle “Kadına Şiddet İnsanlığa İhanettir” kampanyası başlatılmış, AK Parti kadın milletvekilleri kampanyaya destek veren faaliyetlerde bulunmuşlardır. AK Parti Bursa Milletvekili Emine Yavuz Gözgeç, TBMM Genel Kurulunda yapmış olduğu konuşmada kadına şiddet konusunu dile getirirken kampanyanın sloganını kullanmıştır.

Kadın milletvekillerinin mülakat ve söylemleri incelendiğinde kadın konularına yoğunlaştıkları söylenebilir. Diğer alanların aksine kadınla ilgili konularda en üst makamlarda (bakanlık derecesine kadar) görev aldıkları görülmektedir. AK Parti kadın milletvekillerinin birçoğunun AK Parti içerisinde kadına pozitif ayrımcılık konusuna önem verildiğini dile getirdikleri görülmektedir.

3.14.3. Gençlere Yönelik Çalışmalar

AK Parti kadın milletvekillerinin faaliyet gösterdiği bir diğer alan çocuk ve gençlere yöneliktir. Kadınların özel hayattaki annelik rollerinin bu durumda etkili olduğu düşünülebilir. Gençlerin eğitimi, istihdamı, yetenekleri doğrultusunda yönlendirilmesi gibi konularda AK Parti kadın milletvekillerinin TBMM konuşmaları bulunmaktadır. 21. Yüzyılda Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne aday ülke konumunda

olması genç bir nüfusa sahip Türkiye’de istihdamda kaliteyi yakalayabilmek için Türkiye’nin uzun dönemi kapsayan eğitim politikalarına ve planına ihtiyaç olduğunu savunan Selma Aliye Kavaf, konuyla ilgili çalışmaları sürdürdüklerini belirtmektedir. Çalışmalar hakkında; eğitim ve insan kaynakları vizyonu dikkate alındığında özgürlükçü eşitlikçi bireyin yaratıcılık ve hayal gücünü geliştiren bireysel farklılıkları gözeterek ve değerlendirilerek her bireyin özellikleri doğrultusunda en üst düzeyde kendini geliştireceği bir eğitim sistemi hayata geçirilmeye çalışıldığını söylemiştir (https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=943:945&v_meclis=1&v_donem=23&v_yasama_yili=&v_cilt=35&v_birlesim=033, 1 Mart 2018’de erişildi). Vekil, Türkiye’nin Avrupa Birliği hedefi doğrultusunda gençlerin eğitimi ve istihdamının öncelikli hedefleri olduğunu ve bu doğrultuda politikalar üzerinde çalıştığını belirtmektedir.

AK Parti kadın milletvekillerinin gençler ve çocuklara yönelik sorunları meclis gündemine taşıdıkları ve çözümü konusundaki çalışmalara katılım sağladıkları görülmüştür. AK Partinin gençlere yönelik “Gençlik Geleceğimizdir” fikrinden ziyade aynı zamanda bugünümüz olarak görülerek, gençlere fırsat verilmesi gereğini vurgulayan 22. Dönem AK Parti İstanbul milletvekili Halide İncekara’ya göre, gençler önu açıldığı takdirde hem toplumun hem de kendilerinin gelişmesini inşa ederek ömrünün geri kalan kısmını da daha huzurlu ve güvenli geçirecektir. Gençlerin içerisinde buldukları durumun iyi analiz edilmesinin, onların terörden uzak tutulmasının tehlikeleri önlemek adına önem taşıdığı görüşünü ortaya koymaktadır. Üstün yetenekli çocukların keşfi, eğitimleriyle ilgili sorunların tespiti ve Türkiye’nin gelişimine katkı sağlayacak etkin istihdamlarının sağlanması amacıyla bir meclis araştırması komisyonu kurulmasına ilişkin öneriler ve Meclis Araştırması Komisyonu Raporu’ndaki konuşmasında konuyu şu cümleler ile gündeme taşımıştır:

“Lakin burada özellikle bahsettiğimiz, parlak çocuklar dediğimiz, bizden daha hızlı öğrenen, bizden daha iyi düşünen çocuklar olmasından ziyade akranlarının arasında diğerlerine fark atan, yaratıcılık yanı güçlü olan, başladığı işi mutlaka tamamlama ihtiyacı hisseden, sorumluluk sahibi, adalet duygusu gelişmiş, empati duyguları gelişmiş bir nesilden bahsediyoruz ve bunların sayısı her 100 kişide ortalama 2 oldu ama biz komisyon çalışmaları sırasında şuna kanaat

getirdik ki 2'yle sınırlandırmak çocuklara da bize de haksızlık olur. Çünkü eskiden tek zekâ ölçümüyle zeki diye tanımlanan çocuklar şimdi artık çoklu zekâ ölçeklerinde farklı zekâlara sahip. Sosyal zekâ, müzik zekâsı, matematik zekâsı yani bir sürü ifadelerle tanımladığımızda bu halka genişleyebiliyor. Bu çocuklar şanslı, bırak Halide Hanım sakın demeyin, bu çocuklar dertli, dertli; kanayan bir yara.” sözleri ile ifade etmiştir. (https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/genel_kurul.cl_getir?pEid=536, 10 Şubat 2018’de erişildi).

Meclisteki konuşmasında üstün zekâlı çocukları doğru eğitim alamamaları nedeniyle şanslı değil dertli olarak görmektedir. Ayrıca çocuklara yapılan şiddet konusunda araştırma yapıldığında üstün zekâlı çocuklarında suça sürüklendiğini savunan İncekara, Türkiye’nin yararına teknolojik gelişmelerde değerlendirilmesi gereken çocukların art niyetli insanlar tarafından hacker olarak yetiştirilip fiber suçlarda kullanarak birer suç makinası olarak karşımıza çıkabildiğini belirtmektedir. Vekil ayrıca buna benzer birçok örnek olduğunu, burada gerek ailenin gerekse eğitim kurumlarının bu üstün zekâlı çocuklara gerekli alakayı göstermediğini savunmaktadır. Çocukları suça teşvik ederek şiddet uyguladığını şiddet denildiğinde sadece fiziksel değil psikolojik, ekonomik şiddet vb. şiddet türleri olduğunu belirten vekil, konunun çözüme kavuşturulması gerektiğini vurgulamaktadır.

3.14.4. İstihdam Alanında Çalışmalar

AK Parti kadın milletvekillerinin mevcut sektörlerde istihdamın artırılması ve yeni iş alanlarının açılması yönünde çalışmalarına da rastlanmaktadır. Esnaf ve girişimcilerin desteklenmesi, mesleki eğitimlerin verilmesi amacıyla yürüttükleri çalışmalara aşağıda değinilecektir.

Kadın istihdamına yönelik, “Annemin İşi Benim Geleceğim” projesi Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının desteği ile yürütülmektedir. Proje hakkında bilgi veren 61.Hükümet Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı Fatma Şahin, kadının hem mesleğini hem de anneliği bir arada başarılı şekilde yürütebileceğini, projenin de bu amaca hizmet ettiğini belirtmektedir (<http://www.haber7.com/guncel/haber/980077-annemin-isi->

benim-geleceğim-projesi-imzalandi, 10 Mart 2018'de erişildi). Proje kapsamında, organize sanayi bölgelerinde kreşler açılması kararlaştırılmıştır. Ayrıca bakanlık ile istihdam ve sosyal yardımlar alanlarında bir protokol imzalamıştır. Protokolde kadının istihdamının sağlanması amacıyla; aile ve iş yaşamının uyumunun sağlanması, kreşlerin artırılması, kadının insan hakları, Türkiye İş Kurumu (İŞKUR) çalışmalarında toplumsal cinsiyet eşitliğinin gözetilmesi, iş hayatında kadın hakları, aile içi eğitim, kadına yönelik şiddetin engellenmesi alanlarına yer verilmiştir (Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, 2017: 34).

İstihdama yönelik bir başka çalışma da Van'da gerçekleştirilmiştir. Teknokentlerde kurulacak birimlere devlet desteğinin yanı sıra, Van'da gerçekleştirilen tedavi tani kiti üretimi projesi ile seri üretime destek veren 23. ve 27. Dönem İstanbul Milletvekili Canan Kalsın'ın çalışmaları basına yansımıştır. Kalsın, "Bütün yatırımcıların da buralara gelip elini taşın altına koyması lazım. Çünkü nüfusu genç, işsizlik oranı yüksek. Böyle bölgelerde işsizliğin giderilmesi ve aynı zamanda bölgenin zenginleşmesine katkı sağlayacak çalışma ve çabaların olması gerektiğine inanıyorum." sözleri ile de istihdam sorununun çözümü için yatırımcılardan destek istemiştir (<http://www.hurriyet.com.tr/kelebek/saglik/vanda-tedavi-tani-kiti-uretilmeye-40011253>, 15 Şubat 2018'de erişildi). Van bu sayede yerli kit üretiminde 2. sıraya gelmiştir. Bu proje ile bölgedeki gençlere istihdam sağlandığı ve bölgede bir pazar oluşması amaçlandığı belirtilmektedir.

İstihdam alanındaki çalışmalarda yer alan bir diğer milletvekili ise Mesude Nursuna Memecan'dır. Vekil, memleketi olan Sivas'ta Esnaf ve Sanatkârlar Odası Birliği ile toplantılara katılan, toplumun gelişmesi için esnafın önemine dikkat çekmiş, büyük ve küçük esnafın desteklenmesi amacıyla çalışmalar yürütmüştür. Konuyla ilgili basına vermiş olduğu demeçte: "Esnafın üretmek isteyen kişilerdir. Bunlar toplumun gelişmesi için çok önemli özelliklerdir. Esnafın, sağlıklı bir şekilde yaşıyor, işini iyi yapıyor, önündeki engeller kaldırılıyor, esnafa imkân sunuluyor olması lazım. Hükümetimiz de serbest piyasa ekonomisine çok önem veriyor. Hem büyük hem de küçük iş adamlarının önünü açmak için her türlü imkânı seferber ediyor. Memleketimiz geliştikçe sunulan bu imkânlar daha da artıyor." açıklamasında bulunarak esnafın

önemine ve esnafı desteklemek adına gerçekleştirdikleri çalışmalara dikkat çekmiştir. (<https://www.haberler.com/ak-parti-sivas-milletvekili-mesude-nursuna-memecan-4299956-haberi/>, 24 Şubat 2018’de erişildi). Memecan’a göre; bu insanlara gerekli ilgi ve alakayı göstererek gerek ihtiyaç duydukları teknolojik araç gereçlerin temini gerek kredi ihtiyaçları, ürünlerin pazarlanması vb. konularda çalışmalarında destekçileri olmak önemlidir. Bu noktada vekil esnafı doğru anlamak ve bu insanların üretim amaçlı çalışan insanlar olduğunu bilerek desteklemenin gereğine dikkat çekilmektedir.

Petrol piyasasında ehil kişilere iş verilmesini sağlamak ve işçilerin haklarını korumak için TBMM’de konuşma yapan 22. Dönem AK Parti Milletvekili Semiha Öyüş’ün çalışmalarından da istihdam konusuna mesai harcadığı söylenebilir. Öyüş, Petrol Piyasası Kanunu’nda yapılacak değişikliklerle ilgili olarak Türkiye’de kayıt dışı ve kaçak olarak yurt dışından sokulan petrolün Türkiye’ye zararına dikkat çekmiştir. Yaklaşık 50 yıldır yapılan fakat 20 yıldır yoğunlaşan bu kaçakçılık olayı ile ilgili: "Sayın Başkan, değerli milletvekilleri; petrol piyasasının işleyebilmesi için petrol kaçakçılığından kaynaklanan haksız rekabetin önlenerek adil bir rekabet ortamının ve ürün güvenliğinin sağlanması gerektiğinin ne kadar önemli olduğu ortadadır. Ülkemizde dürüstçe ticaretini yapıp geçimini sağlayan ticaret erbabı kişilerin haklarını korumak, onları bu kaçakçılık işleriyle uğraşanlar karşısında zayıf bir konuma düşürmemek, devletin ve milletin hakkını korumak için bu kanunun acilen yasalaşması gerekmektedir." Öyüş’ün bu açıklamasında, kaçakların devlete olan maliyetine dikkat çekilmiştir(<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/tutanak/tbmm/d22/c145/tbmm22145054.pdf>, 11 Şubat 2018’de erişildi). Ayrıca Petrol Piyasası Başkanvekilliği görevi döneminde tespit etmiş oldukları kayıt dışı petrol ticaretinin zararların büyüklüğü ve bu konuda yapılması gereken çalışmalara değinmiştir. Önemli olan hastalığın tespiti fakat daha da önemlisi tedavisi, tedavi süresindeki ekip ve ekibin göstereceği performanstır, işin başında ehil insanların olmasıdır demektedir. Geline duruma dikkat çekerek, “Kaçakçılığı önleye bildik mi? Ne kadarını kayıt altına alabildik?” soruları ile özeleştirilmesinin gereğini vurgulamıştır.

Türkiye’de istihdam alanı olarak görülen sektörlerden biri olarak turizmin gelişmesi yönünde 24. Dönem Mardin Milletvekili Gönül Bekin Şahkulubey’in

söylemleri bulunmaktadır. Şahkulubey, AK Parti olarak yapmış oldukları çalışmaları anlatırken, turizm ile ilgili Türkiye'yi dünyada ilk 10 sıraya getirdiklerini bunun için gerekli yatırımların yapıldığını ve yapılmaya devam ettiğini açıklamıştır. 2002 yılında Türkiye'ye gelen turist sayısının 13 milyon iken, 2012 yılında bu rakamın 37 milyona yaklaştığını; 2023'te dünyada turizm bakımından ilk 5 de olmayı hedeflediklerini belirtmiştir. Benzer şekilde Mardin ilinin de yaklaşık oranlarda büyüme sağlayarak 2002 yılında 24.600 turist gelmiş iken bu oranın 2011 yılında 161.096 olduğunu söylemektedir. Şahkulubey ayrıca, Mardin'de Hz. Muhammed'in ayak izinin bulunduğu Hatuniye Medresesi, Ortodoksların Deyrulzafaran Manastırı, Yezidilerin Midyat'ta bulunan tapınakları buradaki inanç turizminin önemini ortaya çıkardığına dikkat çekmiş ve bu değerlerden yararlanarak turizmin geliştirilebileceğini savunmuştur (Türkiye Büyük Millet Meclisi 24. Dönem 3. Yasama Yılı 94. Birleşim).

İstihdam alanındaki çalışmalara örnek verilebilecek bir başka konu da mesleki yeterlilik ve mesleki eğitim konularıdır. 2008 yılına ait mesleki yeterlilik kurumunun bütçesi ile ilgili konuşma yapan Fazilet Dağcı Çığlık, Türkiye'nin en büyük zenginliğini genç nüfusu olarak gördüğünü belirtmiştir. Gençlerin yetişmesinde eğitimin bilginin yerinin çok büyük olduğunu bugüne değin hükümetlerin kısa vadeli eğitim programlarının başarı getirmediğini meclisteki sözleri ile savunmuştur: “Özellikle mesleki yeterlilik alanında uygulanmamış projeler ve neticesinde, birikmiş problemler bugüne yönelik işleri ağırlaştırmıştır. Bu kaybedilmiş yılların ağır yükünü bugün hükümet olarak kaldırmak için var gücümüzle çalışıyoruz. Özellikle yeniden yapılanma çerçevesinde, ülkemizin sosyopolitik ve jeopolitik imkânları ve genç nüfusu bu anlamda ele alınarak Mesleki Yeterlilik Kurumunun güçlendirilmesi en büyük hedeflerimiz arasındadır.” (<https://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem23/yil2/bas/b033m.htm>, 15 Şubat 2018'de erişildi). Mesleki yeterlilik kurumunun Avrupa Birliği müktesebatı ile uyumlu ulusal yeterlilik sistemini kurmak üzere 21 Eylül 2006 tarihinde mecliste kabul edilen 5544 Sayılı Kanun'la çalışma hayatına kazandırıldığını; dünya pazarında rekabet edecek nitelik sahibi eleman yetiştirildiğini belirtmektedir. Çığlık ayrıca, çağın ihtiyacı olan nitelikli elemanların yetiştirilmesi bunun ise uzun süreli eğitim programı ile mümkün olabileceğini, bu alanda da bir reforma ihtiyaç olduğunu vurgulamaktadır.

Bir dönem Türkiye’den istihdam amaçlı göç eden vatandaşların gittikleri ülkelerde yaşamış oldukları sorunlar Fazilet Dağcı Çığlık tarafından TBMM’de gündeme getirilmiş ve çözüm yolları araştırılmıştır. 1974 – 2007 yılları arasında İsviçre’de yaşayan gurbetçi bir ailenin kızı olduğunu orada yaşamakta olan insanların yaşadıkları sıkıntıların bugün milletin Meclisinde dile getiriyor olmasının gururunu yaşadığını paylaşan Fazilet Dağcı Çığlık, eski kuşak insanların Avrupa’da daha zor şartlar altında yaşarken şu anda 4 jenerasyon döneminin başladığını bunun da “yaşadıkları ülkelerde sadece iş gücüyle değil, sosyal yaşantıları kültürleri ve dilleri ile de katkıda bulunmaktadır.” demiştir. Bu jenerasyon içerisinde avukat, doktor, mühendis, ekonomist, işletme sahibi kişiler ve öğretmenler de bulunmaktadır. Çığlık, ekmek paraları için değişik ülkelere çalışmaya giden vatandaşların gittikleri ülkelerde adeta Türkiye’nin gönüllü elçiliğini yaptıklarını, çoğu zaman sıkıntılarını iletecek bir makam bulamamaktan yakındıklarını söylemektedir. Ayrıca yurt dışındaki vatandaşların dertlerine ilgi gösteren başbakan ve bakanlara tasarıda emeği olan bürokratlara teşekkürlerini belirtmiştir.

2006 yılında TBMM’de kabul edilen 5544 Sayılı Mesleki Yeterlilik Kanunu ile Türkiye’de ihtiyaç duyulan meslek elemanları boşluğunun doldurulması amaçlanmıştır. Avrupa birliği ülkeleri ile müktesebatın aynı kriterleri içeriyor olması önemlidir. Mesele istihdam ederken işin ehline veriliyor olmasıdır. Sürekli gelişmekte olan teknolojinin ihtiyacı olan yeni mesleklerin ve bu meslekleri icra edecek elemanların yetiştiriliyor olmasıdır.

3.14.5. Aile Konusunda Çalışmalar

2011 yılında çıkarılan kanun ile aileye ve kadına yönelik politikalar geliştirilmesi yönünde çalışmalar yapılması amacı ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı kurulmuştur. Bakanlık görevi ise kadın siyasetçilere verilmiştir. Aile ve kadın konularında anayasada değişiklikler yapılmıştır. AK Partinin kolektif çalışmaları olarak ortaya konulsa da aile ve kadın ile ilgili düzenlemelerde kadın milletvekilleri görev almaktadır. Bu çalışmalardan bir tanesi 2003 yılında “Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanun” ile Aile Mahkemelerinin kurulmasıdır.

Aile Mahkemeleri, aile hukuku ile konulara bakmak üzere kurulan ailenin korunmasını amaçlamaktadır.

Anayasanın 41. maddesinde yer alan ailenin Türk toplumunun temelini oluşturduğuna yönelik görüşten yola çıkarak günümüzde aile konusunda sıkça karşılaşılan sorunların çözümüne yönelik düzenlemelerin gerekliliğini savunan 22. Dönem Ak Milletvekili Semiha Öyüş, aile konusunda çalışmalarda bulunmuştur. Barış ve adaletin sağlanmasında demokratik haklara karşı saygılı, topluma faydalı bireylerin yetişmesi için aile yapılarının korunması devletin görevi olarak görülmesi gerektiğini dile getirmiştir. Öyüş'e göre Türkiye'de 4787 sayılı Aile Mahkemeleri ile alakalı usullerde aile içerisinde uyuşmazlık durumunda Aile Mahkemelerinde psikolog pedagog ve sosyal çalışmacılar bulunduruluyor olması, mahkemenin çalışmalarını olumsuz etkiliyordu. Psikolog, pedagog ve sosyal çalışmacı gibi meslek elemanlarının çalışmaları, Aile Mahkemelerinin yükünü arttırmaktaydı. Bunun üzerine vekilin de katkıları ile 2003 yılında yeniden düzenlenmiştir. Ayrıca bu yasaya göre görev alacak hâkimlerde evli ve çocuk sahibi olmak ve 30 yaşını aşmış olmak koşulu aranmaktaydı. Öyüş, durumun bazı bölgelere atama yaparken zorluklara neden olacağı düşünülerek Aile Hukuku alanında yüksek lisans yapılmış olmasının tercih sebebi olması gerektiğini savunmaktadır. Öyüş'ün diğer çalışması ise, 1180 sıra sayılı tasarının 4. Maddesiyle ilgili başbakanlıkta güvenlik işleri 1977 yılında Güvenlik işleri Genel Müdürlüğü olarak düzenlenmesidir. Öyüş, gelişmekte olan Türkiye'nin içeride ve dışarıda istikrarını sürdürebilmesi için güvenlik düzeyinin en üst seviyelere getirilmesi gerektiğini savunmuştur. Gerek dünyada gerek Türkiye'deki terör olayları nedeniyle bu alanda yeni vasıflı kadroların oluşturulmasının güvenliğimizin artmasını sağlayacağını belirtmiştir.

Evlilik temalı televizyon programlarının topluma zararlı etkilerini inceleme amaçlı kurulan alt komisyonun başkanlığına getirilen Canan Candemir Çelik ise, komisyonun amacının ilgili programların olumsuz etkilerinin araştırılması ve ilgili önlemlerin alınması olduğunu belirtmiştir. Gündüz kuşağında yayınlanan ve halkın da büyük rağbet gösterdiği programların reyting kaygısı ile konuları magazinleştirmeye çalışmaları yanı sıra komisyona ulaşan birçok şikâyet dilekçesi bulunduğunu da açıklamıştır. Genel ahlak, manevi değerler, aile yapısının korunması konularında

sakıncalı olan, yayınlandığı kanallara Radyo Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) tarafından da yüksek cezalar alan ve halkı yanıltan söz konusu programların kaldırılması için çalışma yürütmüştür. Burada gözlemlendiği üzere evlilik ve aile yapısı ile ilgili konular gündeme geldiğinde görev, genellikle kadın milletvekillerine düşmektedir.

3.14.6. Eğitim Alanındaki Çalışmalar

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk kadın Milli Eğitim Bakanı, AK Parti iktidarında kurulan 60. Hükümette Nimet Çubukçu olmuştur. Çubukçu'nun katkıları ile zorunlu eğitim 9 yıla çıkarıldı. "Zorunlu Ana Okulları Projesi" ile okullarda ana sınıfları açıldı, okul öncesi eğitimin yaygınlaştırılması amacıyla çalışmalar yürütüldü. Özel okulların desteklenmesi amacıyla Özel Eğitim Kurumları Kanunu'nda değişiklikler yapılmasını desteklemiştir. Çubukçu'nun desteklediği "Haydi Kızlar Okula" kampanyası ile kız çocuklarının yüzde yüz okullaşmasının hedeflendiğini belirtilmektedir. Ortaöğretim ve üniversiteye yerleştirme sınavları konusunda yaşanan aksaklık ve itirazlar üzerine de çalışmalar yürüttükleri açıklanmıştır (<http://www.haber7.com/egitim/haber/513757-bakan-cubukcudan-yeni-sbs-sinyali>, 5 Aralık 2018'de erişildi). Ayrıca, 200 bine yakın engelli çocuğun eğitim giderlerinin ve okullara erişim ücretlerinin de devlet tarafından karşılandığı belirtilmiştir. Eğitim, dünyada ve Türkiye'de sıklıkla gündeme gelen, ülkenin gelişmişliğini gösteren alanlardan bir tanesi olarak görülebilir. Böyle bir alanda, en üst düzeyde bir kadının sorumlu olması kadının siyasal hayattaki yeri açısından bir gelişme olarak görülebilir. Eğitim konusu çocukların yetiştirilmesi bağlamında değerlendirildiğinde kadınlık rollerinin bir uzantısı olarak algılanabilmektedir. Bu açıdan bakıldığında Milli Eğitim Bakanlığı görevinin bir kadına verilmesi, siyasetteki erkek hâkimiyetinin sona erdiği anlamına gelmeyecektir.

AK Partinin eğitim alanındaki ortak çalışmaları içerisinde kadın milletvekillerinin de yer aldıkları, eğitim alanında bazı konulardaki aksaklıkları TBMM gündemine taşıdıkları söylenebilir. İktidarları döneminde eğitime ve sağlığa verilen önemi dile getiren vekil Tülay Babuşcu, Doğu ve Güneydoğu'ya yapılan okul sayısını on katına çıkardıklarını belirtmiştir. Oralardaki çocukların okullara gidiş gelişteki sıkıntılarını gündeme taşımıştır. AK Partinin çocuklara yönelik eğitim ile ilgili

çalışmalar yapan bir diğer milletvekili ise Selma Aliye Kavaf'tır. Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığı yapmış olan Kavaf, TBMM'de Milli Eğitim Bakanlığının 2008 yılı bütçesine ait düşüncelerini açıklarken içerisinde bulunduğumuz dönemin bilgi dönemi olduğunu bu dönemin vazgeçilmezlerinin bilgi toplamak ve eğitilmiş insan yetiştirmek olduğunu savunmuştur. “Bizler çocuklarımızı kendi dönemimiz için değil, onları yetişkin olarak katma değer üretecekleri dönemlere hazırlamakla yükümlüüz.” demiştir(https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=943:945&v_mecelis=1&v_donem=23&v_yasama_yili=&v_cilt=35&v_birlesim=033, 17 Şubat 2018'de erişildi). Kavaf'a göre; küresel dünyada rekabet, bilgiyi üreten ve bilgiyle donanmış yani iyi yetişmiş insan sermayesiyle mümkün olacaktır. Eğitimin üç temel taşı öğretmen, öğrenci ve program olarak belirtmiş; başarının ise, bu üç unsurun düzenli çalışmasıyla mümkün olacağına vurgu yapmıştır. Yaşlanmakta olan Avrupa ülkelerinin nüfusunun azalırken Türkiye nüfusunun artacağına dikkat çekerek kaliteli bir eğitimin ise uzun vadeli eğitim politikalarıyla mümkün olabileceğini belirtmiştir. Geçmiş dönemde ezberciliğe dayanan, öğrencinin kendisini ifade edemediği, bilgi depolamaya dayalı muhakemeden uzak olan müfredatın yerine öğrencinin öğrenirken kendini de ifade edebileceği ezbercilikten uzak bir eğitim programına geçildiğini belirtmiştir. Eğitim alanında, AK Parti kadın milletvekilleri TBMM'de birçok kez konuşma yapmıştır. Alandaki aksaklık ve sorunları dile getirmekle beraber çözüm önerilerinde de buldukları görülmüştür.

Çocukların üstün yeteneklerinin keşfedilmesi, eğitimleriyle ilgili problemlerin tespiti ve etkin bir istihdamın gerçekleşmesi ile ilgili çalışmalar yürüten 24. Dönem Mersin Milletvekili Çiğdem Münevver Ökten, konuyu meclis gündemine taşımıştır: “Unutmamalıyız ki hükümetimiz ülkemizin geleceği açısından zor olanı seçmektedir. Yeteneklere göre eğitim, meslek liseleri örneğinde gördüğümüz gibi, kişi başına maliyeti hem daha yüksek bir eğitim hem de uzun soluklu bir planlama yapmayı gerektiren bir eğitimidir. Çünkü eğitim süresini on iki yıla çıkararak hedeflenen lise mezunu sayısının artırılmasıdır.” (Türkiye Büyük Millet Meclisi 24. Dönem 17. Cilt 83. Birleşim - Sayfa 205) Ökten'e göre; Üstün yetenekli insanlar aslında dünyayı şekillendiren insanlardır. Einstein, Michelangelo, Mimar Sinan imkânsız olanı başarmak için yola çıkmışlardır. Önlerine engel konulmadığı için de başarıya ulaşmışlardır. Vekil,

yapmış olduğu araştırmalarda Almanya’da üstün yetenekli çocuklar için ayrı okulların olduğunu, veli ve öğretmenlerin isteği doğrultusunda bu okullara yönlendirildiklerini ortaya koyarak oradaki sistemin işleyişi üzerinden Türkiye’deki sistemin iyileştirilmesi amaçlı çalışma yürütmüştür. Türkiye’de genç nüfusun %2’sini oluşturan üstün yetenekli çocukların yeterince destek göremediğini savunmuştur.

Üstün yetenekli çocukların eğitimine yönelik çalışmalar yapılması amacıyla kurulan komisyon hakkında ise: “Bu komisyon başlangıcın yolunu açmıştır arkadaşlar. Bunların en önemlisi de Millî Eğitim Bakanlığı, YÖK, TÜBİTAK ile ortaklaşa yürütölen Üstün Yetenekli Bireyler Strateji ve Uygulama Planının hayata geçirilmesidir. Bu planda üstün yetenekli bireylerin tanılanması, eğitimleri, personelin yetiştirilmesi, eğitim ortamlarının düzenlenmesi gibi konularda yapılacak çalışmalar yer almaktadır.” sözleri ile yürütölmeye planlanan çalışmalar hakkında bilgi vermiştir (https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/genel_kurul.cl_getir?pEid=31428, 15 şubat 2018’de erişildi). Münevver Ökten’in açıklamalarından Türkiye’de (yaklaşık %2 civarında) üstün yetenekli çocukların olduğunu, bu çocukların devlet desteği ile topluma faydalı insanlar olarak yetiştirilmesi amacıyla çalışmalar yürütöldüğü anlaşılmaktadır. Vekile göre; çocukların önüne engel koymaksızın, mevcut engelleri kaldırmak kaydı ile çok faydalı insanlar haline getirmek mümkündür. Einstein, Michelangelo, Mimar Sinan gibi alanlarında başarılı insanlar yetiştirmek amaçlanmaktadır. Ökten, Almanya’da bu konularda çok başarılı çalışmaların olduğunu ifade etmektedir. Okullarda üstün zekâlı çocuklara verilen destekler, üstün yeteneklilerin tespiti, kaydın ailenin isteği doğrultusunda oluşu, bir zekâ tespit sınavına tabi tutulmaması, yetenekleri doğrultusunda desteklenişi 4 yaşından başlayarak üniversiteye kadar eğitiminin gerek aile gerekse eğitim kurumlarınca takibi başarıyı da beraberinde getirmektedir. Zekânın tek başına bir şeye yaramadığını; çocukların eğitimle hem aileye hem de topluma faydalı insanlar olarak yetiştirilmesi için çalıştıklarını belirtmektedir.

3.14.7. Dış İlişkiler Çalışmaları

Türkiye, dış ilişkiler politikaları dâhilinde farklı ölkeler ile oluşturulan dostluk gruplarına katılım sağlamaktadır. AK Parti kadın milletvekillerine bu ilişkilerde

sorumluluk verildiği görülmektedir. 24. Dönemde TBMM oylaması ile TBMM Başkanvekili olan Ayşe Nur Bahçekapılı, aynı süreçte Türkiye Küba Parlamentolar Arası Dostluk Grubu Başkanlığı görevini yürütmüştür. Hem dış ilişkilerde hem de mecliste aktif görev alması bakımından bir örnek olarak görülebilir. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı Parlamenter Asamblesi Türk Grubu Başkanlığını 23. Dönemde AK Parti Milletvekili Zeynep Dağı üstlenmiştir. Dış politika alanında yetkili bir konumda görev üstlenmesi rol modellerin artması bağlamında da değerlendirilebilecek bir gelişmedir. Dağı'nın Türk Dış Politikası konusunda TBMM'de yapmış olduğu açıklamaları bulunmaktadır. “Bu bağlamda da aslında dış dünyayı sadece cenk alanı gören, dış dünyayı sadece savaş alanı gören, komşularını da sadece "düşman" algısına oturturan bir dış politika algısından hızla uzaklaşmakta fayda var ve dış dünyanın bize sunacağı fırsatları en maksimum şekilde yarara dönüştüren bir zihinsel dönüşüme hızla ihtiyacımız var.” (<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/tutanak/TBMM/d23/c057/b040/tbmm230570400693.pdf>, 9 Şubat 2018'de erişildi). Dağı'ya göre, 2. Dünya Savaşı sonrasında ülkeler arasında bir kutuplaşma görülmektedir. Sovyetlerin dağılışıyla birlikte bu kutuplaşma yerini küreselleşmeye bırakmıştır. Bu süreçte ekonomik, askeri güvenlikle alakalı olarak bir barış rüzgârının estiğine tanıklık edildiğine dikkat çekmektedir. Ülkelerin temel sorunlarına bakıldığında, hepsinin de ortak sorunlar olduğunu ve bu nedenle hızla değişmekte olan teknolojiyi veya şekil değişikliğini iyi takip edip uyum sağlamak gerektiğini belirtmektedir. Zeynep Dağı, dünyayı bir savaş alanı gören ülkelerin dışındaki ülkelerle iyi ilişkiler içerisinde olmanın getireceği fırsatları da değerlendirmek için çalıştıklarını vurgulamıştır. AK Parti kadın milletvekillerine dış ilişkiler alanında dönem dönem çeşitli görevler verildiği ve parti programı doğrultusunda aktivitelerde buldukları görülmektedir. Ancak “Dış İşleri Bakanlığı” gibi en üst kademe görevlerde genellikle erkeklere görev verilmektedir.

Avrupa Birliğine üyelik konusundaki çalışmalarda da sayıca az olsa da kadın milletvekillerinin çalışmalara katkıda bulunduğu söylenebilir. Örneğin; 22. Dönem AK Parti Milletvekili İnci Gülser Özdemir, Avrupa Birliği Uyum Komisyonu çalışmaları dahilinde 13–17 Haziran 2006 tarihinde Atina ve Batı Trakya'ya bir heyetle birlikte resmi ziyaretlerde bulunmuştur. Oradaki gerek Yunan makamları ile gerekse Müslüman Türk azınlık temsilcileriyle yapmış olduğu görüşmelerde tespit ettiği birtakım sorunları

TBMM'de dile getirmiştir. “Yalnız 19'uncu madde mağdurlarını konuşmak istiyorum. Yunan Vatandaşlık Yasası'nın ırkçı 19'uncu maddesi yürürlükten kaldırılmadan önce, söz konusu madde uyarınca, Yunan vatandaşlığından ıskat edilen, yani çıkarılan vatandaşlar, soydaşlar mağduriyetlerini hâlâ yaşamaya devam ediyorlar.” demiştir (Türkiye Büyük Millet Meclisi, 22. Dönem 143. Cilt 47. Birleşim: 425). Özdemir ayrıca, Müslüman Türk azınlığının etnik kimlik, vatandaşlık, seçme ve seçilme, vakıflar, müftülük ve eğitim gibi konulardaki sorunlarını gözler önüne sermiştir. Osmanlı-Türk eserlerinin yangınlar, kundaklamalar gibi nedenlerle tarihten silinmek istendiğine ve Yunanistan vatandaşlık yasasının eski 19. maddesi uyarınca yaklaşık 60.000 soydaşın haksız yere Yunan vatandaşlığından çıkartılmış olmasına dikkat çekmektedir. Vekilin Avrupa Birliği, azınlıkların hakları gibi konulara eğilim gösterdiği söylenebilir.

AK Parti kadın milletvekillerinin çeşitli alanlarda yurt dışındaki toplantılara Türkiye'yi temsilen katılım sağladıkları az da olsa görülmektedir. Örneğin, Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonunu temsilen Radiye Sezer Katırcıoğlu New York ve Washington DC' de toplantılara katılmıştır. Komisyon, Birleşmiş Milletler Kadının Statüsü Komisyonuna katılım sağlamaktadır. 14–20 Mart tarihleri arasında ABD'de gerçekleştirdiği temaslara ilişkin 12.04.2016 tarihli TBMM konuşmasında: “Bu seneki gündemimiz de kadının güçlendirilmesi ve bunun sürdürülebilir kalkınmadaki ilişkisiydi. Bizler, Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda Türkiye Büyük Millet Meclisi heyetini temsilen, öncelikle Avusturya ve İsveç heyetleriyle, sonrasında Pakistan, Almanya, İtalya'yla ikili görüşmelerde bir araya geldik.” diyerek yurt dışındaki çalışmaları hakkında bilgi vermiştir. Katırcıoğlu, Almanya'nın kadına eşit işe eşit ücret projesi, Macaristan'da gençlerin güçlendirilmesi projesi, Kadın ve Demokrasi Derneği (KADEM) ve Kadın 20 (W20) Zirvesi gibi etkinliklere katılıp Türkiye'nin çalışmalarını farklı ülkelere taşıma ve tanıtmaya faaliyetlerinde bulunmuştur. Katırcıoğlu, Türkiye'nin G20 Dönem Başkanlığında bir ilk olan W20 gündemiyle çalışmalar başlatmış olmasını da vurgulamaktadır. Washington DC'de Women's Caucus⁹ yapılanması hakkında Temsilciler Meclisinin milletvekilleriyle görüşmelerde bulunmuştur. Radiye Sezer Katırcıoğlu ayrıca Women's Caucus yapılanması gibi oluşumların başkanlık sistemi

⁹ Women's Caucus yapılanması, kadın meseleleri üzerine demokrat ve cumhuriyetçi üyelerden oluşan, kadınlara ait sorunları partiler üstü bir yaklaşımla inceleyen, duyarlılık gösteren bir yapılanmadır.

dâhilinde işleyebildiğini bu açıdan Türkiye’de böyle yapıların oluşması için başkanlık sisteminin gereğini vurgulamaktadır.

Uluslararası gündemde yer almış bir konu olarak Türkiye ile Hollanda arasında yaşanan ziyaret sorununda Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı Fatma Betül Sayan Kaya sınır dışı edilmiş olması ve ardından Bakan Sayan Kaya’nın yapmış olduğu açıklamalara değinilebilir. Hollanda, 12.03.2017 tarihinde Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu ile birlikte Bakan Kaya’nın uçağına iniş izni vermemiştir. Hollanda polisi Sayan Kaya’yı "persona non grata" (istenmeyen kişi) ilan etmiştir. Olayın ardından Avrupa’da yaşayan Türk vatandaşlar Bakan Kaya’ya yapılan uygulamayı protesto etmiştir. Olay günü ayrıca bölgedeki polisler Türkiye Başkonsolosluğu binası ile Hilgersberg’deki konsolosluk resmi konutunu kapatmıştır. Bakan Kaya: "Bu faşist uygulama karşısında demokrasi adına dünyanın tavır alması gerekiyor. Bir kadın bakana yapılan bu muamele asla kabul edilemez." demiştir. (<http://www.hurriyet.com.tr/dunya/son-dakika-bakan-kaya-almanyaya-goturuluyor-40392362>, 22 Ağustos 2018’de erişildi). Hollanda hükümetinin Türkiye’nin Aile ve Sosyal Politikalar Bakanına yapmış olduğu bu uygulama, dünya basınında yankı uyandırmıştır.

Türkiye’den çeşitli sebeplerle ayrılıp yurt dışına yerleşmiş olan kimselerin yaşamış olduğu sorunlar da yine dış ilişkiler çalışmaları kapsamında ele alınmaktadır. AK Parti kadın milletvekillerinden Hüsnüye Erdoğan, bu sorunlardan birine dikkat çekmiş ve yurt dışındaki temsilciler tarafından konunun takip edilmesini istemiştir. Yurt dışında yaşayan, bir vesile ile vatandaşlıktan çıkmış vatandaşların çocuklarının ailelerinden alınarak başka ailelere verilmesinin yanlış olduğunu belirtmiş, çocuğu ailesinden ayırarak farklı bir şekilde yetiştirilmesinin sakıncalarını gündeme getirmiştir. “Onlar henüz çocuk, yaşları 18’e geldiğinde kendi iradesiyle tercihini yapabilir. Hıristiyan olur, ateist de olabilir ama onun dışında, nasıl bir kültürde nasıl yetişeceğine dair mutlaka Türk makamlarının haberi olması gerektiğine inanıyorum” diyerek mevcut uygulamanın yanlış olduğunu dile getirmiş, bu çocukların kimlere verildiğinin yurt dışındaki temsilcilerimize bildirilmesi gerektiğine vurgu yapmıştır (TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu Tutanak Dergisi, 2018: 20).

Farklı coğrafi kesimlerden gelen AK Parti milletvekilleri, kendi çevresindeki çeşitli sorunların gündeme gelmesini sağlamışlardır. Göçmen bir aileden gelen Gülay Kaynarca, ailesinin yaşamış olduğu sıkıntıları “Göçmenler” başlığı altında gündeme taşımıştır. 18 Aralık 2000 tarihinde Birleşmiş Milletler’in göçmenlerle ve onların hakları ile ilgili kanun konvansiyonu imzalanmış ve o gün “Göçmenler Günü” olarak kabul edilmiştir. Kendisinin de bir göçmen aileden olduğunu dile getiren Kaynarca, göçmenler gününde söz alarak yaşanan acıları, ağrıları dinleyerek büyüdüğünü; insanların nasıl göçe sürüklendiğini ve ne şartlar içerisinde yolculuk yaptıklarını, acılarını, feryatlarını dile getirmiş: “Bugün baktığımızda da değişen bir şey yok.” demiştir. Türkiye'ye sığınan milyonlarca Suriyelinin yaşadıkları karşısında dünyanın, Birleşmiş Milletler 'in, insanlığın sağır kalışını dile getirmiş; zulüm gören çocuklara, kadınlara ve ailelere dikkat çekmiştir (https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/genel_kurul.cl_getir?pEid=42114, 25 Mart 2018'de erişildi). Kaynarca, Türkiye'nin mülteciler konusunda insanlık adına yüreklere su serpen örnek bir tutum sergilediğini savunmaktadır. Vekilin göçmen bir aileden gelmesinin, göçmen sorunlarına eğilmesine neden olduğu söylenebilir.

3.14.8. İnsan Hakları Çalışmaları

İnsan hakları alanında yürütülen çalışmalarda AK Parti kadın milletvekillerinin yer aldığı görülmektedir. AK Partinin insan haklarından sorumlu genel başkan yardımcılığı görevine getirilmiş kadın milletvekilleri mevcuttur. Ravza Kavakçı Kan ve Leyla Şahin Usta AK Partide son iki dönemin (26. ve 27. Dönem) insan haklarından sorumlu genel başkan yardımcılarıdır. AK Parti kadın milletvekilleri; kadına yönelik şiddet, istismar, ayrımcılık konularının yanı sıra kamusal alanda başörtüsü konusundaki çalışmalarını da insan hakları bağlamında değerlendirmektedir.

AK Parti tarafından desteklenen yasal düzenlemeler ardından başörtülü kadın milletvekilleri TBMM'ye girdi. Başörtüsüyle yemin eden ilk kadın vekil 7 Haziran 2015 Genel Seçimlerinde AK Partiden Ankara Milletvekili seçilen Lütfiye Selva Çam oldu. Bu seçimin ardından cumhurbaşkanı başkanlığı görevini yürüten Aşen Gürcan, geçici hükümette Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı olarak görevlendirildi.

Vekil olmayan Gürcan, "ilk başörtülü bakan" dır. 1 Kasım 2015'te yenilenen genel seçimlerin ardından AK Parti Denizli Milletvekili seçilen Sema Ramazanoğlu da 64. Hükümette Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı unvanı ile "milletvekili seçilen ilk başörtülü kadın bakan" olarak Türk siyasi tarihinde yerini aldı. (<http://www.yenisafak.com/foto-galeri/gundem/turk-siyasetinde-kadinlar-2017459>, 03.Mayıs 2017'de erişildi).

İnsan Hakları alanında çalışmaları bulunan AK Parti Milletvekili Edibe Sözen, Almanya, Avusturya ve Hollanda'da insan hakları alanında çalışmalarda bulunmuştur. Sözen, doçentlik ve profesörlük unvanlarını alarak, öğretim üyeliği görevini devam ettirmiş ve Almanya'da bilim araştırma ödülüne layık görülmüştür. TBMM'de İnsan Haklarını İnceleme Komisyonunda görev almıştır. Komisyonunda 'iş yerinde taciz' konusunda çalışması bulunan Sözen, Mecliste yapmış olduğu bir konuşmasında, Türkiye'nin uluslararası platformda insan hakları normlarının her yerde ve herkes için geçerli olduğuna inancının tam olduğu belirtmiştir. Yurt içi ve yurt dışında 50'nin üzerinde makale, tebliğ ve yayımlanmış 7 eseri bulunmaktadır. İnsan hakları konusunda TBMM'de açıklaması bulunan bir diğer milletvekili de Sema Ramazanoğlu'dur. Türkiye'nin uluslararası hukuk alanında İnsan Hakları Sözleşmesi'nden 15'ine taraf olduğunu belirtmiş olan Ramazanoğlu'nun sözleri şu şekildedir: "Bu özelliği itibarıyla, gelişmiş birçok ülkeyi geride bırakarak en üst kategoride yer almaktadır. Bunların çoğu yine bizim hükümetlerimiz döneminde gerçekleşmiştir." (https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/genel_kurul.cl_getir?pEid=46951, 25 Eylül 2017'de erişildi). Vekil bu sözleri ile AK Parti hükümeti ile beraber yürütmüş oldukları insan hakları alanındaki çalışmaların da birçok ülkenin önünde olduğunu savunmaktadır. Burada dikkat çeken bir husus, AK Parti kadın milletvekillerinin çoğu zaman parti politikalarını ve faaliyetlerini aktarmak amaçlı söz aldıklarıdır.

Bir insan hakkı ihlali olarak cinsel istismar konusu da AK Partili Nursel Reyhanlıoğlu tarafından meclis gündemine taşınmıştır. Reyhanlıoğlu, cinsel istismarla ilgili kendisinin de bir koruyucu aile¹⁰ olduğunu belirterek şahit olduğu bir istismar

¹⁰ Bazı aileler çeşitli nedenlerle bütünlüklerini devam ettiremeyip, çocuklarının gereksinimini karşılayamaz hale gelebilmektedirler. Böyle durumlarda, çocuklara yardım edebilmenin en iyi yolu, öz ailesinin koşulları iyileşinceye kadar başka bir ailenin yanında bakımlarının sağlanmasıdır. Bu nedenle,

olayını aktarmıştır. Kadın Kolları Başkanlığı yaptığı dönemde bir eve gitmiş, evden kaçan kız çocuğu ile konuştuğunda babasının daha önce evlenen ablasına tacizde bulunduğunu şimdi de kendisine tacizde bulunduğunu onun için evden kaçtığını bildirdiğini belirtmiştir. Reyhanlıoğlu: “Bu evde daha küçük bir kız daha var bunları düşünmek gerekiyor. Biz üzeri kapatılan duyulmaz duyulmayan olayları gün yüzüne çıkarmaya ve olaylara çözüm üretmeye çalışıyoruz.” sözleri ile istismar konusunda çözüm arayışında olduklarını dile getirmektedir. Vücutsal bütünlük, insan hakları, eğitim alanlarının önemine ve bunların üzerinde çalışılması gereğine dikkat çekmektedir. AK Parti olarak bu olayları incelemeye ve çözüm üretmeye başladıklarını belirten vekil, cezaların caydırıcılığına da vurgu yaparak: “Yüksek cezalar verilmelidir. Bu insanların bozuk olanı kimyaları ilaçla da düzeltilebilir. Eğitim de gereklidir. Bakıyoruz eğitilmiş insanlar da yapıyor bu işi onun için sadece eğitimle de düzelmez bu iş.”(https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/komisyon_tutanaklari.goruntule?pTutanakId=2095, 2 Şubat 2018’de erişildi) sözleriyle cinsel istismar konusuna çözüm önerisi olarak birtakım yöntemler ortaya koymaktadır.

İnsanlar arasında eşitliği bozan ırkçılık ve ayrımcılık gibi konulardaki çalışmalar da insan hakları bağlamında değerlendirilmektedir. AK Parti kadın milletvekillerinin eşitlik, ayrımcılık ve ırkçılık konularında söylemlerine de rastlanmaktadır. Örneğin; Ayşe Türkmenoğlu mecliste yapmış olduğu bir konuşmasında; “İnancımıza göre üstünlük takvadadır. İrkçilik içeren söylemlere karşı son derece rahatsız oluyor, onları şiddetle kınıyorum.” sözleri ile konuyu gündeme getirmiştir. Türkiye’de yaşayan insanların dili, dini, ırkı, mezhebi ne olursa olsun eşit haklara sahip olduğunu belirtmektedir. Benzer şekilde Ceyda Bölünmez Çankırı da memleketi Mardin ile ilgili konuşmasında, şehir halkının Kurtuluş Savaşı’nda gösterilen başarılı direnişler sonucu bu işgalden kurtarılarak kardeşlik içerisinde farklı kültürlerin bir arada olduğu bu duruma ulaşmış olmasını yürekli mücadele olarak aktarmaktadır. Farklı din, dil, mezhep ve etnik gruplara ev sahipliği yapan; Müslüman, Hıristiyan, Süryani, Yezidi, Türk, Kürt, Arap gibi benzeri toplulukların kardeşlik duygusu ile bir arada yaşadığı Mardin’i örnek göstermektedir(https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/genel_kurul.cl_getir?pEid=6358 5, 1 Şubat 2018’de erişildi). Mardin ilinde farklı etnik kökenlerden insanların hoşgörüsü

---

tüm dünyada korunmaya muhtaç çocuklar için en çok tercih edilen bakım şeklidir(Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, <https://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/koruyucu-aile>, 2 Mart 2018’de erişildi).

içerisinde yaşamasını örnek gösteren bir diğer AK Parti kadın milletvekili, 24. Dönem Mardin Milletvekili Gönül Bekin Şahkulubey’dir. Şahkulubey de, ezanın ve çan sesinin birlikte seslendiği Mardin şehrinin bir hoşgörü şehri olduğunu belirtirken, ayrımcılık ve ırkçılık gibi insan hakkı ihlallerine dikkat çekmektedir.

3.14.9. Çevre Alanındaki Çalışmalar

Çevre alanındaki çalışmalarda, yoğunlukta olmasa da AK Parti kadın milletvekillerinin çalışmalarına rastlanmıştır. Özellikle partide çevre ve şehircilikten sorumlu genel başkan yardımcısı olan Samsun milletvekili Çiğdem Karaaslan’ın bu alanda faaliyet gösterdiği görülmektedir. Bu alanda görev almasında vekilin kentsel tasarımcı ve peyzaj yüksek mimarı olmasının da etkili olduğu söylenebilir. Karaaslan, “Şehrim 2023” projesi kapsamında ilk olarak “Kadim Şehir” olarak adlandırdığı Bursa’ya bir otobüs ekiple gidilerek şehirde yaşayanların, o şehri sahiplenenlerin, o şehir hakkındaki hayallerinin, hedeflerinin 2023 vizyonunun neler olduğunun araştırıldığına ve projenin bütün şehirlere yayılmasının toplum için çok yararlı olacağına dikkat çekmiştir. Türkiye’de terör bitirildiğinde yükselmenin başlayacağını, bunun için geri dönülmez bir mücadelenin içerisinde olduklarını çünkü kalkınmanın yolunun bu olduğunu beyan etmiştir (<https://www.timeturk.com/cigdem-karaaslan-dan-sehrim-2023-projesi-aciklamasi/haber-866003>, 21 Şubat 2018’de erişildi). 15 Temmuz darbesine rağmen, teröre rağmen dünyanın en büyük 10 projesinin Türkiye’de gerçekleştirildiğine de değinmektedir.

Çevre alanındaki çalışmalardan bir tanesi de ormanların korunması ve artırılması çalışmalarıdır. Konuyla ilgili 23. Dönem AK Parti Adana Milletvekili Fatoş Gürkan’ın söylem ve çalışmalarına rastlanmaktadır. Vekil, Orman Genel Müdürlüğü ile ilgili konuşmasında, Atatürk’ün ifade ettiği gibi “Ormansız yurt vatan değildir.” düşüncesiyle ormanlarımızı geçmişten bizlere miras, gelecek nesillerimize emanet olarak gördüğünü belirtmiştir. 1839 yılında Orman Müdürlüğü kurulmuş ve faaliyete başlamıştır. Yıllarca mevsimlik işçi olarak çalışan işçiler, AK Parti iktidarı sürecinde 5620 sayılı yasayla 12476 kişi işçi kadrosuna 756 bin çalışan da sözleşmeli olarak atanmıştır. Gürkan, ilgili çalışmalarını TBMM’de söz alarak gündeme getirmiştir: “Başbakanımız Sayın Recep

Tayyip Erdoğan'ın katıldıkları törenle millî ağaçlandırma ve erozyonla mücadele seferberliği uygulanmaya başlanmıştır. Bu projeye beş yıl içinde 2 milyon 300 bin hektar alan ormanlaştırılacaktır. Cumhuriyet tarihinde son yetmiş yılda 7 milyon hektar alanın ancak ağaçlandırılabilirdiği dikkate alındığında bu projenin ne kadar önemli olduğu anlaşılmaktadır.” (<https://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem23/yil2/bas/b035m.htm>, 17 Şubat 2018'de erişildi). Gürkan ormanların önemine değinmiş, “ecdadımızdan emanet” olarak gördüğü ormanların gelecek nesillere korunarak aktarılması gereğine vurgu yapmıştır. Önceleri mevsimlik işçilerle yapılan hizmetlerin 5620 sayılı yasayla kadrolu işçiler kanalıyla daha verimli bir çalışma yapılmasının önünün açıldığını belirtmiştir. Vekil ayrıca, Adana ili Kozan ilçesinde ormanlık alanların içerisindeki keçiboynuzu olarak bilinen harnup ağaçlarının meyvelerinin toplanmasında çalışan köylülerin toplam 2500 ton ürün karşılığında yaklaşık 1 milyon 800 bin lira gelir elde ettiğini açıklamaktadır. Yapılan araştırmalarda yaklaşık 10 yıl sonra Türkiye'nin harnup üretiminde dünyada 1. sıraya yükselmesinin hedeflenmekte olduğunu, ormancılık alanında tehdit olarak algılanan en büyük tehlikenin ise orman yangınları olduğunu ve bu konuda önlemler alınacağını belirtmiştir. Gürkan, Türkiye ormanları 779 adet yangın gözetleme kuleleriyle gece gündüz gözetlenerek, 10 bin işçiden oluşan 755 adet ilk müdahale ekibinin yirmi dört saat göreve hazır bekletilmekte olduğunu açıklamıştır. (<https://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem23/yil2/bas/b035m.htm>, 12 Kasım 2017'de erişildi). Bu söylemlerinden yola çıkarak vekilin çevre konulu çalışmalara ilgili olduğu, ilgili parti politikası doğrultusunda çalışmalara katılım gösterdiği söylenebilir.

AK Parti kadın milletvekillerinin milletvekili seçildikleri illere yönelik de çalışmaları ve/ya açıklamaları bulunmaktadır. Safiye Seymenoğlu Trabzon'a yapılan yatırımlarla ilgili meclis konuşmasında; AK Parti hükümetinin ilk olarak ekonomiyi düzeltebilmek için acil eylem planı yaptığını, bu planın yatırımların artmasını sağladığını, bu meyanda Trabzon'un da bundan yararlandığını söylemektedir. Denizi doldurarak yapılacak olan Trabzonspor stadının ender statlardan biri olacağını belirten Seymenoğlu, AK Partinin kentsel dönüşüm projesi ile şehrin çehresinin değiştiğini TOKİ¹¹ sayesinde yoksul insanlara konut temin edildiğini belirtmiştir. 24. Dönem Konya Milletvekili Ayşe Türkmenoğlu da Konya'nın gerek coğrafi konumu gerekse

¹¹ TOKİ, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na bağlı çalışan, sosyal konut üretimi amacıyla kurulmuş kamu kuruluşudur (<https://www.toki.gov.tr/>).

sanayi yatırımları ile ülke genelinde gelişmişlik bakımından 20. sırada yer aldığını açıklamıştır. Türkmenoğlu ayrıca yapımı 2020 yılında tamamlanacak olan Konya Ovası Projesi (KOP) sayesinde 860.000 metrekare tarlanın sulanabileceğini belirtmiştir. Konya'da bölünmüş yollara yapılan eklemelerle yüksek hızlı tren seferlerinin Konya'nın gelişimine katkı sağladığını vurgulamıştır.

Kültür ve tabiat varlıklarını korumaya yönelik çalışmalar, çevre çalışmaları içerisinde yer alan diğer bir alandır. Türkiye'de belirli sayıda bulunan kültür ve tabiat varlıklarının tarihsel değerlerine mümkün mertebe sahip çıkılması gerektiğini savunan Selma Aliye Kavaf, bu amaçla çalışmalar yürüttüğünü belirtmiştir. Kavaf, belediyelerin emlak gelirlerinden ayrılan yüzde onluk bir payın projelerin hayata geçirilmesi için kullanılmakta olduğunu, belediye sınırları dışarısındaki bir eser için gerek görüldüğü hallerde il özel idaresinin veya valiliklerin bu kaynakları kullanarak eserin restorasyonunu yapabildiğini açıklamış ve proje bütçesi ilgili bilgi vermiştir: Belediyelerin hukuku da düşünülerek il özel idareleri bir yıl içerisinde toplanmış olan paranın yalnızca %30 unu kullanabilir ibaresinin, mevcut maddeye ilave edildiğini belirtmiştir. Yıllonları itibarıyla biriken paraların bir kısmının harcanmış olduğuna, bir kısmının ise atıl bir şekilde beklediğine, bu bekleyen paranın kültür ve tabiat kaynaklarının turizme ve kültür hayatımıza kazandırılması bunun usulüne uygun harcanması ile ilgili bir düzenleme yapılması gereğine dikkat çekmiştir. AK Parti kadın milletvekillerinin genellikle tespit ettikleri sorunlara dikkat çekmek amaçlı söz aldıkları görülmektedir. Ancak ilgili konularda düzenlemeler yapılması aşamasında (kadın konuları haricinde) kanun tekliflerinde ilk imza sahibi olan kişiler genellikle erkek milletvekilleridir.

3.14.10. Bilim ve Teknoloji Alanındaki Çalışmalar

Bilim ve teknoloji alanındaki çeşitli projelerde AK Partili kadın milletvekillerinin nadiren görev aldıkları görülmektedir. 24. 25. ve 26. Dönem Antalya Milletvekili Gökçen Özdoğan Enç, bilgi teknolojileri ile internet kullanımının aileler ve çocuklar üzerindeki etkilerine dikkat çekmektedir. Vekile göre; son yıllarda süratle yayılan, gelişen, günlük hayatımıza giren ve hayatı kolaylaştıran bilgiye ulaşılmasını

sağlayan internetin günümüz toplumunda insanları etkileyen bir iletişim aracı olduğuna dikkat çekmiştir. Aynı zamanda özellikle çocuklar için birtakım riskleri de beraberinde getirdiği için 2012 yılında konuyla ilgili bir meclis araştırma komisyonu kurulmasına karar verilmiştir. Bu komisyonun yapmış olduğu toplantılarda e-devlet kapısı projesi ve fatih projesi gibi projeler ile internet teknolojilerinin olumlu yönleriyle hayatımıza kazandırılması amaçlanmaktadır.

2010 yılında başlatılan proje kapsamında, 2013 yılı sonuna kadar (meslek liseleri hariç) tüm liselerin 84.921 adet sınıfının tamamına akıllı tahta yerleştirilmiştir. 3.657 okula çok fonksiyonlu yazıcı, doküman, kamera kurulumu yapılmış, yerel alan ağı kurulumu tamamlanmıştır. AK Parti hükümeti döneminde öğrenci ve öğretmenlere 62 bin adet tablet dağıtılmış, öğrenci yurtlarında ücretsiz internet kullanımı dönemi başlatılmıştır. Gökçen Özdoğan Enç ayrıca, 81 ildeki 373 öğrenci yurdunda “Yurdum Evim Ücretsiz İnternetim” ismiyle, kesintisiz, güvenli, yüksek hızda ve ücretsiz internet projesinin yine hükümetimiz tarafından hayata geçirildiğini o günden bu yana bu yana 280 bin öğrencinin aktif yararlandığını beyan etmiştir (Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurul Tutanağı 24. Dönem 4. Yasama Yılı 107. Birleşim, Sayfa 48).

AK Parti kadın milletvekillerinin uluslararası nitelikte bilimsel çalışmaları ve bu alanda çalışma yürüten enstitüleri destekleyen söylemlerine de rastlanmaktadır. Canan Candemir Çelik’in Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsünün 2014 yılı bütçesi üzerine mecliste yapmış olduğu konuşması enstitülerin önemine dikkat çekmektedir:

“Gerçekten de Enstitü her yıl yayınlamakta olduğu süreli yayınlar ve kitaplar ile düzenlemiş olduğu ulusal ve uluslararası düzeydeki konferans ve sempozyum gibi bilimsel etkinliklerle kamu yönetimi ve disiplini konusunda Türkiye'deki en üretken akademik kurum olma özelliğini de taşımaktadır. Aynı zamanda, 1992 yılından bugüne merkezi Brüksel'de bulunan Uluslararası Yönetim Bilimleri Enstitüsünde Türkiye'nin ulusal temsilciliği görevini ifa eden Enstitü kamu yönetimi alanında sahip olduğu akademik ve kurumsal bilgi birikimini hem Avrupa ülkelerinde hem de yakın coğrafyamızda bulunan akraba topluluklar nezdinde kabul ettirmiş durumdadır.”

Vekilin meclisteki sözleri ile enstitülerin önemine dikkat çekerek, enstitülerin çalışmalarını için daha fazla bütçe ayrılmasını desteklediği söylenebilir. (https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/genel_kurul.cl_getir?pEid=27459, 9 Kasım 2017’de erişildi). Modern çağda refah devlet anlayışı ile yönetilen sanayi toplumlarında bilgi toplama amaçlı çalışmaların yürütülmekte olduğunu belirten Çelik, bilim ve teknoloji alanında ilerlemenin sağlanması için çalışmalarda bulunmuştur. Kendisinin desteklediği Türkiye Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü¹²nün; Fransa, İtalya, Almanya, Çin Halk Cumhuriyeti, Tunus, Arnavutluk, Azerbaycan, Kırgızistan, Kazakistan, Özbekistan, Afganistan, Pakistan, İran, Irak gibi ülkelerin bir araya gelerek seminerler düzenlediğini, bunun da ülkelerin refahına yarar sağladığını belirtmektedir. Vekile göre; bilimsel çalışmalara ortam hazırlayan enstitüler, toplumları ileri götüren önemli kuruluşlardır. Toplumun bilgi seviyesinin yükselmesi ile refah düzeyinin artmasını, haksızlıkların ortadan kalmasını sağlanacaktır. Temsilde eşitsizliğe neden olan etmenler de aynı şekilde bilgili bir toplumun inşası ile ortadan kalkmış olacaktır.

Bilimsel alanda AK Parti kadın milletvekili tarafından ortaya konulmuş bir başka çalışma ise kan, kan bileşenleri ve kan ürünleri üzerinedir. AK Parti kurucularından olan Diş Hekimi Remziye Öztoprak, kan, kan bileşenleri ve ürünleri hakkında yürürlükte olan 23 Haziran 1983 tarih ve 2857 sayılı yasanın ürünlerin elde edilmesinden hastanın kullandığı safhaya kadar olan sürecin mevcut yasa kapsamında yeniden düzenlenmesi amacıyla çalışmalarda bulunmuştur. Avrupa Birliği mevzuatı da göz önünde bulundurularak yeni bir tasarı hazırlanmıştır. Bu kanunun önemini vurgulayan Öztoprak, kanın sadece insandan elde edilir olması ve hayati özellik taşımasına dikkat çekmiştir: “Hasta yakınlarının kan bulmak için çektiği sıkıntıların sona erdirilmesi, hastaların kan bulamaması nedeniyle hayatını kaybetmesi ve bu alandaki boşluklardan yararlanarak bunu ticari bir meta haline getirmek isteyenlerin önüne geçilmesi, bu tasarının kabulüyle sağlanacak. Ayrıca, kan temini ve kullanımını konusunda Avrupa Birliği örneklerine uygun yüksek standardın sağlanmasıyla, sağlık mensuplarımız da, tedavilerini yaparken, stresten uzak ve huzurlu çalışacaklardır.” (Türkiye Büyük Millet Meclisi 22. Dönem 153. Cilt 87. Birleşim, Sayfa 256).

¹² 703 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile Türkiye Adalet Akademisi ile Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü (TODAİE) kapatılmıştır (9 Temmuz 2018 tarihli ve 30473 Sayılı Resmi Gazete).

Çalışanları gelişen bilim ve teknoloji ile yakınlaştırarak kan, kan ürünleri ve bileşenleri kurulu oluşturulmuş ve kan ihtiyacının yeterli ve güvenli bir şekilde temini ve bu alandaki faaliyetleri ruhsatlandırılarak kamu yararına uygun şekilde düzenlenmesini öngören bu kanun tasarısının kanunlaşmasında katkıda bulunmuştur.

Bu bölümde, kadını temsilen AK Partide görev almış kadın milletvekillerinin siyasal hayattaki çalışmaları incelendi. Burada dikkat çeken bir husus, AK Parti kadın milletvekillerinin genellikle parti politikalarını ve faaliyetlerini aktarmak amaçlı ya da fark ettikleri birtakım sorunları gündeme taşımak amaçlı söz aldıklarıdır. Bireysel olarak öne çıktıkları proje veya çalışmalarının ise genellikle kadın konuları ile ilgili olduğu görülmektedir.

IV. BÖLÜM

4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Kamusal işlerdeki erkek egemenliği, tarihin ilk dönemlerinden günümüze çeşitli coğrafyalarda farklı göstergeler ile ortaya çıkmış bir sorundur. Toplumsal kararların alınması, mevcut kaynakların dağılımının ne şekilde yapılacağı gibi önemli konular meclis, hükümet ve siyasi aktörler tarafından kararlaştırılır. Bu kararlar üzerinde etkili olamayan kadınlar, önemli gördükleri sorunlara siyaset alanında çözümler üretme fırsatı bulamayacaktır. Bu bağlamda siyaset hayatta kadının temsili konusunun, demokratik bir ülkede öncelenmesi gereken temel konulardan biri olduğu savunulabilir. Burada kadının temsilinden bahsederken ‘biyolojik olarak kadınlık’ tan ziyade ‘politik mücadele öznesi olarak kadınlık’ temel alınmaktadır (Sancar, 2008: 223). Kadının temsili konusu hem nicel hem de nitel bağlamda değerlendirilmelidir.

Dünyada toplumsal mücadele hareketleri, kent soylu orta sınıfın liderlik ettiği hareketlerdir. Bu hareketler kentlerde başladıktan sonra tabana yayılırlar. Türkiye’de de bu şekilde, 1900’lerin başından itibaren kadın hareketleri dalga dalga yayıldı. 1980’li yılların başından itibaren hem Türkiye’de hem dünyada kadınlar yaşadıkları ortak sorunların onları birleştirdiğini düşünüyorlardı. İş hayatında ve siyaset hayatta varlık göstermek isteyen kadınlar, mevcut düzenin değişmesi yolunda işbirliğine ihtiyaç duydular. Dünyadaki ve Türkiye’deki kadın hareketleri bu yolda ilk adımların göstergesi olarak kabul edilebilir. Kadınlar ortak sorunlarını fark etmeye başlamış iken, 90’lı yıllarda dünyada alt kimliklerin öne çıkmaya başlaması, kadınlar arasında birleşmenin oluşmasını engellemiştir. Türkiye’de kadınların çözüm bekleyen sorunları süregeldikçe feminist hareketler dönem dönem tekrar gündeme gelmektedir. Ülkenin dört yanında her sınıf ve görüşten örgütlenmiş, hakları için mücadele eden kadınlar bulunmaktadır.

Halide Edip'in de belirttiği gibi, Türkiye'de kadının seçme ve seçilme hakkına yasal olarak sahip olduğu ilk seçimlerde (1934 ve 1935 yılında) İngiltere ve Amerika'da olduğu gibi tepki ile değil, büyük bir olgunluk ve memnuniyet ile karşılanmıştır. Bu durum, Türkiye açısından bir gurur vesilesi olarak görülmüştür. Türkiye'de kadınların üstlenmiş olduğu sorumluluklardaki başarıları ve olaylara uzlaşmacı yaklaşımları önemli kazanımlardır.

Kadınlar siyasette yetenek anlamında başarılı olsalar dahi çeşitli nedenlerle geri planda kalabilmektedir. Türkiye'de çok eskiye dayanan "Yönetici erkek olur." anlayışı, kadının siyasetteki konumuna olumsuz etki edebilmektedir. Bu bakış açılarının temelinde ise ataerkil yapının etkileri mevcuttur. Ataerkillik kavramı, erkek otoritesine dayalı bir aile düzenini anlatırken, toplumda da erkek egemenliğini ifade edecek şekilde kullanılmaktadır (Sancar 2016: 38).

Kadınların iş ve siyaset alanlarında yer almaları konusundaki bir dezavantajları da aile ve işi uyumlaştırma istekleridir. Kadınlar anne ve eş rollerini temel görevleri olarak gördüklerinde çalışma hayatları ve siyasi aktiviteler hayatlarında ikinci üçüncü sıralara kalmaktadır. Ailevi sorumlulukları erkeklere oranla daha fazla evde bulunmasını gerekli kılabilir. Siyasi aktivitelerde bulunmak ise daha aktif ve seyahat halinde olmayı gerektirmektedir. Evlenip çocuk sahibi olduklarında ise iş hayatına ayırabilecekleri zamanı kısıtlamış bulunuyorlar. Bu noktada Avrupa'da kadınlar çocuk bakımı konusunda devletin sunduğu imkânlardan yararlanmaktadır. İşgücüne katılım, Avrupa ülkelerinde Türkiye'ye nazaran daha yüksek orandadır. Bu durumun sebebi, aile kurumu ve çocuk sahibi olma önceliklerinin olmayışının yanı sıra, devletin çocuk bakımı konusunda daha fazla imkân sunuyor olmasıdır. Kadının iş hayatında yer alması, hem ev alanının dışına çıkması bağlamında hem de ekonomik gücünün artmasını sağladığı için siyasal katılımını olumlu yönde etkilemektedir.

Kadının siyasete katılımı sorununun çözümüne yönelik birçok ülkede çeşitli çalışmalar yürütülmektedir. Kota uygulaması kamusal alanda ve siyasetteki kadın sayısının artırılması amacıyla bir çözüm yöntemi olarak bazı ülkelerde uygulanmakta ve bu uygulama başarılı görülmektedir. Ancak siyasi partilerin adaylarını belirlerken

koydukları kotalar da kadın erkek ayrımcılığı olarak görülebilmektedir. Olması beklenen, bir cinsiyet ayrımı olmadan yalnızca kişisel birikim ve yeteneklere bağlı olarak seçimler yapılmasıdır. Burada yalnızca erkeklerin karar verici olması durumunun aşılması önem arz etmektedir.

Kadınların siyasette yer almasına yasal bir engel bulunmamasına rağmen, toplumsal ve siyasi yapı kadınları arka plana iterek eksik temsile sebep olabilmektedir. Kadın aile içinde etkin, sosyal yaşamda ise edilgen bir role hapsedilmektedir (Aktaş 2013: 56). 1934 yılından günümüze değin kadının temsili konusunda alınan yol ve temsilde yer alan kadınların başarılarına rağmen kadın ve erkeğin eşit olmadığı düşüncesinin devam etmesi yasalara karşı bir duyarsızlık olarak görülebilir.

Kendisini muhafazakâr demokrat bir çizgide konumlandıran AK Parti, kadın konusunda, evrensel insan hakları normları ile muhafazakâr ve geleneklere bağlı duruş arasındadır. Adalet ve Kalkınma Partisi, geleneksel dinî partilerin yerini alarak “ılımlı İslam adı verilen” yeni siyaset tarzının temsilcisi oldu (Sancar 2016: 11). Partide erkekler kadar güç ve yetki sahibi konuma gelememiş olmalarına rağmen çeşitli pozisyonlarda görev alan kadınlar, (partinin temsil ettiği ideolojiye mensup kadınlar) siyasette görünür olmayı başarmıştır. Dindar kadınların toplumsal konumları da bir dönüşüme uğramış, birçok alanda görünürlükleri atmıştır. Günümüzde meclisteki ve siyasetteki kadınların sayıca çoğunluğunu oluşturan AK Partili kadınlara bakıldığında, geçmişten günümüze bir engel olarak gördükleri, kamusal alanda başörtüsü yasağının uzun bir dönem katılım sorununun ana nedeni olduğunu beyan etmektedirler. Yasağın kalkmasının ardından; önce yükseköğretimde, ardından da kamusal alanda daha fazla yer alan kadınların, bir anda olmasa da düzenli artış ile ulaşılması gereken düzeye geleceğini umut ediliyorlar. Muhafazakâr düşünceye sahip olan AK Partili kadınlar, kadının geleneksel rollerini bırakmaması gerektiğini ancak bu rolü ile eş zamanlı olarak istenildiğinde kariyer, siyaset ve eğitim alanlarında da başarılı olunabileceği görüşünü yansıtmaktadır.

Mülakat talebiyle ulaşılmak istenilen AK Parti kadın milletvekillerinin bir kısmına ulaşılammış ve danışmanları tarafından olumsuz yanıt alınmıştır. Mülakat

teklifini kabul eden milletvekillerinin ise AK Partiye zarar verecek bir söylemde bulunmaktan kaçındıkları söylenebilir. Örneğin; “Cinsiyet ayrımcılığına maruz kaldınız mı?” sorusuna tamamı hayır yanıtını vermektedir. Ancak tezin birinci ve ikinci bölümündeki araştırmalarda kadınların siyasette karşılaştıkları birtakım engellerden bahsedildi. Ayrıca AK Parti geneline bakıldığında; il başkanlığı, ilçe başkanlığı, belediye başkan adaylıkları gibi görevlerin tamamına yakını erkeklere verilmektedir (AK Parti web sitesi, <https://www.akparti.org.tr/>, 14 Şubat 2016’da erişildi). Ancak AK Parti kadın milletvekilleri herhangi bir engelle karşılaşmadıklarını belirtmekte ve pozitif ayrımcılık gibi olumlu durumlara dikkat çekmektedirler.

Yapılan görüşmelerde; kadının geleneksel konumunun korunmasını savunan muhafazakâr görüşe mensup AK Partili kadınların, siyasal haklarını kullanma şekillerini ve siyasal yaşamdaki konumlarını araştırmak amaçlanmıştır. AK Parti kadın milletvekillerine siyasette kadın olmanın avantaj ve dezavantajları sorulduğunda; kadın ve erkek arasındaki yapısal farklar, siyasette erkek egemen olduğu düşüncesi, siyasetin yoğun mesai saatleri, kadınların siyasi alanda alabilecekleri roller konusunda yeterince bilgi sahibi olmaması dezavantajlı konular olarak öne sürülmektedir. Ayrıca AK Parti iktidarı öncesinde, başörtülü kadınların iş hayatında ve siyasal alanda olmalarına imkân verilmediği için siyasi temsilde uzun yıllar dezavantajlı konumda olduklarını belirtmektedirler.

Siyasal hayatta kadının konumu ile ilgili bir konu da sembolik görünürlük ile ilgilidir. Temsil hakkını elde etmiş kadınların kadın haklarına yönelik çalışmaları bulunmasa dahi kadınların siyasal alanda var olabileceği düşüncesini pekiştirdiği ve bu alanda olumlu bir etki yarattığı görülmektedir. Bu duruma örnek olarak; 1993 yılında Tansu Çiller’in Türkiye’de başbakan olmasının getirdiği popülerliğin, diğer partileri partilerine kadın adayları almaya yöneltmiş olması verilebilir (Çakır 2014). Öte yandan son yıllarda siyasetteki kadın rol modellerin ve temsil oranlarının artmaya başlaması, katılım açısından umut vadeden bir gelişmedir. AK Parti özelinde değerlendirecek olursak; 26. Dönemde AK Partili kadın milletvekili sayısı 34 iken, 27. Dönemde 39’a yükselmiştir. Kadınların siyasette sayıca artış göstermesi tam olarak katılımın somut artışı anlamına gelmese de kadının temsili açısından önemlidir.

AK Parti kadın milletvekilleriyle yapılan görüşmelerden elde edilen bilgiler göstermiştir ki; siyasette aile ve çevre desteği kadının siyasette yer alması için önemli bir unsurdur. AK Parti kadın milletvekilleri, siyasette yer almalarının aileleri tarafından desteklendiğini belirtmektedir. Ayrıca, çoğu evli olmakla beraber, genellikle eşlerinden ailevi sorumluluklarını yetirme konusunda fedakârlık gördüklerini belirtmektedirler. Bir kısmı ise ailevi sorumluluklarını aksatmadıklarını, hem siyasi görevlerini hem de ailedeki sorumluluklarını bir arada yürütebildiklerini söylemektedir. Türkiye’de kadınlar kariyer yapmayı, sosyal hayatta ve siyasette yer almayı isteseler de “Çocuk sahibi de olunmalı.’ düşüncesi bu isteklerini geri planda bırakmalarına neden olabilmektedir. Siyasette başarıyı yakalayan kadınlara bakıldığında ya ailelerindeki diğer kadınlardan yardım istemekte ya da bu hizmeti parayla satın almaktadırlar. Kadınlar, aile ve iş yaşamını dengeli bir biçimde yürütebilmek için normalin üzerinde bir efor sarf etmek zorunda kalabilmektedir.

AK Parti kadın milletvekilleri içerisinde, ailesinde AK Partide çeşitli pozisyonlarda görev almış ve AK Parti öncesinde siyasi başarıları bulunan kişiler mevcuttur. Çalışmada ortaya çıkan bir başka önemli bulgu da, ailedeki diğer bireylerin siyasi aktivitelerde bulunmuş olmasının, kadının siyasal hayata adım atmasını destekleyen bir etken olduğudur. Öte yandan bu durum, ailesi tarafından destek göremeyen kadınlar için bir dezavantaja (haksız rekabete) neden olabilir.

AK Parti kadın milletvekillerine siyasete girme nedenleri sorulduğunda; şikâyetçi oldukları konuların çözümünde ortak hareket edebilmek, ülke yararlarına çalışmalarda bulunabilmek gibi amaçlar belirtmektedirler. AK Parti kadın milletvekillerinin siyasi geçmişleri incelendiğinde, birçoğunun milletvekili olmadan önce partide çeşitli görevler üstlendikleri görülmektedir. Buldukları il ve ilçelerde; genel sekreterlik, kurucu üyelik, kurucu kadın kolları başkan ve başkan yardımcılıkları, il kadın kolları başkanlığı ve başkan yardımcılığı, il ve ilçe sekreter yardımcılığı, çeşitli birim başkanlıkları, başkan yardımcılıkları görevlerini üstlendikleri, seçimlerde seçim koordinasyonu, il veya ilçe eğitimciliği gibi görevlerde buldukları görülmektedir.

AK Parti kadın milletvekillerinin eğitim durumları incelendiğinde, tamamına yakını lisans ve üzeri eğitim düzeyindedir. İçerisinde doktora ve yüksek lisans mezunlarının sayısı oldukça fazladır. Buradan kadınların siyasette üst noktalara gelebilmek için öncelikle eğitim hayatlarında başarılı olmuş olmaları gerektiği sonucu çıkarılabilir. Bu durum çeşitli nedenlerle yükseköğrenim görememiş kadınların temsili açısından bir dezavantaj teşkil etmektedir. Medeni durum açısından bakıldığında, AK Parti kadın milletvekillerinin büyük oranda evli olduğu, evlilik sorumlulukları ile birlikte siyasi ve mesleki faaliyetlerini yürütebildikleri görülmektedir. Evli kadınlara, bekârlardan daha fazla şans tanımaktadırlar. Çocuk sayısı ortalama olarak 2 civarında olan kadın vekillerin çocuk sayılarının, Türkiye'deki bir ailenin ortalama çocuk sayısı (TÜİK verilerine göre) ile benzer oranda olduğu söylenebilir. Bu durum siyasal hayatlarındaki aktivitelerin çocuk sahibi olma durumlarını etkilemediğini göstermektedir. Evli ve çocuk sayısı bakımından çekirdek aile yapısındaki kadınların, siyasete katılma potansiyelleri diğerlerine oranla daha fazla olduğu söylenebilir.

AK Parti kadın milletvekillerinin partinin genel politikaları dâhilinde; sosyal politikalar, kadınlara yönelik, gençlere yönelik, istihdam alanında, aile konusunda, eğitim alanında, dış ilişkiler alanında, insan hakları, çevre, bilim ve teknoloji alanındaki çalışmalara katkıda buldukları veya destek verdikleri söylenebilir. Ayrıca sayıca az da olsa kendi projelerini (çoğunlukla kadın konularında olmak üzere) ortaya koydukları görülmektedir.

Yapılan mülakatlar, incelenen meclis konuşmaları ve basına yansıyan röportajlardan AK Parti kadın milletvekillerinin kadın sorunlarıyla ilgili çalışmalarına ulaşılmıştır. Bu durum onların bu konuya ilgilerinin yanı sıra, partinin daha çok kadın meseleleri konusunda onları görevlendiriyor olmasından da kaynaklanabilmektedir. Kadınların TBMM'deki sayısal azınlığı, AK Partinin kadın temsilcilerini kadın sorunları ile ilgili komisyon ve bakanlıklara katılmaya yönlendirdiği bir iş bölümüne neden olmaktadır. AK Parti kadın milletvekillerinin katkıları ile yapılan yasal düzenlemelere bakıldığında; kadın ve aile bireylerinin şiddetten korunması, kadın hakları, cinsiyet eşitliği, kadına yönelik pozitif ayrımcılık, çalışan kadınlara yönelik iyileştirmeleri içerdiği görülmektedir. Bu çalışmalar dâhilinde 2003 yılında Aile

Mahkemeleri kurulmuş, 2005 yılındaki yeni Türk Ceza Kanunu ile kadın bir birey olarak kabul edilmiş, kadınlara yönelik işlenen suçların ağırlaştırılması sağlanmıştır. Bir başka önemli gelişme ise 2009 yılında TBMM tarafından Kadın-Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonunun kurulması olarak görülmektedir (Arat 2010: 91-93).

AK Parti kadın milletvekillerinin kadın meseleleri dışında öne çıktıkları alanların ise genellikle eğitim durumları ilgili olduğu söylenebilir. Peyzaj Mimarı olan Çiğdem Karaaslan'ın çevre, şehir ve kültürden sorumlu genel başkan yardımcılığı görevine getirilmesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü mezunu olan Jülide Sarıeroğlu'nun 65. Hükümet Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı olarak görev alması bu duruma örnek verilebilir.

Siyasal alanda yer alan kadınların yüklenmiş olduğu sorumlulukları yürütebildikleri görülmesine rağmen, temsildeki oranları hala kısıtlıdır. Nitekim 24 Haziran 2018 seçimleri ardından 27. Dönemde TBMM'ye giren parti ve milletvekili sayısı artmış olmasına rağmen 33 ilden kadın milletvekili çıkmamıştır. Bu iller: Adıyaman, Amasya, Artvin, Bilecik, Bingöl, Bitlis, Burdur, Çankırı, Çorum, Erzincan, Giresun, Gümüşhane, Kars, Kastamonu, Kırklareli, Kırşehir, Nevşehir, Niğde, Ordu, Rize, Sinop, Tunceli, Uşak, Yozgat, Zonguldak, Bayburt, Karaman, Kırıkkale, Ardahan, Iğdır, Karabük, Kilis, Osmaniye'dir. Türkiye'de kadın seçmen oranının %50 civarında olmasına karşın, kadın milletvekili oranının 2007 yılına kadar %5'in üzerine çıkamamış olması demokratik temsil ve temsilde eşitlik bağlamında önemli bir sorun teşkil etmektedir.

Kadınların siyasi katılımını etkileyen birçok etmen bulunmakla beraber, siyasette yer edinmiş kadınlara bakıldığında; aile ve çevresinin desteği, kişinin eğitim ve mesleki başarısı, özgüven, siyasete yönelik ilgi ve kararlılık, parti liderinin inisiyatifi gibi etmenlerin belirleyici olduğu görülmüştür. Ayrıca eğitim durumu, medeni durum, meslek, yaş gurubu gibi değişkenler üzerinden değerlendirildiğinde toplum içindeki yoğunlukları açısından orantılı bir dağılım söz konusu değildir. AK Partide lise mezunu kadın milletvekili sayısı yok denilecek kadar azdır. Genellikle orta yaş gurubu ve evli

kadınların yer alması dikkat çekmektedir. Ayrıca satış danışmanlığı ve işçilik gibi toplumda sıklıkla rastlanan mesleklerden gelen milletvekillerine rastlanmamaktadır.

Sonuç olarak, siyasetteki kadın rol modellerin artması, önyargıların kırılması açısından olumlu bir gelişme olarak görülebilir. Ancak TBMM'deki kadın milletvekili oranına bakıldığında (2018 seçimleri itibarıyla %17,1) katılımı sağlanması gereken eşitliğe ulaşılması için daha çok yol kat edilmesi gerekmektedir. Siyasal hayatta kadının temsili; söz konusu nicel temsilin yanı sıra nitelikli temsilin sağlanması ile sağlanabilir. Nitelikli temsilin sağlanması ise kadın milletvekillerinin çalışmalarda daha aktif rol almaları yönünde onlara fırsat verilmesini ve onların desteklenmesini gerekli kılmaktadır.

Tablo 4.1: AK Parti Kadın Milletvekilleri Eğitim & Medeni Durum Tablosu

22. DÖNEM KADIN MİLLETVEKİLLERİ (AK PARTİ)	EĞİTİM	MEDENİ DURUM	ÇOCUK SAYISI
AYHAN ZEYNEP TEKİN –ADANA	LİSANS	EVLİ	-
REYHAN BALANDI –AFYON	LİSE	EVLİ	2
REMZİYE ÖZTOPRAK –ANKARA	LİSANS	EVLİ	2
SEMİHA ÖYÜŞ –AYDIN	LİSANS	BEKÂR	-
FATMA ŞAHİN –GAZİANTEP	LİSANS	EVLİ	2
GÜLSEREN TOPUZ –İSTANBUL	DOKTORA	EVLİ	2
ZEYNEP KARAHAN USLU –İSTANBUL	DOKTORA	EVLİ	2
NİMET ÇUBUKÇU –İSTANBUL	LİSANS	BEKÂR	-
GÜLDAL AKŞİT –İSTANBUL	LİSANS	EVLİ	-
İNCİ GÜLSER ÖZDEMİR –İSTANBUL	LİSANS	EVLİ	1
HALİDE İNCEKARA –İSTANBUL	YÜKSEK LİSANS	EVLİ	3
NÜKHET HOTAR –İZMİR	DOKTORA	BEKÂR	1
SERPİL YILDIZ –İZMİR	LİSANS	EVLİ	1
23. DÖNEM KADIN MİLLETVEKİLLERİ (AK PARTİ)			
FATOŞ GÜRKAN –ADANA	LİSANS	EVLİ	2
FATMA KOTAN –AĞRI	LİSE	EVLİ	2
ZEYNEP DAĞI –ANKARA	DOKTORA	EVLİ	2
Aşkın ASAN – ANKARA	DOKTORA	EVLİ	3
AYŞE AKBAŞ – BALIKESİR	LİSANS	BEKÂR	-
CANAN CANDEMİR ÇELİK –BURSA	LİSANS	EVLİ	2
SELMA ALİYE – DENİZLİ	LİSANS	EVLİ	1
FAZİLET DAĞCI ÇİĞLİK –ERZURUM	LİSANS	EVLİ	2
FATMA ŞAHİN – GAZİANTEP	LİSANS	EVLİ	2
ÖZLEM MÜFTÜOĞLU –GAZİANTEP	LİSANS	EVLİ	3
EDİBE SÖZEN - İSTANBUL	DOKTORA	BEKÂR	-
MESUDE NURSUNA MEMECAN –İSTANBUL	YÜKSEK LİSANS	EVLİ	2
ÖZLEM PİLTANOĞLU –İSTANBUL	YÜKSEK LİSANS	BEKÂR	1
NİMET ÇUBUKÇU –İSTANBUL	LİSANS	BEKÂR	-
AYŞE NUR BAHÇEKAPILI İSTANBUL	LİSANS	BEKÂR	-
CANAN KALSIN –İSTANBUL	YÜKSEK LİSANS	BEKÂR	-
GÜLDAL AKŞİT –İSTANBUL	LİSANS	EVLİ	-

Tablo 4.1 (devamı): AK Parti Kadın Milletvekilleri Eğitim & Medeni Durum Tablosu

23. DÖNEM KADIN MİLLETVEKİLLERİ (AK PARTİ)	EĞİTİM	MEDENİ DURUM	ÇOCUK SAYISI
HALİDE İNCEKARA –İSTANBUL	YÜKSEK LİSANS	EVLİ	3
NÜKHET HOTAR GÖKSEL –İZMİR	DOKTORA	BEKÂR	1
AYŞE TÜRKMENOĞLU –KONYA	LİSANS	EVLİ	1
ÖZNUR ÇALIK -MALATYA	LİSANS	EVLİ	2
BİRNUR ŞAHİNOĞLU -SAMSUN	YÜKSEK LİSANS	EVLİ	2
SAFİYE SEYMENOĞLU –TRABZON	LİSANS	EVLİ	2
ÇAĞLA AKTEMUR ÖZYAVUZ -ŞANLIURFA	LİSANS	EVLİ	-
GÜLŞEN ORHAN –VAN	LİSANS	BEKÂR	1
İLKNUR İNCEÖZ – AKSARAY	LİSANS	EVLİ	1
24. DÖNEM KADIN MİLLETVEKİLLERİ (AK PARTİ)			
ALEV DEDEGİL – İSTANBUL	YÜKSEK LİSANS	BEKÂR	-
AYŞE NUR BAHÇEKAPILI – İSTANBUL	LİSANS	BEKÂR	-
AYŞE TÜRKMENOĞLU – KONYA	LİSANS	EVLİ	1
AYŞENUR İSLAM – SAKARYA	DOKTORA	EVLİ	1
AZİZE SİBEL GÖNÜL – KOCAELİ	LİSANS	EVLİ	2
CANAN CANDEMİR ÇELİK – BURSA	LİSANS	EVLİ	2
ÇİĞDEM MÜNEVVER ÖKTEN – MERSİN	LİSANS	EVLİ	2
DERYA BAKBAK – GAZİANTEP	DOKTORA	EVLİ	2
DİLEK YÜKSEL – TOKAT	LİSANS	EVLİ	2
FATMA SALMAN KOTAN – AĞRI	LİSE	EVLİ	2
FATMA ŞAHİN – GAZİANTEP	LİSANS	EVLİ	2
FATOŞ GÜRKAN – ADANA	LİSANS	EVLİ	2
FAZİLET DAĞCI ÇIĞLIK – ERZURUM	LİSANS	EVLİ	2
GÖKCEN ÖZDOĞAN ENÇ – ANTALYA	LİSANS	EVLİ	1
GÖNÜL BEKİN ŞAHKULUBEY – MARDİN	LİSANS	EVLİ	3
GÜLAY DALYAN – İSTANBUL	LİSANS	EVLİ	1
GÜLAY SAMANCI – KONYA	LİSANS	EVLİ	1
GÜLŞEN ORHAN – VAN	LİSANS	BEKÂR	1
HALİDE İNCEKARA – İSTANBUL	YÜKSEK LİSANS	EVLİ	3
İLKNUR DENİZLİ – İZMİR	LİSANS	EVLİ	2
İLKNUR İNCEÖZ – AKSARAY	LİSANS	EVLİ	1
MESUDE NURSUNA MEMECAN – SİVAS	YÜKSEK LİSANS	EVLİ	2
MİHRİMAH BELMA SATIR – İSTANBUL	LİSANS	EVLİ	1
MİNE LÖK BEYAZ – DİYARBAKIR	LİSANS	EVLİ	1
NESRİN ULEMA – İZMİR	LİSANS	EVLİ	2
NİMET BAŞ – İSTANBUL	LİSANS	BEKÂR	-
NURCAN DALBUDAK – DENİZLİ	LİSANS	EVLİ	2
NURDAN ŞANLI – ANKARA	LİSANS	EVLİ	-
ZEYNEP KARAHAN USLU –İSTANBUL	DOKTORA	EVLİ	2
25. DÖNEM KADIN MİLLETVEKİLLERİ (AK PARTİ)			
FATMA GÜLDEMET SARI - ADANA	YÜKSEK LİSANS	BEKÂR	-
REMZİYE SIVACI -AFYON	DOKTORA	EVLİ	1
İLKNUR İNCEÖZ –AKSARAY	LİSANS	EVLİ	1
JÜLİDE SARİEROĞLU- ANKARA	LİSANS	BEKÂR	-
TÜLAY SELAMOĞLU – ANKARA	LİSANS	EVLİ	1
LÜTFİYE SELVA ÇAM –ANKARA	LİSANS	EVLİ	3
SENA NUR ÇELİK - ANTALYA	YÜKSEK LİSANS	BEKÂR	-
GÖKÇEN ÖZDOĞAN ENÇ -ANTALYA	LİSANS	EVLİ	1
SEMA KIRCI –BALIKESİR	YÜKSEK LİSANS	EVLİ	1
ŞEBNEM KOCAKELÇİ -BİNGÖL	LİSANS	BEKÂR	-
EMİNE YAVUZ GÖZGEÇ –BURSA	LİSANS	EVLİ	1
BENNUR KARABURUN – BURSA	LİSANS	BEKÂR	-
İLKSEN CERİTOĞLU –ÇORUM	LİSANS	EVLİ	2

Tablo 4.1 (devamı): AK Parti Kadın Milletvekilleri Eğitim & Medeni Durum Tablosu

25. DÖNEM KADIN MİLLETVEKİLLERİ (AK PARTİ)	EĞİTİM	MEDENİ DURUM	ÇOCUK SAYISI
AYŞE KEŞİR –DÜZCE	YÜKSEK LİSANS	EVLİ	3
SERPİL BULUT -ELAZIĞ	DOKTORA	EVLİ	2
ZEHRA TAŞKESENLİOĞLU - ERZURUM	YÜKSEK LİSANS	BEKÂR	-
CANAN CANDEMİR ÇELİK -GAZİANTEP	LİSANS	EVLİ	2
MİHRİMAH BELMA SATIR - İSTANBUL	LİSANS	EVLİ	1
RAVZA KAVAKCI KAN – İSTANBUL	DOKTORA	EVLİ	1
ALEV DEDEGİL- İSTANBUL	YÜKSEK LİSANS	BEKÂR	-
AYŞENUR BAHÇEKAPILI –İSTANBUL	LİSANS	BEKÂR	-
FATMA BENLİ –İSTANBUL	YÜKSEK LİSANS	BEKÂR	-
SEVİM SAVAŞER –İSTANBUL	DOKTORA	BEKÂR	2
ÖZLEM ZENGİN -İSTANBUL	LİSANS	EVLİ	3
TÜLAY KAYNARCA – İSTANBUL	YÜKSEK LİSANS	EVLİ	3
SENİHA NÜKHET HOTAR –İZMİR	DOKTORA	BEKÂR	1
NESRİN ULEMA –İZMİR	LİSANS	EVLİ	2
NURSEL REYHANLIOĞLU -MARAŞ	LİSANS	EVLİ	2
SEVDE BAYAZIT KAÇAR –MARAŞ	LİSANS	EVLİ	3
HAVVA TALAY ÇALIŞ -KAYSERİ	DOKTORA	EVLİ	3
RADİYE SEZER KATIRCIOĞLI -KOCAELİ	YÜKSEK LİSANS	EVLİ	2
HÜSNÜYE ERDOĞAN –KONYA	YÜKSEK LİSANS	EVLİ	2
LEYLA ŞAHİN USTA –KONYA	YÜKSEK LİSANS	EVLİ	2
RÜVEYDE GÜLSEREN IŞIK -KONYA	DOKTORA	BEKÂR	-
ÖZNUR ÇALIK –MALATYA	YÜKSEK LİSANS	EVLİ	2
AYŞENUR İSLAM –SAKARYA	DOKTORA	EVLİ	1
HAMİDE SÜRÜCÜ –Ş. URFA	LİSANS	EVLİ	2
AYŞE DOĞAN –TEKİRDAĞ	LİSANS	EVLİ	3
FATMA GAYE GÜLER –TOKAT	LİSANS	BEKÂR	-
AYŞE SULA KÖSEOĞLU -TRABZON	LİSANS	EVLİ	2
26. DÖNEM KADIN MİLLETVEKİLLERİ (AK PARTİ)			
FATMA GÜLDEMET SARI –ADANA	YÜKSEK LİSANS	BEKÂR	-
HATİCE DUDU ÖZKAL -AFYONKARAHİSAR	LİSANS	EVLİ	3
İLKNUR İNCEÖZ –AKSARAY	LİSANS	EVLİ	1
JÜLİDE SARIEROĞLU –ANKARA	LİSANS	BEKÂR	-
LÜTFİYE SELVA ÇAM -ANKARA	LİSANS	EVLİ	3
GÖKÇEN ÖZDOĞAN ENÇ -ANTALYA	LİSANS	EVLİ	1
SENA NUR ÇELİK – ANTALYA	YÜKSEK LİSANS	BEKÂR	-
EMİNE YAVUZ GÖZGEÇ -BURSA	LİSANS	EVLİ	1
BENNUR KARABURUN –BURSA	LİSANS	BEKÂR	-
LÜTFİYE İLKSEN KURT –ÇORUM	YÜKSEK LİSANS	EVLİ	2
SEMA RAMAZANOĞLU -DENİZLİ	YÜKSEK LİSANS	EVLİ	2
AYŞE KEŞİR –DÜZCE	YÜKSEK LİSANS	EVLİ	3
ZEHRA TAŞKESENLİOĞLU –ERZURUM	YÜKSEK LİSANS	BEKÂR	-
EMİNE NUR GÜNAY –ESKİŞEHİR	DOKTORA	EVLİ	2
CANAN CANDEMİR ÇELİK -GAZİANTEP	LİSANS	EVLİ	2
MİHRİMAH BELMA SATIR –İSTANBUL	LİSANS	EVLİ	1
RAVZA KAVAKCI KAN –İSTANBUL	DOKTORA	EVLİ	1
AYŞE NUR BAHÇEKAPILI –İSTANBUL	LİSANS	BEKÂR	-
FATMA BETÜL SAYAN KAYA – İSTANBUL	YÜKSEK LİSANS	EVLİ	2
FATMA BENLİ -İSTANBUL	YÜKSEK LİSANS	BEKÂR	-
SERAP YAŞAR -İSTANBUL	LİSANS	EVLİ	2
TÜLAY KAYNARCA –İSTANBUL	YÜKSEK LİSANS	EVLİ	3
SENİHA NÜKHET HOTAR –İZMİR	DOKTORA	BEKÂR	1
NURSEL REYHANLIOĞLU –KAHRAMANMARAŞ	LİSANS	EVLİ	2
HÜLYA NERGİS -KAYSERİ	LİSANS	EVLİ	3
RADİYE SEZER KATIRCIOĞLU- KOCAELİ	YÜKSEK LİSANS	EVLİ	2

Tablo 4.1 (devamı): AK Parti Kadın Milletvekilleri Eğitim & Medeni Durum Tablosu

26. DÖNEM KADIN MİLLETVEKİLLERİ (AK PARTİ)	EĞİTİM	MEDENİ DURUM	ÇOCUK SAYISI
HÜSNÜYE ERDOĞAN –KONYA	YÜKSEK LİSANS	EVLİ	2
LEYLA ŞAHİN USTA –KONYA	YÜKSEK LİSANS	EVLİ	2
ÖZNUR ÇALIK -MALATYA	YÜKSEK LİSANS	EVLİ	2
CEYDA BÖLÜNMEZ ÇANKIRI -MARDİN	ÖNLİSANS	EVLİ	2
ÇİĞDEM KARAASLAN - SAMSUN	YÜKSEK LİSANS	EVLİ	2
AYŞE DOĞAN -TEKİRDAĞ	LİSANS	EVLİ	3
AYŞE SULA KÖSEOĞLU -TRABZON	LİSANS	EVLİ	2
27. DÖNEM KADIN MİLLETVEKİLLERİ (AK PARTİ)			
ARİFE POLAT DÜZGÜN – ANKARA	DOKTORA	EVLİ	2
ASUMAN ERDOĞAN – ANKARA	LİSANS	EVLİ	5
ZEYNEP YILDIZ – ANKARA	LİSANS	BEKÂR	-
LÜTFİYE SELVA ÇAM -ANKARA	LİSANS	EVLİ	3
SENA NUR ÇELİK – ANTALYA	YÜKSEK LİSANS	BEKÂR	-
İLKNUR İNCEÖZ –AKSARAY	LİSANS	EVLİ	1
BELGİN UYGUR – BALIKESİR	LİSANS	EVLİ	3
PAKİZE MUTLU AYDEMİR – BALIKESİR	LİSANS	BEKÂR	-
ARZU AYDIN – BOLU	LİSANS	BEKÂR	1
VİLDAN YILMAZ GÜREL – BURSA	LİSANS	EVLİ	3
EMİNE YAVUZ GÖZGEÇ -BURSA	LİSANS	EVLİ	1
JULİDE İSKENDERÖĞLU – ÇANAKKALE	ÖNLİSANS	EVLİ	1
NİLGÜN ÖK - DENİZLİ	YÜKSEK LİSANS	EVLİ	2
AYŞE KEŞİR –DÜZCE	YÜKSEK LİSANS	EVLİ	3
OYA ERONAT – DİYARBAKIR	LİSANS	BEKÂR	-
FATMA AKSAL – EDİRNE	DOKTORA	BEKÂR	-
SERMİN BALIK – ELAZIĞ	ÖNLİSANS	EVLİ	2
ZEHRA TAŞKESENLİOĞLU –ERZURUM	YÜKSEK LİSANS	BEKÂR	-
EMİNE NUR GÜNAY –ESKİŞEHİR	DOKTORA	EVLİ	2
SEBAHAT ÖZGÜR SOY ÇELİK – HATAY	LİSANS	EVLİ	3
MİHRİMAH BELMA SATIR –İSTANBUL	LİSANS	EVLİ	1
ALEV DEDEGİL – İSTANBUL	LİSANS	BEKÂR	-
FATMA BETÜL SAYAN KAYA – İSTANBUL	YÜKSEK LİSANS	EVLİ	2
EMİNE SARE AYDIN YILMAZ - İSTANBUL	DOKTORA	EVLİ	1
SERAP YAŞAR -İSTANBUL	LİSANS	EVLİ	2
CANAN KALSIN -İSTANBUL	YÜKSEK LİSANS	BEKÂR	-
İFFET POLAT – İSTANBUL	LİSANS	EVLİ	2
TÜLAY KAYNARCA –İSTANBUL	YÜKSEK LİSANS	EVLİ	3
MÜŞERREF PERVİN TUBA DURGUT - İSTANBUL	YÜKSEK LİSANS	EVLİ	2
CEYDA BÖLÜNMEZ ÇANKIRI -MARDİN	ÖNLİSANS	EVLİ	2
HABİBE ÖÇAL – KAHRAMANMARAŞ	LİSANS	EVLİ	3
HÜLYA NERGİS -KAYSERİ	LİSANS	EVLİ	3
EMİNE ZEYBEK – KOCELİ	LİSANS	EVLİ	2
RADİYE SEZER KATIRCIOĞLU- KOCAELİ	YÜKSEK LİSANS	EVLİ	2
LEYLA ŞAHİN USTA –KONYA	YÜKSEK LİSANS	EVLİ	2
GÜLAY SAMANCI – KONYA	LİSANS	EVLİ	1
CEYDA ÇETİN ERENLER – KÜTAHYA	LİSANS	EVLİ	1
ÖZNUR ÇALIK -MALATYA	YÜKSEK LİSANS	EVLİ	2
SEMRA KAPLAN KIVIRCIK – MANİSA	LİSANS	EVLİ	1
ZEYNEP GÜL YILMAZ – MERSİN	LİSANS	EVLİ	2
ÇİĞDEM ERDOĞAN ATABEK –SAKARYA	YÜKSEK LİSANS	EVLİ	1
SEMİHA EKİNCİ – SİVAS	YÜKSEK LİSANS	BEKÂR	-
ÇİĞDEM KARAASLAN - SAMSUN	YÜKSEK LİSANS	EVLİ	2
ZEMZEM GÜLENDER AÇANAL – ŞANLIURFA	LİSANS	EVLİ	3
ÇİĞDEM KONCAGÜL – TEKİRDAĞ	ÖNLİSANS	EVLİ	2
ÖZLEM ZENGİN – TOKAT	YÜKSEK LİSANS	EVLİ	3

Tablo 4.1 (devamı): AK Parti Kadın Milletvekilleri Eğitim & Medeni Durum Tablosu

27. DÖNEM KADIN MİLLETVEKİLLERİ (AK PARTİ)	EĞİTİM	MEDENİ DURUM	ÇOCUK SAYISI
MELİHA AKYOL – YALOVA	LİSANS	EVLİ	2
RÜMEYSA KADAK – İSTANBUL	LİSE	BEKÂR	-
JÜLİDE SARIEROĞLU –ANKARA	LİSANS	BEKÂR	-
YELDA EROL GÖKCAN	YÜKSEK LİSANS	EVLİ	1
BAHAR AYVAZOĞLU	LİSANS	EVLİ	2

Tablo 4.2. AK Parti Kadın Milletvekilleri Görev Dönemleri

ADI SOYADI	22.Dnm.	23.Dnm.	24.Dnm.	25.Dnm.	26.Dnm.	27.Dnm.
AYHAN ZEYNEP TEKİN	X					
REYHAN BALANDI	X					
REMZİYE ÖZTOPRAK	X					
SEMİHA ÖYÜŞ	X					
FATMA ŞAHİN	X	X	X			
GÜLSEREN TOPUZ	X					
ZEYNEP KARAHAN USLU	X		X			
NİMET ÇUBUKÇU	X	X	X			
GÜLDAL AKŞİT	X	X				
İNCİ GÜLSER ÖZDEMİR	X					
HALİDE İNCEKARA	X	X	X			
NÜKHET HOTAR	X	X		X	X	
SERPİL YILDIZ	X					
FATOŞ GÜRKAN		X	X			
FATMA KOTAN		X				
ZEYNEP DAĞI		X				
AŞKIN ASAN		X				
AYŞE AKBAŞ		X				
CANAN CANDEMİR ÇELİK		X	X	X	X	
SELMA ALİYE KAVAF		X				
FAZİLET DAĞCI ÇIĞLIK		X	X			
HAMİDE SÜRÜCÜ				X		
ÖZLEM MÜFTÜOĞLU		X				
EDİBE SÖZEN		X				
MESUDE NURSUNA MEMECAN		X	X			
ÖZLEM PİLTANOĞLU		X				
AYŞE DOĞAN				X	X	
AYŞE NUR BAHÇEKAPILI		X	X	X	X	
CANAN KALSIN		X				X
FATMA GAYE GÜLER				X		
AYŞE SULA KÖSEOĞLU				X	X	
FATMA GÜLDEMET SARI					X	
AYŞE TÜRKMEÑOĞLU		X	X			
ÖZNUR ÇALIK		X		X	X	X
BİRNUR ŞAHİNOĞLU		X				
SAFİYE SEYMENOĞLU		X				
ÇAĞLA AKTEMUR ÖZYAVUZ		X				
GÜLŞEN ORHAN		X	X			
İLKNUR İNCEÖZ		X	X	X	X	X
ALEV DEDEGİL			X	X		X
HATİCE DUDU ÖZKAL					X	
LÜTFÜYE İLKSEN KURT					X	

Tablo 4.2 (devamı): AK Parti Kadın Milletvekilleri Görev Dönemleri

ADI SOYADI	22.Dnm.	23.Dnm.	24.Dnm.	25.Dnm.	26.Dnm.	27.Dnm.
AYŞE NUR İSLAM			X	X		
AZİZE SİBEL GÖNÜL			X			
SEMA RAMAZANOĞLU				X	X	
ÇİĞDEM MÜNEVVER ÖKTEN			X			
DERYA BAKBAK			X			X
DİLEK YÜKSEL			X			
FATMA SALMAN KOTAN			X			
EMİNE NUR GÜNAY					X	X
SERAP YAŞAR					X	X
HÜLYA NERGİS					X	X
GÖKCEN ÖZDOĞAN ENÇ			X	X	X	
GÖNÜL BEKİN ŞAHKULUBEY			X			
GÜLAY DALYAN			X			
GÜLAY SAMANCI			X			X
İLKNUR DENİZLİ			X			
MİHRİMAH BELMA SATIR			X	X	X	
MİNE LÖK BEYAZ			X			
NESRİN ULEMA			X	X		
NURCAN DALBUDAK			X			
NURDAN ŞANLI			X			
FATMA GÜLDEMET SARI				X	X	
REMZİYE SIVACI				X		
JULİDE SARİEROĞLU				X	X	X
TÜLAY SELAMOĞLU				X		
LÜTFİYE SELVA ÇAM				X	X	X
SENA NUR ÇELİK				X	X	X
SEMA KIRCI				X	X	
ŞEBNEM KOÇAKELÇİ				X		
EMİNE YAVUZ GÖZGEÇ				X	X	X
BENNUR KARABURUN				X		
İLKSEN CERİTOĞLU				X		
AYŞE KEŞİR				X	X	X
SERPİL BULUT				X		
ZEHRA TAŞKESERLİOĞLU				X	X	X
RAVZA KAVAKCI KAN				X	X	X
FATMA BENLİ				X	X	
SEVİM SAVAŞER				X		
ÖZLEM ZENGİN				X		X
TÜLAY KAYNARCA				X	X	X
SENİHA NÜKET HOTAR				X	X	
NURSEL REYHANLIOĞLU				X	X	
SEVDE BEYAZIT KAÇAR				X		
HAVVA TALAY ÇALIŞ				X		
RADİYE SEZER KATIRCIOĞLU				X	X	X
HÜSNÜYE ERDOĞAN				X	X	
LEYLA ŞAHİN USTA				X	X	X
RÜVEYDE GÜLSEREN IŞIK				X		
CEYDA BÖLÜNMEZ ÇANKIRI					X	X
ÇİĞDEM KARAASLAN				X	X	X
ARİFE POLAT DÜZGÜN						X
ASUMAN ERDOĞAN						X
ZEYNEP YILDIZ						X
BELGİN UYGUR						X

Tablo 4.2 (devamı): AK Parti Kadın Milletvekilleri Görev Dönemleri

ADI SOYADI	22.Dnm.	23.Dnm.	24.Dnm.	25.Dnm.	26.Dnm.	27.Dnm.
PAKİZE MUTLU AYDEMİR						X
ARZU AYDIN						X
VİLDAN YILMAZ GÜREL						X
JULİDE İSKENDEROĞLU						X
NİLGÜN ÖK						X
OYA ERONAT						X
FATMA AKSAL						X
SERMİN BALIK						X
SEBAHAT ÖZGÜR SOY ÇELİK						X
FATMA BETÜL SAYAN KAYA					X	X
EMİNE SARE AYDIN YILMAZ						X
İFFET POLAT						X
MÜŞERREF PERVİN TUBA						
DURGUT						X
HABİBE ÖCAL						X
EMİNE ZEYBEK						X
CEYDA ÇETİN ERENLER						X
SEMRA KAPLAN KIVIRCIK						X
ZEYNEP GÜL YILMAZ						X
ÇİĞDEM ERDOĞAN ATABEK						X
SEMİHA EKİNCİ						X
ÇİĞDEM KARAASLAN						X
ZEMZEM GÜLENDER AÇANAL						X
ÇİĞDEM GONCAGÜL						X
MELİHA AKYOL						X
RÜMEYSA KADAK						X
YELDA EROL GÖKCAN						X
BAHAR AYYAZOĞLU						X

KAYNAKLAR

Acar, Feride (1993). “*Türkiye’de İslamcı Hareket ve Kadın*”, 1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar, Der: Şirin Tekeli. İstanbul: İletişim Yayınları.

Adalet ve Kalkınma Partisi (2009). Genel Merkez Kadın Kolları Faaliyet Raporu.

Adalet ve Kalkınma Partisi Genel Merkez Kadın Kolları Faaliyet Raporu (2007). Ankara, AK Parti Genel Merkez Kadın Kolları Başkanlığı.

Adalet ve Kalkınma Partisi Seçim Beyannamesi (2018). Ankara: AK Parti Genel Merkezi.

Adalet ve Kalkınma Partisi Sosyal İşler Başkanlığı (2011).

Adalet ve Kalkınma Partisi Tüzüğü (2006). Ankara: AK Parti Genel Merkezi.

Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair 4787 Sayılı Kanun, Kabul Tarihi: 09/01/2003, Yayımlandığı Resmi Gazete Tarihi: 10/08/2003, Yayımlandığı Resmi Gazete Sayısı: 25195.

AK Parti (2013). “AK Parti Tüzüğü” Ankara: AK Parti Genel Merkezi.

AK Parti İktidarında Kadın (2018). AK Parti Genel Merkez Kadın Kolları Başkanlığı, Ankara.

AK Parti Sosyal İşler Başkanlığı (2017). *Toplantı Konuşmaları*, Ankara.

- Akman, Canan Aslan (2004). *“Demokratikleşmenin Açmazlarında Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Siyaseti ve Kadın”*. İstanbul: Yeditepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayını.
- Aktaş, Cihan (2005) *Bacıdan Bayan’a: İslamcı Kadınların Kamusal Tecrübesi*. İstanbul: Kapı Yayıncılık.
- Aktaş, Gül (2013). *“Feminist Söylemler Bağlamında Kadın Kimliği: Erkek Egemen Toplumda Kadın Olmak”*. Edebiyat Fakültesi Dergisi, 30.
- Almond, Gabriel ve Verba, Sidney (1963). *The Civic Culture*, New Jersey: Princeton University Pres.
- Altınay, Ayşe Gül ve Arat, Yeşim (2007). *Türkiye’de Kadına Yönelik Şiddet Raporu*. İstanbul.
- Arat, Necla (1986). *Kadın Sorunu*, İzmir: Say Yayınları.
- Arat, Necla (1991). *Kadınlar ve Siyasal Yaşam Eşit Hak - Eşit Katılım*, İstanbul: Cem Yayınevi.
- Arat, Necla (1994). *“Türkiye’de Kadınların Çalışma Yaşamında Karşılaştıkları Zorlukların Sosyo-Kültürel Nedenleri”*. Ed: Necla Arat. *Türkiye’de Kadın Olmak*. İstanbul: Say Yayınları.
- Arat, Necla (2001). *Siyaset, Kadın ve İrtica*. İstanbul: Say Yayınları.
- Arat, Necla (2010). *Feminizmin Abc’si*. İstanbul: Say Yayınları.
- Arat, Yeşim (1999). *Political Islam in Turkey and Women’s Organisations*, İstanbul: Tesev Yayınları.
- Aristoteles (1975). *Politika*. Çev. Mete Tuncay, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Ayata, Ayşe Güneş (1998). Laiklik Güç ve Katılım Üçgeninde Türkiye’de Kadın ve Siyaset, "75 Yılda Kadınlar ve Erkekler" Ayşe Berktaş (ed.) İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Ayata, Ayşe ve Tütüncü, Fatma (2007). “*Critical Acts without a Critical Mass: The Substantive Representation of Women in the Turkish Parliament*”, Parliamentary Affairs

Ayata, Ayşe ve Tütüncü, Fatma (2008). *Party Politics of the AKP and the Predicaments of Women at the Intersection of the Westernist, Islamist and Feminist Discourses in Turkey*. "British Journal of Middle Eastern Studies"

Beauvoir, Simone, (1993). *Kadın “İkinci Cins”*, Çev.: B. Onaran, İstanbul: Payel Yayıncılık.

Berktaş, Fatmagül (2003). “*Kimlik Politikasının Sınırları ve İslamcı Kadın Kimliği*”, *Tarihin Cinsiyeti*. İstanbul: Metis Yayınları.

Berktaş, Fatmagül (2016). *Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın, Siyaset*. İstanbul: Melis Yayıncılık.

Bhasın, Kamla (2003). *Ataerkil Sistem: Erkeklerin Dünyasında Yaşamak*, Çev.: A. Coşkun İstanbul: Kadınlarla Dayanışma Vakfı Yayınları.

Bonder, Gloria (1986). “*Kadınlar Açısından Siyasal Süreç*”. Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayını.

Cheng, Christine ve Tavits Margit, M. (2011). “*Informal Influences in Selecting Female Political Candidates*”. Political Research Quarterly, Volume: 64.

Cihangir, Sonia (2017). *Özgür Dinin Esiri- Kadın*. İstanbul: A7 Kitap Yayınevi.

Cornell, Robert William (1998). *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar*. Çev. Cem Soydemir, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Çadır, Mustafa (2011). *Kadının Siyasal Yaşama Katılımında Siyasi parti Kadın Kollarının Rolü*. Ankara: KSGM Yayınları.
- Çaha, Ömer (1996). *Sivil Kadın: Türkiye’de Sivil Toplum ve Kadın*. Ankara: Vadi Yayınları.
- Çakır, Serpil (1996). *Osmanlı Kadın Hareketi*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Çakır, Serpil (2014). *Erkek Kulübünden Siyaset*. İstanbul: Versus Yayınevi.
- Daver, Bülent (1970). *Kadınların Siyasal Hakları*. AÜSBFD. 23, 121-130.
- Demir, Zekiye (1997). *Modern ve Postmodern Feminizm*. İstanbul: İz Yayınları.
- Demir, Zekiye (2002). *Siyasi Partilerin Kadın Politikalarına Karşı Kadınların Tutumları*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi.
- Demirbilek, Sevda (2007). “Cinsiyet Ayrımcılığının Sosyolojik Açısından İncelenmesi”, *Finans Politik &Ekonomik Yorumlar*, cilt: 44, Sayı: 511.
- Deniz, Şadiye (2007). “ *Kadın Parlamenterlerin Bakış Açısıyla Türkiye’de Kadınların Siyasal Hayattaki Temsili*”. Balıkesir Üniversitesi Akademik Fener Dergisi, Sayı: 7.
- Devlet İstatistik Enstitüsü (2006). *Eğitim Durumuna Göre işgücü Durumu*, Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü.
- Dursun, Davut (2008). *Siyaset Bilimi*. İstanbul: Beta Basım.
- Ergin, Çağlayan Kovanlıkaya (2004). “*Siyasette Kadın Temsiliyeti ve Demokrasi*”. İstanbul: Yeditepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları.
- Erzen, Meltem Ünal (2011). *Tarihi, Kültürel ve Sosyal Paradigmaları ile Siyaset*. İstanbul: Derin Yayınları.

Fidan, Fatma (2005). “*Çalışan Kadının Sorunu: Çatışan Roller Sorumluluklar ve Beklentiler Gıda Sektörü Örneği*”. İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi.

Filiz, Şahin (2008). *Siyaset-Tarikat gölgesinde Din ve Kadın*. İstanbul: Aydın Toplum Yayınları.

Filiz, Şahin (2016). *Tarikat, Cemaat, Kadın*. İstanbul: Say Yayınları.

Giddens, Anthony (2002). *Sosyoloji*. Yayına Hazırlayanlar: Cemal Güzel, Hüseyin Özel. Ankara: Ayraç Yayınları.

Göle, Nilüfer (2000). *İslam ve Modernik Üzerine Melez Desenler*. İstanbul: Metis Yayıncılık.

Gönül, Füsun Ayşe (2015). *Kadınların Siyasi Kariyerinde Cam Tavan*. Ankara: Bence Kitap Yayınevi.

Gülendam, Ramazan (2015). *Türkiye’de Kadın Olmak*. İstanbul: Kesit Yayınları.

Gümüšoğlu, Firdevs (2006). “*Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet*”. Kadın Çalışmaları Dergisi. 1.

KA-DER(2011). *Kadın Siyaset Programı*. İstanbul.

Kadın İşçilerin Gece Postalarında Çalıştırılma Koşulları Hakkında Yönetmelik, Yayımlandığı Resmi Gazete Tarihi: 09/08/2004, Yayımlandığı Resmi Gazete Sayısı: 25548.

Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (2017). *Türkiye’de Kadın*.

Kalaycıoğlu, Ersin (1983). *Karşılaştırmalı Siyasal Katılma*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, No: 10.

- Kalaycıoğlu, Ersin (2005). *The Mystery of the Türban: Participation or Revolt?* Turkish Studies. 6vols. Routledge.
- Kalaycıoğlu, Ersin ve Toprak Binnaz (2004). *İş Yaşamı Üst Yönetim Siyasette Kadın*, İstanbul: TESEV Yayınları.
- Kandiyoti, Deniz (1997). “Cinsiyet Roller ve Toplumsal Değişim”, *Cariyeler Bacılar Yurttaşlar Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Kardam, Nuket (2005). *Turkey’s Engagement with Global Women’s Human Rights* Ashgate: Aldershot.
- Kenelly, Ivy, Sabine Merz, Judith Lorber (2001). “What is Gender?”. *American Sociological Review*.
- Kışlalı, Ahmet Taner (2006). *Siyaset Bilimi*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Koç, Handan (2012). *Muhafazakârlığa Karşı Feminizm*. İstanbul: Destek Yayıncılık.
- Kolektif (2017). *Kadın, Kamusal Alan ve Hukuk*. İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Koray, Meryem (1992). “*Kadın Siyaset Kota*”, *Türkiye’de Kadın Olgusu*. İstanbul: Say Yayınları.
- Koray, Meryem (2005). *Sosyal Politika*, İstanbul: İmge Yayınevi.
- Mahaim, Annik (1992). *Kadınlar ve Alman Sosyal Demokrasisi, Kadınlar ve İşçi Hareketi*. çev. D.İşık. İstanbul: Yazın Yayıncılık.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. (Çev. Osman Akınhay-Derya Kömürcü). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Michaud, Yves, (1991). *Şiddet, Yeni Yüzyıl Kitaplığı*, Çev. : C. Muhtaroğlu, İstanbul: İletişim Yayınları.

- Milbraith, L.W. (1965). *Political Participation How and Why do People Get Involved in Politics?*. Chicago: Rand McNally and Co.
- Mill, Stuart John (2017). *Kadınların Köleleştirilmesi*. Çev. Defne Yeşilsu. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Minibaş, Türkel (1996). *“Siyasal Partiler Yelpazesinde Kadının Konumu”*. İstanbul: Say Yayınları.
- Muhittin, Nezihe (1931). *Türk Kadını*. İstanbul: Nümune Matbaası.
- Narlı, Nilüfer (2006). “Pro-Islamic Parties, Gender and Social Class in Turkey”, *Quaderns de la Mediterrania*. İstanbul
- Nimet Çubukçu Röportajı, (2007). *Kadın Çalışmaları Dergisi: Aile İçi Şiddet Özel Sayısı*, Cilt: 2, Sayı: 4.
- Oktay, Ayla ve Öztürk, Cemil (1991). *Türkiye’de Kızların Eğitimi, Eğitimde Nitelik Geliştirme*. İstanbul.
- Özbudun, Ergun (1975). *Türkiye’de Sosyal Değişme ve Siyasal Katılma*. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi.
- Özbudun, Sibel (1994). *Türkiye’de Kadın Olmak Bir Toplumsal Dönemeç Üzerine Düşünceler*. İstanbul: Yazın Dergisi.
- Özbudun, Sibel; Sarı, Cahide ve Demirer, Temel (2011). *Liberalizm/Muhafazakârlık Kışkacında Kadın*. İstanbul: Kaldıraç Yayınevi.
- Öztekin, Ali (2007). *Siyaset Bilimine Giriş*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Öztürk, Emine (2011). *Feminist Teori ve Tarihsel Süreçte Türk Kadını*. İstanbul: Rağbet Yayınları.

Philips, Anne (1995). *Demokrasinin Cinsiyeti*. Çev. Alev Türker. İstanbul: Yaylacık Matbaacılık.

Recommendations of the Federal Glas Ceiling Commission (1995). *A Solid Investment: Making Use Of The Nations's Human Capital*. Initiative US Dept. Of Labour.

Sancar, Serpil (2008). *Siyasal Katılım. Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Eşizsizliği: Sorunlar, Öncelikler ve Çözüm Önerileri içinde (215-301)* İstanbul: (TÜSİAD-T/2008-07/468, KAGİDER-001).

Sancar, Serpil (2017). *Din, Siyaset ve Kadın-İran Devrimi*. Ankara: Nika Yayınevi.

Sargın, Ayşe (2013). *Yerelde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği İçin Araçlar ve Mekanizmalar*. Ankara: KADER Yayınları.

Sarı, Murat; Tartıcı, Reha; Kalkan, Canan. (2006). *UNPD Türkiye'de Siyaset ve Kadın Kamuoyu Araştırması Raporu*. İstanbul.

Sayın, Aysun (2007). *Geçici Özel Önlem Politikası*. Ankara: Yalçın Matbaacılık.

Schmidt, Manfred G. (2001). *Demokrasi Kuramlarına Giriş*. Çev: M. Emin Köktaş Ankara: Vadi Yayınları.

Scott, Joan W. (2007). *Toplumsal Cinsiyet*. İstanbul: Agora Kitaplığı.

Selçuk, Hava (2017). *Türk Tarihinde Kadın ve Savaş*. İstanbul: Çizgi Kitapevi.

Soyer, Senem (2018). *İki Kadın bir Feminizm*. İstanbul: Net Kitaplık Yayıncılık.

Suna, Başak ve Ruziye, Tali (2006). *Türkiye'de Yerel Siyasetin İlkleri ve Renkleri Kadın Belediye Başkanları*. Ankara: Kadın Yayınları

Şahin, Elmas (2013). *Batı'da ve Türkiye'de Kadın Hareketleri ve Feminizm*. Ankara: Ürün Yayınları.

- Şişman Nazife (2006). *Emanetten Mülke Kadın, Beden, Siyaset*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (2018). *Türkiye’de Kadının Durumu Raporu*. Ankara
- T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (2001). *Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi ve İhtiyari Protokolü*. Ankara.
- T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü. (2017).
- T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü (2016). *İstatistiklerle Kadının Durumu*. Ankara.
- T.C. Resmi Gazete, 9 Temmuz 2018.
- T.C. Resmi Gazete, 10 Temmuz 2018.
- Tansel, Aysıt (2001). “İktisadi Kalkınma Ve Kadınların İşgücüne Katılımı: Türkiye’den Zaman-Serisi Kanıtları ve İllere Göre Yatay Kesit Kestirimleri”. Ankara: ERC Working Paper Series.
- Tasni, M. Deniz (2004). *“Kadınların Siyasal Temsili ve Katılımı”*. İstanbul: Yeditepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları.
- Tekeli, Şirin (1982). *‘Kadınlar ve Siyasal Toplumsal Hayat’* .İstanbul: Birikim Yayınları.
- Tekeli, Şirin (1990). *Kadın Bakış Açısından Kadınlar*. İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Tekeli, Şirin (1996). *“Kadınların Siyasetten Dışlanmışlıklarının 55 Yıllık Öyküsü”*. İstanbul: Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği Yayınları.
- Terzioğlu Zübeyde (2010). *Türk Kadını Siyaset Sahnesinde, (1930-1935)*. İstanbul: Giza Yayınları.

Toprak, Zafer (2015). *Türkiye’de Kadın Özgürlüğü ve Feminizm 1908-1935*, Tarih Vakfı. Ankara: Yurt Yayınları.

Tosun, Gülgün Erdoğan (2006). “*Siyasetin Kadınlara Ardına Kadar Açık Apolitik Kapısı: Mahalle Muhtarlığı*”. Kadın Çalışmaları Dergisi, 1.

Tuncer, Erol (2006). *Siyasette Kadın*. Ankara: Sosyal Demokrasi Derneği Yayınları.

TÜİK İşgücü İstatistikleri, *TÜİK Haber Bülteni*, Sayı: 27688, 15 Mayıs 2018.

Türk Kadınlar Birliği Tüzüğü (1984). Ankara: Özen Matbaacılık.

Türk, Özlem; Çıtak, Zana “AK Parti ve Kadın: Teşkilatlanma, Muhafazakârlık ve Türban”, *Mülkiye Dergisi*, Cilt: 30, Sayı:252.

TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu Tutanak Dergisi, 26. Dönem, 3. Yasama Yılı, 22.03.2018

Türkiye Büyük Millet Meclisi, 22. Dönem 143. Cilt

Türkiye Büyük Millet Meclisi. 24. Dönem 17. Cilt

UNESCO (1999). “*Guidelines on Gender-Neutral Language*”. Paris.

UNİCEF (2003). *Eğitimin Toplumsal Cinsiyet Açısından İncelenmesi*. Türkiye.

United Nation (2010). *The World's Women 2010*. New York.

Üşür, Serpil (2000). *Siyasi Örgütlerde Cinsiyetçiliğe Karşı Eğitim Rehberi*. Ankara: KASAUM Yayınları.

Üşür-Sancar, Serpil (1997). “*Siyasal Yaşam ve Kadınlara Destek Politikaları*”. Ankara: T.C. Başbakanlık Kadın Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü Yayınları.

- Wedel, Heidi (2001). *Siyaset ve Cinsiyet, Çev. Can Kurultay*. İstanbul: Metis Yayıncılık.
- White, Jenny B.(2002). *Islamist Mobilization in Turkey: a Study in Vernacular Politics*, University of Washington Press.
- Yaraman Ayşegül (2015). *Türkiye’de Kadınların Siyasal Temsili*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Yeni Türk Ceza Kanunu.(2017). İstanbul: Adalet Yayınevi.
- Yılmaz, Zehra (2011). *Küresel İslam Hareketinde Kadının Yeni Temsil Biçimleri: Türkiye Örneği* İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Yumlu, Konca ve Belkıs, Özlem (2017). *Kadın ve Siyaset*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Yüksel Yakup (2016). *İbn Aşur Tefsirinde Siyaset Toplum ve Kadın*. İstanbul: Rağbet Yayınları.

İnternet Kaynakları

AK Parti web sitesi. (<https://www.akparti.org.tr/>, 14 Şubat 2016’da erişildi).

Ayşe Nur Bahçekapılı Röportajı. (<http://www.ulke.com.tr/roportaj/haber/113623-bahcekapili-barolar-siyaset-yapma-yeri-degil>, 5 Kasım 2017’de erişildi).

Ayşe Sula Köseoğlu Röportajı. (<http://www.aysesula.com/2-uncategorised/134-milletvekili-koseoglu-kadin-hak-ettigi-degeri-ak-parti-de-buldu.html>, 7 Kasım 2017’de erişildi)

Canan Kalsın Konuşması. (<http://www.hurriyet.com.tr/kelebek/saglik/vanda-tedavi-tani-kiti-ureilmeye-40011253>, 15 Şubat 2018'de erişildi)

Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü. (<https://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/koruyucu-aile>, 2 Mart 2018'de erişildi).

Devlet Personel Başkanlığı. (<http://www.dpb.gov.tr/tr-tr>, 2 Mart 2018'de erişildi).

Dilek Yüksel Konuşması. (<http://www.dilekyuksel.com.tr/tbmm-calismalari/tbmm-konusmalari/469-huekuemetmz-nsan-odakli-sosyal-poltkalarla-fark-yaratmitir.html>, 23 Ocak 2018'de erişildi).

Fatma Betül Sayan Kaya Röportajı. (<http://www.hurriyet.com.tr/dunya/son-dakika-bakan-kaya-almanyaya-goturuluyor-40392362>, 22 Ağustos 2018'de erişildi)

Gökçen Enç Konuşması. (<http://www.milliyet.com.tr/ak-parti-milletvekili-gokcen-enc-kadina-antalya-yerelhaber-493556/>, 23 Ocak 2018'de erişildi).

Gürdal Akşit Konuşması. (<http://www.haber7.com/siyaset/haber/98063-guldal-aksitin-mesaji-erdogana-mi>, 23 Mart 2016' da erişildi)

Kadın Adayları Destekleme Derneği. (<http://www.ka-der.org.tr/tr-TR/Page/Show/400/istatistik.html>, 10 Ocak 2016'da erişildi).

Kadın ve Demokrasi Derneği. (<http://kadem.org.tr/kadem-hakkında/>, 14 Aralık 2017'de erişildi).

Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM), (<https://kadininstatusu.aile.gov.tr/uygulamalar/turkiyede-kadin>, 23 Mart 2016'da erişildi).

Konan, Belkıs (2011). *Türk Kadınının Siyasi Hakları Kazanma Süreci* (<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/1584/17173.pdf>, 4 Kasım 2017'de erişildi)

Kurnaz, Şefika. *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Kadınların Eğitimi* (http://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/143/14.htm, 17 Kasım 2016'da erişildi).

Leyla Şahin Usta Röportajı. (<http://www.metropoldergileri.com/?p=1644>, 4 Kasım 2017'de erişildi).

Mesude Nursuna Memecan Röportajı. (<https://www.haberler.com/ak-parti-sivas-milletvekili-mesude-nursuna-memecan-4299956-haberi/>, 24 Şubat 2018'de erişildi).

Milliyet, Sema Ramazanoğlu Haberi. (<http://www.milliyet.com.tr/bakan-sema-ramazanoğlu-ensar-vakfi-na-ankara-yerelfotogaleri-13964214/>, 6 Mayıs 2018'de erişildi).

Nükhet Hotar Konuşması. (<http://www.nukhethotar.org/2013/01/25/tbmm-calismalari-ve-yonetmelikler/>, 11 Mart 2017'de erişildi).

Öznur Çalık Röportajı. (<https://www.akparti.org.tr/tbmm/haberler/roportaj-genel-baskan-yardimcimiz-ve-malatya-milletvekilimiz-oznur-calik/67253>, 5 Mayıs 2017'de erişildi).

Resmî Gazete, 9 Temmuz 2018 Tarih ve 30473 Sayılı (<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180709M3.htm>, 3 Kasım 2018'de erişildi).

Selma Aliye Kavaf Konuşmaları. (<http://www.haber7.com/siyaset/haber/478342-kavaf-kadin-erkek-esitligi-ocelikli-hedef>, 14 Ocak 2018'de erişildi).

Selma Aliye Kavaf Röportajı. (<https://www.timeturk.com/tr/2011/01/26/devlet-bakani-kavaf-ulkemizde-kadin-erkek-firsat-esitligini-saglamak-uzere.html>, 22 Ocak 2018'de erişildi).

T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü. (http://kadininstatusu.aile.gov.tr/data/542a8e0b369dc31550b3ac30/handan_sayer_tez.pdf, 4 Kasım 2017’de erişildi)

Tülay Babuşçu Röportajı. (<http://www.medyapusula.com/haber/20853/ak-parti-balikesir-milletvekili-tulay-babuscu-roportaj.html>, 21 Kasım 2017’de erişildi)

Tülay Selamoğlu Röportajı .(<http://engurudergisi.com/genel/ak-parti-milletvekili-tulay-selamoglu-ozel-roportaj.html>, 4 Temmuz 2017’de erişildi)

Türk Siyasetinde Kadınlar. (<http://www.yenisafak.com/foto-galeri/gundem/turk-siyasetinde-kadinlar-2017459>, 3 Mayıs 2017’de erişildi).

Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurul Konuşmaları (https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/genel_kurul.cl_getir?pEid=536, 10 Şubat 2018’de erişildi).

Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurul Konuşmaları (https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/genel_kurul.cl_getir?pEid=32282, 12 Kasım 2017’de erişildi).

Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurul Konuşmaları (https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/genel_kurul.cl_getir?pEid=27459, 9 Kasım 2017’de erişildi).

Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurul Konuşmaları (https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/genel_kurul.cl_getir?pEid=52967, 23 Ocak 2018’de erişildi).

Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurul Konuşmaları (https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.bilgi?p_donem=25&p_sicil=7235, 18 Ocak 2018’de erişildi).

Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurul Konuşmaları (https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=27:29&v_meclis=1&v_donem=22&v_yas_ama_yili=&v_cilt=77&v_birlesim=067, 13 Ocak 2018’de erişildi).

Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurul Konuşmaları (https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tasari_teklif_sd.onerge_bilgileri?kanunlar_sira_no=89725, 7 Ocak 2018’de erişildi).

Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurul Konuşmaları (https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/genel_kurul.cl_getir?pEid=46951, 5 Ocak 2018’de erişildi).

Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurul Konuşmaları (https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/genel_kurul.cl_getir?pEid=554, 11 Kasım 2017’de erişildi)

Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurul Konuşmaları (https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/genel_kurul.cl_getir?pEid=37488, 10 Şubat 2018’de erişildi) .

Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurul Konuşmaları (https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/genel_kurul.cl_getir?pEid=37488 10 Şubat 2018’de erişildi).

Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurul Konuşmaları (https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/genel_kurul.cl_getir?pEid=29143, 10 Şubat 2018’de erişildi).

Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurul Konuşmaları (https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=943:945&v_meclis=1&v_donem=23&v_yasama_yili=&v_cilt=35&v_birlesim=033, 17 Şubat 2018’de erişildi).

Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurul Konuşmaları (https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/genel_kurul.cl_getir?pEid=31428, 15 Şubat 2018’de erişildi).

Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurul Konuşmaları (https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/genel_kurul.cl_getir?pEid=32282, 12 Kasım 2017’de erişildi).

Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurul Konuşmaları (https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/genel_kurul.cl_getir?pEid=27459, 9 Kasım 2017’de erişildi).

Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurul Konuşmaları (https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/genel_kurul.cl_getir?pEid=46951, 25 Eylül 2017’de erişildi).

Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurul Konuşmaları (https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=943:945&v_meclis=1&v_donem=23&v_yasama_yili=&v_cilt=35&v_birlesim=033, 17 Şubat 2018’de erişildi).

Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurul Konuşmaları (https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=256&v_meclis=1&v_donem=22&v_yasama_yili=&v_cilt=153&v_birlesim=087, 21 Ağustos 2017’de erişildi)

Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurul Konuşmaları https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/genel_kurul.cl_getir?pEid=46951, 23 Ocak 2018’de erişildi).

Türkiye Büyük Millet Meclisi Kanun Teklifi Bilgileri (https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tasari_teklif_sd.onerge_bilgileri?kanunlar_sira_no=63743, 13 Şubat 2018’de erişildi).

Türkiye Büyük Millet Meclisi Kanun Teklifi Bilgileri (https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tasari_teklif_sd.onerge_bilgileri?kanunlar_sira_no=89725, 10 Şubat 2018’de erişildi).

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi (<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d22/c145/tbmm22145054.pdf>, 11 Şubat 2018’de erişildi).

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi (<https://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem23/yil2/bas/b033m.htm>, 15 Şubat 2018’de erişildi).

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi (<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d23/c057/b040/tbmm230570400693.pdf>, 19 Şubat 2018’de erişildi).

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi (<https://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem23/yil2/bas/b035m.htm>, 17 Şubat 2018’de erişildi).

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi (<https://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem23/yil2/bas/b035m.htm>, 12 Kasım 2017’de erişildi).

Türkiye İstatistik Kurumu. (<http://tuik.gov.tr/Start.do>, 9 Mayıs 2017’de erişildi).

Yüksek Seçim Kurulu. (www.ysk.gov.tr, 14 Şubat 2015’te erişildi).

